

TAMPEREEN AMMATTIKORKEAKOULU
Metsätalouden koulutusohjelma

Tutkintotyö

Teija Saarikoski

LUONTO-OPASTUS HELVETINJÄRVEN KANSALLISPUISTOSSA KOHDERYHMÄNÄ
PERUSOPETUKSEN 5.–6.-LUOKKALAISET

Työn ohjaaja
Työn teettäjä

Tampere 2007

Lehtori Petri Keto-Tokoi
Metsähallitus, Luontopalvelut,
valvojana erikoissuunnittelija Elina Pilke

Saarikoski, Teija. 2007. Luonto-opastus Helvetinjärven kansallispuistossa kohderyhmänä perusopetuksen 5.–6.-luokkalaiset. Tutkintotyö. Tampereen ammattikorkeakoulu, metsätalouden koulutusohjelma. 62 sivua + 15 liitesivua.

Työn ohjaaja Toimeksiantaja	Lehtori Petri Keto-Tokoi Metsähallitus, Luontopalvelut, valvojana erikoissuunnittelija Elina Pilke
Asiasanat	Helvetinjärven kansallispuisto, luonto-opastus, ympäristökasvatus, opastusviestintä, ala-asteikäiset

TIIVISTELMÄ

Työn tarkoituksena oli kehittää Helvetinjärven kansallispuiston luonto-opastusta ja kehittää puistoon perusopetuksen 5.–6.-luokkalaisille suunnattu uusi ohjelma tai oppimateriaali.

Tavoitteena oli, että ohjelma tukisi perusopetuksen uusimman opetussuunnitelman tavoitteita, sekä Metsähallituksen omia ympäristökasvatuksen periaatteita. Ohjelma haluttiin suunnitella siten, että opettajat voisivat luontevasti ottaa sen osaksi Helvetinjärven kansallispuistoon tai lähialueelle suuntautuvaa opintoretkeä, luokkaretkeä tai leirikoulua.

Metsähallituksen opastusviestinnän periaatteet toimivat työlle perustana. Suunnittelun tueksi perehdyttiin Opetushallituksen perusopetuksen opetussuunnitelman periaatteisiin, kohdeikäryhmää käsittelevään kirjallisuuteen, ja seudulla toimivien matkailuyrittäjien puiston alueella tarjoamiin palveluihin. Opastusohjelmaa tulevaisuudessa käytäviltä opettajilta haluttiin mielipiteitä ohjelmaan liittyen, ja niiden kokoamiseksi laadittiin selvitys, joka suunnattiin lähiseudun, Ruoveden, Kurun, Virtain, Juupajoen, Oriveden, Vilppulan sekä Tampereen kouluissa 5.–6.-luokkalaisia opettaville opettajille. Ohjelmaa suunniteltaessa käytettiin laajasti apuna ympäristökasvatusta käsittelevää kirjallisuutta ja tutkimustietoa.

Opettajat olivat erittäin kiinnostuneita puistosta retkikohteena, samoin uudesta opastuksesta. Valmis oppaan vetämä opastuspaketti sai enemmän suosiota kuin omatoiminen oppimateriaali tälle vaihtoehdona. Sellaista siis päädyttiin toteuttamaan. Ympäristökasvatuskirjallisuus ja ikäluokalle tyypilliset oppimistavat viittasivat selkeästi siihen, että luontokokemuksia ja esteettisiä elämyksiä korostavat aihekokonaisuudet, elämyksellisyys, omakohtainen kokeminen, ympäristöherkkyyden kehittäminen, toiminnallisuus ja kokonaisvaltaisuus ovat koululaisille suunnatun opastuksen tärkeitä piirteitä. Ohjelman pääteemaksi valittiin metsäluonto, ja koska Helvetinjärven kansallispuiston historiaa värittävä useiden kuuluisien taiteilijoiden vierailut erämaisista maisemista inspiraatiota hakien, otettiin tämä teema ohjelmaa kehystämään.

Suunnittelutyön tuloksena Helvetinjärven kansallispuistoon valmistui Suurissa saappaissa -ohjelma, jossa koululaiset patikkamatkan varrella tutustuvat metsäluontoon erilaisin ympäristökasvatuksen menetelmin.

Saarikoski Teija. 2007. Nature interpretation in Helvetinjärvi national park, basic education's 5th and 6th grades as target group. Final thesis. Tampere polytechnic, department of forestry. 62 pages + 15 appendixes.

Thesis supervisor Petri Keto-Tokoi
Commissioned by Metsähallitus, Natural Heritage Services. Supervisor: Elina Pilke

Keywords Helvetinjärvi National Park, nature interpretation, environmental education, low grades

ABSTRACT

The purpose of this final thesis was to evolve nature interpretation in Helvetinjärvi National Park and plan there a guided outdoor excursion for basic education's 5th and 6th grades as target group.

The idea was, that the guidance should support the aims of the National Core Curriculum for Basic Education 2004, and also principles of nature interpretation for the Natural Heritage Services of Metsähallitus. The guidance was meant to plan so that primary school teachers can easily use it as a part of their field trip in Helvetinjärvi National park.

The methods of this study were to get acquainted with literature dealing with environmental education and nature interpretation and to make a questioning for some teachers teaching 5th and 6th grades at schools in Ruovesi, Kuru, Virrat, Juupajoki, Orivesi, Vilppula and Tampere. It was considered important to find out what kinds of needs the potential users have about this program.

The teachers were very interested in Helvetinjärvi National Park as a destination. They were also very interested in this new program. The teachers considered guided excursion to be the most wanted method, so that was what I started to plan.

The literature of the environmental education and also typical ways of learning for the children in basic education's 5th and 6th grades clearly suggest that thematic entities that emphasize encounters with nature and also esthetic experiences, personal experiences, advancing sensitiveness for nature, offering activity and being comprehensive are important features of a good guidance planned for children at low grades. Forest nature was chosen as the main theme for this guidance, and because Helvetinjärvi National Park is well known of its history as a source of inspiration for famous artists, was this theme chosen to support the main theme.

As a result of the planning work, Helvetinjärvi National Park got a guidance called Suurissa saappaissa, where children during their hike become acquainted with the forest nature with different kinds of methods of environmental education.

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ	2
ABSTRACT	3
SISÄLLYSLUETTELO	4
1 JOHDANTO.....	5
2 TYÖN TAUSTA	8
2.1 Helvetinjärven kansallispuisto	8
2.1.1 Perustiedot Helvetinjärven kansallispuistosta	8
2.1.2 Taiteilijoita Helvetinjärven kansallispuistossa	9
2.2 Metsähallituksen luontopalvelut	12
2.2.1 Metsähallitus lyhyesti	12
2.2.2 Metsähallituksen luontopalvelut ympäristökasvattajana	12
2.2.3 Luonnonsuojelualueilla oppimassa.....	14
2.3 Ympäristökasvatus	15
3 TYÖN KUVAAMINEN.....	18
3.1 Työn vaiheiden esittely	18
3.2 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004	19
3.2.1 Opetussuunnitelman perusteet	19
3.2.2 Biologian ja maantiedon opetus	21
3.2.3 Opetussuunnitelman keskeisiä sisältöjä	21
3.3 Kouluikäinen oppijana.....	22
3.4 Selvitys lähikuntien opettajien toiveista.....	24
3.4.1 Selvitys opastuksen suunnittelun tueksi	24
3.4.2 Selvityksen tulokset.....	26
3.4.3 Johtopäätöksiä selvityksen tuloksista laadittavaa opastusta ajatellen.....	41
3.5 Selvitys lähikuntien matkailuyrittäjien toiveista.....	45
3.5.1 Selvityksen taustat	45
3.5.2 Selvityksen tuloksia	46
3.5.3 Päätelmiä selvityksen tuloksista	48
3.6 Luonto-opastusohjelman rakentuminen	49
3.6.1 Valitut lähtökohdat opastusohjelmalle	49
3.6.2 Opastusohjelma ja sen testaaminen käytännössä	51
4 POHDINTA TYÖPROSESSISTA JA SEN MERKITYKSISTÄ	57
LÄHDELUETTELO	59

LIITTEET

- 1 Helvetinjärven kansallispuiston kartta
- 2 Kyselylomake
- 3 Suurissa saappaissa -opastus
- 4 Suurissa saappaissa -esite

1 JOHDANTO

*Rauhallisella metsälammella
istuin koko kesäyön veneessäni
ja heittelin pyydystä aaltojen joukkoon,
vailla ajatuksia.
Laulurastas lauloi rannalla
kuin henkensä kaupalla
kunnes melkein suuttuneena sanoin:
”Parempi kun kätkisit nokkasi siiven alle
ja päivän koittoon säästäisit sävelesi.”
Mutta peloton lintu vastasi:*

*”Poika, anna onkesi olla rauhassa.
Jos katselisit maita ja vesiä ympärilläsi
ehkä itsekin laulaisit läpi kesäyön.”
Ja minä kohotin katseeni,
maa loisti valoa, valoa korkeudet
ja taivaasta, rannoilta ja aalloista
nousi mieleen rakkaani, ja niin kuin
lehdon lintu oli ennustanut
lauloin minä heti tämän laulun.*

- Johan Ludvig Runeberg -

Ihminen on osa luontoa, ja yhtä riippuvainen siitä kuin muutkin lajit. Luonto mitä todennäköisimmin tulee toimeen ilman ihmistä, mutta ihminen ei tule toimeen ilman luontoa. (Tuomaala 2002) Ihminen kuitenkin toiminnallaan heikentää hengissä pysymisen, lisääntymisen ja hyvinvoinnin edellyttämiä olosuhteita, eivätkä ihmiset aina ymmärrä elämän tärkeitä toimintoja riittävän hyvin pystyäkseen reagoimaan tähän ongelmaan (Van Matre 1990). Nyky-ympäristön ylivirikeisyys, yliärsykeisyys ja melu vähentävät sitä herkkyyttä, jolla me voimme havainnoida ympäristöämme (Karvinen ja Mustonen 1997).

Tietotekniikan ja tiedotusvälineiden ansiosta teollisuusmaiden ihmiset tietävät maapallon elinympäristöistä enemmän kuin esivanhempansa. Tämän pitäisi johtaa hyödyllisiin asioihin, mutta on pelko, että tästä aiheutuukin vieraantumista aidosta, ihmisten lähellä olevasta luonnosta, siitä, jonka keskellä elämää elämme; television kuvissa nähdyt toistan upeammat maisemat vievät hoidon muilta elinympäristöiltä. Ihmisten ympäristökäsitykset ovat vaarassa vääristyä. Me rikkaiden teollisuusmaiden ihmiset tulemme liian helposti käsittäneeksi koko maailman henkilökohtaiseksi ympäristöksemme, kaikki on meidän ulottuvillamme.

Mihin tahansa on mahdollista lähteä vierailemaan, mistä saattaa syntyä mielikuva, että luonnontilaisia elinympäristöjä on enemmän mitä niitä oikeasti onkaan. Monien muiden kansojen ihmisillä, ja suurimmalla osalla muista lajeista tilanne on hyvin erilainen. He näkevät elinympäristöt juuri niin pieninä kuin ne ovat. Ja usein ne ovat häviävän pieniä. Teollisuusmaalaisessa ajattelussa myös metsistä saatava rahallinen hyöty korostuu rajoittamattomasti. Tämän seurauksena on hyvinvoiva metsä alettu käsittää talousmetsän kaltaisena metsikkönä, jossa puut ovat suoria ja terveitä, ja niitä tulee hoitaa. Metsien hoitaminen talouskäytön merkityksessä, ikävä kyllä, heikentää lukuisien eliölajien elinehtoja. On huolestuttavaa, jos elinympäristöt katoavat ihmisten mielestä. (Hanski 2007)

Muoin metsää on pidetty elämän ylläpitäjänä, ja sitä on lähestytty kunnioittavasti, ilman itsestään selviä oikeuksia. Metsää on osattu hyödyntää kestävästi. Metsästä on saatu ravinto, suoja ja rakennuspuut. (Vähätalo ja Ruotsalainen 1996) Nyt kuitenkin muuttaessaan elinympäristöään, luontoa, ihminen on tullut luonnon sietorajoille. Kun runsaan tutkimisen ansiosta tiedetään jo melko hyvin, mitä pitäisi tehdä, tai mikä ylipäänsä on vialla, on tarpeen aktiivisesti pyrkiä muutokseen kohti parempaa elämäntapaa. Tämä onkin ympäristökasvatuksen peruspäämäärä: ”ympäristömme pelastaminen rakentamalla ekologisesti kestävä yhteiskunta, jossa ihmiset osaavat elää ja jota he pystyvät kehittämään”. (Nykänen ja Kinnunen 1992)

Jo varhain lapsuudessa ihminen luo itselleen pohjan asenteille itseä, muita ihmisiä ja ympäröivää luontoa kohtaan. (Nykänen ja Kinnunen 1992) Kun nuoresta asti opetellaan välittämään eläimistä ja muista eliöistä, kunnioittamaan luontoa, voidaan ajatella, että tämä heijastuu myös muiden ihmisten kunnioitukseen, siihen, kuinka muita ihmisiä kohdellaan empaattisesti nyt ja tulevaisuudessa (Karvinen ja Mustonen 1997). Ja kun aikuinen rohkaisee lapsia luonnon havainnointiin oikeassa luonnollisessa ympäristössä, kannustaa ja ohjaa, lasten luontainen kiinnostus luonnon tutkimiseen, luonnossa leikkimiseen ja liikkumiseen ei pääse häviämään (Hanski 2007).

Tämän työn tarkoitus on luoda Helvetinjärven kansallispuistoon koululaisille, 5.–6.-luokkalaisille, luonto-opastusohjelma, jossa käytetään hyväksi kansallispuiston tarjoamia mahdollisuuksia, pyritään tukeutumaan Metsähallituksen opastusviestinnän periaatteisiin ja otetaan huomioon perusopetuksen

opetussuunnitelman perusteissa esitetyt tavoitteet. Suunnittelutyötä pohjustetaan ympäristökasvatusta käsittelevän kirjallisuuden tarjoamalla teoriataustalla ja sen perustana käytetään myös käsityksiä opastuksen kohderyhmän kehitysvaiheesta ja sen hetkisestä oppimiskyvystä. Työn taustaksi laaditaan selvitys lähikuntien opettajien toiveista opastuksen suhteen. Samantyyppinen pienimuotoinen selvitys tehdään myös lähiseudun luontomatkailuyrittäjätoiminnan kartoittamiseksi.

Helvetinjärven kansallispuistossa ei ole aikaisemmin ollut Metsähallituksen puolesta tarjolla yhtään koululaisille suunnattua tilattavaa opastusohjelmaa. Seitsemisen kansallispuistosta, Helvetinjärven kansallispuiston naapurista, on mahdollista tilata opastettuja ohjelmia mm. päiväkotikäisille, 1.–2.-luokkalaisille, 3.–4.-luokkalaisille sekä yläkouluikäisille ja sitä vanhemmille. 5.–6.-luokkalaisia ei sielläkään ole vielä niin selkeästi opastustarjonnassa painotettu. (luontoon.fi 2007) On myös oletus, että 5.–6.-luokkalaiset käyttävät Helvetinjärven kansallispuistoa retkikohteena koululaisryhmistä eniten. Tämä on suurin syy sille, miksi Helvetinjärven kansallispuistoon tarvitaan opastuspalveluita juuri tälle ikäryhmälle.

Valmistuttuaan ohjelma tulee jäämään Helvetinjärven kansallispuiston opastustarjonnan pysyväksi osaksi. Opastus rakennetaan siten, että sitä pystyy ohjeiden perusteella käyttämään kuka tahansa kansallispuiston henkilökuntaan kuuluva ja opettajat voivat luontevasti tilata sen osaksi opintoretkeä, luokkaretkeä tai leirikoulua. Valmis ohjelma esitetään tämän raportin liitteenä, ja sen teoreettinen tausta ja pedagogiset ratkaisut kuvataan tutkintotyössä.

Ihmisen aiheuttamien, metsissä ja ympäristössä yleensä tapahtuvien muutosten seurauksia on vaikeaa, suorastaan mahdotonta ennustaa. Kuitenkin, sen tiedämme, että jos haluamme nauttia luonnosta kuten Runeberg edellä olevassa runossaan kuvailee, pitää meidän runon kertojan lailla herätä näkemään luonto ympärillämme ja herätä ymmärtämään, että meitä ympäröivässä luonnossa on paljon arvokkaita asioita, joita tulee vaalia. Jotta lapset säilyttäisivät lapsen tavan katsoa luonto läheltä, haluan työlläni kannustaa näitä kohta siirtymävaiheeseen kohti aikuisuutta kasvavia lapsia jatkamaan luonnon tarkastelua. On heille merkittävä kokemus huomata, että metsällä on tärkeä merkitys niin heille itselleen kuin erityisesti niille lukuisille muille eliöille, joille metsä on elämän lähde.

2 TYÖN TAUSTA

2.1 Helvetinjärven kansallispuisto

2.1.1 Perustiedot Helvetinjärven kansallispuistosta

Helvetinjärven kansallispuisto on yksi Suomen 35:sta kansallispuistosta. Se on Metsähallituksen hallinnassa ja hoidossa, kuten pääasiassa muutkin valtion luonnonsuojelualueet. Kansallispuistot ovat lailla valtion maille perustettuja suojelualueita ja niiden ensisijaisena tarkoituksena on turvata suomalaisen luonnon monimuotoisuutta. (Salonen ja Lappalainen 2004) Suojelun sallimissa rajoissa kansallispuiston tehtävänä on myös palvella ympäristökasvatusta, opetusta ja yleistä luonnontuntemusta sekä luonnontieteellistä tutkimusta ja ympäristön tilan seuranta. (Luonto-oppaan opas 1997) Kansallispuistoja perustettaessa on ajateltu myös luonnonnähtävyyksien suojelua ja suomalaista historiaa (Salonen ja Lappalainen 2004).

Suojelun ehdoilla kansallispuistot palvelevat virkistystä ja ovat vetovoimaisia luontomatkailukohteita. Niissä on tarjolla palveluvarustusta sekä luonto-opastusta syventämään kävijöiden luontoelämyksiä. Kansallispuistojen luonto-opastuksen tavoitteena on antaa tietoa ja lisätä ympäristötietoisuutta sekä myönteistä suhtautumista luonnonsuojeluun. (Salonen ja Lappalainen 2004)

Helvetinjärven kansallispuisto sijaitsee Ruoveden kunnassa Pohjois-Pirkanmaalla. Puisto on perustettu vuonna 1982 ja pinta-alaltaan se on 49,8 km². Helvetinjärven kansallispuisto on hyvä esimerkki pirkanmaalaisesta metsäluonnosta kaikessa vaihtelevuudessaan ja jylhydessään. Puiston erikoisuutena ovat syvät rotkolaaksot, jyrkkärantaiset järvet, pienet metsälammet ja salomaiset metsät. Rotkolaaksot ovat syntyneet 150–200 miljoonaa vuotta sitten maankuoren halkeamien ja siirrostien seurauksena. Helvetinjärven kansallispuistosta löytyy edustava kirjo monenlaisia metsäluontokohteita. On vanhoja metsiä, luonnontilaisia metsiä, vanhoja talousmetsiä, nuoria entisiä talousmetsiä, suometsiä, rantametsiä, ja paljon muuta. Puistoon johtavan suosituimman polun varrelta löytyy myös yhä talouskäytössä olevaa Ruoveden kunnan omistamaa talousmetsää. Puiston metsien ikärakenne on vaihteleva. Samoin vaihtelevat kasvupaikkatyypit kaikkein karuimmista kallioiden päällyksistä aina reheviin lehtoihin. (Luontoon.fi 2007)

Helvetinjärven kansallispuiston alue on ollut menneisyydessä harvaan asuttua saloseutua. Metsissä on metsästetty ja laidunnettu sekä kerätty marjoja, ja myös tervanpolttoa on harjoitettu. Alueen metsissä on alettu harjoittaa talouskäyttöä jo 1800-luvulla. Puutavaraa on uitettu alueen vesiväyliä pitkin. Talouskäyttö näkyikin kansallispuiston metsissä yhä voimakkaasti, joskin myös luonnontilaisempia kohteita on kävijöiden nähtävillä. Helvetinkolun alue ja Haukkajärven rannat on jo varhain suojeltu Metsähallituksen toimesta, 1950- ja 1960-luvuilla. Suojelu näkyikin näissä paikoissa sekä puuston iässä että rantojen rakentamattomuutena ja salomaisuutena. (Luontoon.fi 2007)

Helvetinjärven kansallispuistossa käy vuosittain keskimäärin 30 000 kävijää. Puisto tarjoaa kävijöille noin 40 km viitotettuja reittejä, ja hyvät patikointiyhteydet mm. Ruovedelle, Virroille, Kuruun tai Seitsemisen kansallispuistoon. Kansallispuiston suosituin nähtävyys on Helvetinkolu, poikittaishalkeama kalliassa rotkolaaksossa, joka kulkee puiston poikki muodostaen Helvetinjärvet, Luomajärven ja Koverojärven. (Luontoon.fi 2007) Tässä työssä suunniteltava opastus laaditaan sellaiseksi, että se voidaan muunnellen toteuttaa missä tahansa osassa puistoa, mutta ajatus on, että pääosin sitä käytettäisiin Kankimäen pysäköintialueen ja Helvetinkolun välisellä metsäosuudella. Tämä alue näkyy työni liitteenä olevasta kartasta (liite 1).

2.1.2 Taiteilijoita Helvetinjärven kansallispuistossa

Helvetinjärven kansallispuiston luonto on jo varhain innoittanut taiteilijoita. Akseli Gallén-Kallela on käynyt tekemässä seudulle eräretkiä, joista tuloksena on olemassa muun muassa joitain piirroksia alueen maisemista ja ihmisistä. Oskar Merikanto on tehnyt Koveron sävel -nimisen sävellyksen kertoen Koverojärvestä. Taidemaalari Victor Westerholm on vuonna 1892 retkeillyt alueella kaksi viikkoa ja maalannut pieniä teoksia ja kirjoittanut matkakuvauksen. Muita Helvetinjärven kansallispuiston seuduilta teoksiinsa vaikutteita hakeneita taiteilijoita ovat muun muassa Louis Sparre, Hugo Simberg, E. O. W. Ehrström, Carl Bengts, Johan Ludvig Runeberg, Eino Leino, Ilmari Kianto, ja Heikki Asunta. (Peltomaa)

Kuvataiteilijat ja ennen kaikkea sanataiteilijat ovat taiteellaan antaneet tukea maamme luonnon tuntemukselle ja suojelulle. Luomalla ihmisille ajatuksia ja

tunteita herättäviä mielikuvia luonnosta he ovat edistäneet ajatusta koskemattoman luonnon korvaamattomuudesta. Esimerkiksi Johan Ludvig Runeberg on kirjoittanut:

”Ei mikään voi valtavammin vaikuttaa matkustajan mieleen kuin noiden äärettömien sydänmaan metsien syvyys. Niissä vaellat ikään kuin meren pohjalla muuttumattomassa yksitoikkoisessa hiljaisuudessa, ja kuulet vain korkealla pääsi päällä tuulen humisevan kuusien tai pilvenkorkuisten honkain latvoissa...”

Suojelukysymykset ovat olleet esillä suomalaisesta luonnosta puhuttaessa jo 1800-luvulla. Esimerkiksi vuonna 1880 tutkimusmatkailija A. E. Nordenskiöld on ehdottanut että Pohjoismaihin tulisi perustaa sellaisia valtakunnanpuistoja, joissa suojeltaisiin monipuolisesti kaikenlaisia luontotyypppejä. Tällaisia ajatuksia luonnosta jo muutenkin hurmioituneet taiteilijat lähtivät mielellään tukemaan töidensä kautta. (Salmela 1999)

Taiteilija Victor Westerholm vieraili Kovero-järvellä ja hänen myötänsä Akseli Gallén-Kallelakin hakeutui seuduille, samoin kuin Louis Sparre ja Hugo Simbergkin. Westerholm on kuvaillut maisemia seuraavasti:

”Luonnontunnelma on todella mahtavin ja ihmeellisin kokemistani. Allani syvä, sysimusta, hiljainen ja kuvasteleva järvi, pyssynkantaman levyinen ja toisella puolella korkeita, jyrkkiä, niin, miltei pystysuoria kallioseinämiä, joissa siellä tällä on kohtia, mihin ihmisjalka ei koskaan astu ja missä tuulen sinne suistamat puunrungot lepäsivät hajallaan kuin sukupuuttoon kuolleiden jättiläiseläinten luurangot.”

(Salmela 1999)

Akseli Gallén-Kallela on asunut Ruovedellä vuosina 1889–1922. Maalarimestari Gallén-Kallela teki eräretkiä ja tallensi maisemia mieleensä ja kameralla. Kuvataiteilijoilla on ennen valokuvausmahdollisuuden olemassaoloa ollut tärkeä tehtävä näkymien ja ympäristön tallentajana. Kun valokuvaus otti tämän roolin itselleen, taiteilijoiden rooli vapautui ja taiteilijan näkemys sai kuvataiteessa yhä enemmän sijaa. (Salmela 1999)

Hugo Simberg vietti Ruovedellä aikaa muutamissa taloissa asuen ja paljon myös Gallén-Kallelan vieraana ja oppipoikana. Simbergin taide oli realistista ja romanttista, ja hänellä sanotaan olleen todellista kosketusta luontoon ja kansaan,

sydämeistä lähtenyttä todellista taiteellista purkautumistarvetta. Hän haki Ruovedeltä Gallén-Kallelan tapaan aitoa erämaaromantiikkaa. (Taidemaalareita Ruovedellä 1955)

Louis Sparre oli ruotsalais-italialainen maalarikreivi, joka on vierailut Helvetinjärven seudulla 1800-luvun loppupuolella. Hän on majoittunut aina johonkin seudulla olevaan taloon, ja sieltä käsin tehnyt eräretkiä Helvetinjärven suuntaan meloen ja jalkapatikassa. (Taidemaalareita Ruovedellä 1955) Nuoren Suomen joulualbumissa vuonna 1891 Sparre kertoo ”Muisto Helvetinjärveltä” -nimisessä kertomuksessa tarinan siitä, kuinka taiteilija on ampunut ajattelelmattomuuttaan kuikan, ja kuinka hän sitä syvästi katuu.

”Syvää sylen levyistä, kallioseinässä olevaa halkeamaa kapuamme kallion huipulle, josta näköala kapean järven yli on ihana. Joen lailla kiertelee tumman sininen vesi osaksi metsäisten, osaksi jyrkkäin kalliorantain välitse. Sen kallion juuressa, jolla me seisomme kuvastuu tumma metsä uudestaan tyyntyneeseen veteen; häikäisevän valkeat lumpeen kukat loistavat kuin tähdet miltei mustalla pohjalla. Kuusien oksat notkuvat surullisina. Valkearunkoinen koivu seisoo alakuloisesti kallellaan veteen päin aivan kuin etsisi jotain. Kaikki näyttää surevan tässä rauhaisassa suruvoittoisessa äänettömyydessä.

Kuikka, metsäjärven ainoa näkyvissä ollut elävä olento on kuollut! ...”

(Sparre 1891)

Helvetinjärven kansallispuisto on tullut erityisen kuuluisaksi myös vähän lähempänä nykyaikaa, reilu vuosikymmen sitten, kun se oli näkyvillä modernin arkkitehtuurin luomuksena Espanjan Sevillan maailmannäyttelyssä suomalaispaviljonkina ja tuli vielä palkituksi. (Salmela 1999) Todennäköisesti suurelta osin tämän ansiosta Helvetinjärven kansallispuisto yhä täyttyy loppukesäisin ulkomaalaisista vierailijoista, jotka innostuneina haluavat tulla hakemaan elämyksiä suomalaisesta luonnosta.

2.2 Metsähallituksen luontopalvelut

2.2.1 Metsähallitus lyhyesti

Metsähallitus on valtion liikelaitos. Reilua 12 miljoonaa hehtaaria valtion omistamia maa- ja vesialueita hallinnoivalla metsähallituksella on sekä liiketoimintaa että julkisia hallintotehtäviä. Metsähallituksen velvollisuutena on hoitaa ja käyttää valtion alueita niin, että ne hyödyttäisivät suomalaista yhteiskuntaa mahdollisimman hyvin. Julkiset hallintotehtävät Metsähallituksella hoidetaan pääasiassa budjettivaroin, ja niistä vastaa omana tulosalueenaan Metsähallituksen Luontopalvelut. (Metsähallitus)

2.2.2 Metsähallituksen luontopalvelut ympäristökasvattajana

Koska Metsähallitus on valtion laitos, joka huolehtii luonnonsuojelun toteutumisesta ja metsien kestävästä hoidosta ja käytöstä alueellaan, sen tekemän ympäristökasvatuksen tulee sitoutua niihin ympäristökasvatuksen tavoitteisiin, joita valtion tasolla on asetettu. Metsähallitus on myös ympäristöperiaatteissaan sitoutunut noudattamaan kansainvälisiä sopimuksia ja kestävä kehityksen periaatteita. Näin ollen Metsähallituksen ympäristökasvatus pohjautuu uusien opastusviestinnän periaatteiden hyväksymisen jälkeen mm. vuonna 1990 laadittuun kansalliseen ympäristökasvatusstrategiaan, 1994 laadittuun Toimenpideluettelo kestävä kehityksen edistämiseksi -julkaisuun ja vuonna 1998 julkaistuun hallituksen kestävä kehityksen ohjelmaan ja valtioneuvoston sen pohjalta tekemään periaatepäätökseen ekologisen kestävyuden edistämisestä. (Metsähallitus 2000) Myös Suomen perustuslaki ja vuodelta 2004 oleva Laki Metsähallituksesta tuovat esille Metsähallituksen luontopalveluiden tehtävän luonto-opastuspalveluiden tuottajana (Metsähallitus 2007).

Ympäristökasvatus käsitetään vuoden 2000 luonto-opastuksen periaatteissa seuraavasti:

”Ympäristökasvatus tähtää ympäristönsuojelun tietojen, taitojen ja asenteellisten valmiuksien kehittymiseen ihmisissä ja yhteiskunnassa niin, että kulttuuri ja elämäntapa muuttuvat vähemmän kuluttaviksi ja ympäristön tila paranee”

Metsähallituksen luonnonsuojelu toteuttaa ympäristökasvatusta luonto-opastuksen avulla. Luonto-opastus on opastamista, joka painottuu erityisesti luonnontuntemuksen vahvistamiseen, luontokokemusten tarjoamiseen ja havaintoherkkyyden kehittämiseen. Luonto-opastuksella pyritään tarjoamaan asiakkaille aineksia luonnon ja ihmisen vuorovaikutuksen ymmärtämiseen, ja jotta opastus sisällöltään ja laadultaan palvelisi asiakkaita parhaiten, edellyttää se monien eri toimijoiden yhteistyötä. Tähän tapaukseen sopivana esimerkkinä voidaan ajatella vaikkapa yhteistyötä koulujen ja opettajien kanssa. (Metsähallitus 2000)

Vuonna 2000 laaditut luonto-opastuksen periaatteet korvataan uusilla opastusviestinnän periaatteilla vuoden 2007 loppuun mennessä. Uudet periaatteet vastaavat paremmin nykyaikaisia Metsähallituksen palveluihin kohdistuvia tarpeita. Kommenttikierroksella olevat uudet opastusviestinnän periaatteet linjaavat, että koululaisille suunnatulla opastuksella tulee olemaan oma roolinsa osana Metsähallituksen aktiivista opastusviestintää. Koululaisille halutaan jatkossa tarjota opastusta, joka tarjoaa aineksia luonnon ja kulttuuriperinnön tuntemuksen kehittämiseen, luonnon ymmärtämiseen ja arvostamiseen sekä toimintamalleja ympäristöä säästävään elämäntapaan. Perusopetuksen 5.–6.-luokkalaisia halutaan jo alkaa herätellä toimimaan ja osallistumaan ympäristön puolesta, kun nuoremmilla koululaisilla vielä kehitetään ympäristöherkkyyttä ja ympäristön ymmärtämistä. Menetelmänä koululaisille suunnattuun opastukseen halutaan käyttää mm. henkilöopastusta, jonka etuna on muun muassa se, että kohderyhmä saadaan tehokkaimmin osallistettua opastukseen, ja että menetelmä on vuorovaikutteinen. (Metsähallitus 2007)

Metsähallituksen Luonto-oppaan opas -julkaisun (1997) mukaan koululaisille suunnatun opastusohjelman tarkoitus on paitsi antaa oppilaille mahdollisuus tutkia ja löytää itse ratkaisuja asetettuihin kysymyksiin, myös opettaa yhteistyötä, antamista, oman kehon tuntemista sekä oman persoonallisuuden ja mielipiteiden arvostamista. Varsinkaan ensin mainittu oppilaiden aktiivinen oppiminen ei ole ristiriidassa Metsähallituksen tulevienkaan periaatteiden kanssa. Myös ajatuksien ja mielenkiinnon herättämistä, ja kokonaisuuksiin keskittymistä halutaan Metsähallituksen tavoitteissa suosia. Opastuksen tarkoituksena ei pidetä suoraa

tiedon jakamista, vaan enemmänkin käsiteltävän tiedon tulkintaa kohderyhmän ymmärtämälle kielelle ja viestien välittämistä eri aisteja sekä monipuolisia motivoivia ja aktivoivia opetusmenetelmiä käyttäen. Opastuksen räätälöiminen eri kohderyhmille on opastusviestinnän laadun kannalta tärkeää. (Metsähallitus 2007)

2.2.3 Luonnonsuojelualueilla oppimassa

Luonnonsuojelualueet ovat oppimisympäristöinä mainioita, sillä ne ovat monipuolisia kohteita, ja edustavat usein tiettyjä luontotyyppisiä. Kun halutaan tutkia ihmisen vaikutusta luontoon ja oppia arvioimaan omaa elinympäristöä, tarjoavat luonnonsuojelualueet usein käyttökelpoisia vertailukohteita.

Luonnonsuojelualueita on jo valmiiksi tutkittu paljon, ja siksi niistä on saatavilla runsaasti tietoa käytettäväksi opetuksen ja opastusviestinnän suunnittelun tueksi.

Luonnonsuojelualueisiin perehtyminen on tärkeää oman maan tuntemisen ja kulttuurisen identiteetin kehittymiselle. Ne ovat kansallisomaisuuttamme, ja tarjoavat elämyksiä niihin tutustuville. (Nykänen, 1997)

Järjestettäessä opetusta luonnonsuojelualueilla, on otettava huomioon eri luonnonsuojelualueiden erilaiset liikkumista ja toimintaa koskevat säännöt. Koska luonnonsuojelualueiden ensisijainen tarkoitus on säilyttää ja suojella luontoa, kaiken ihmistoiminnan siellä tulee kunnioittaa tätä tavoitetta. Elämän jatkumisesta tulee huolehtia, ja kaikki havainnot tulee tehdä niin, etteivät kohteen mahdollisuudet jatkaa lajinsa mukaista elämää vaarannu. Muutenkaan luontoa ei tulisi häiritä tarpeettomasti. Siksi aina kun mahdollista, tulisi liikkua välttää arkoja ja kuluvia alueita, valita tehtäville ja harjoitteille suorituspaikka, joka kestää toiminnan, välttää turhaa melua ja olla jättämättä maastoon mitään jälkiä.

Kansallispuiston järjestyssäännössä kerrotaan tarkemmin, mitä puistossa saa ja mitä ei saa tehdä. Osana opetusta on hyvä arvioida oman toiminnan vaikutusta luonnon toimintaan ja perustella kaikki tekeminen. (Nykänen, 1997)

2.3 Ympäristökasvatus

Ympäristökasvatus on ympäristöasenteiden, -tietojen, -taitojen ja -valmiuksien välittämistä ympäristötietoisuutta vahvistaen. Ympäristökasvatuksen keinoin edistetään kestävästä kehitystä tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta korostavan kasvatuskäsityksen pohjalta. (Hiltunen ja Konivuori, 2005)

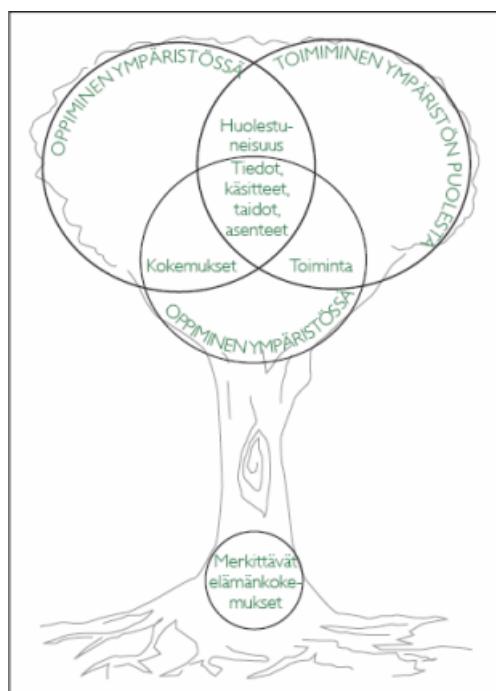
Jeronen ja Kaikkonen (1997) kuvaavat ympäristökasvatusta kestävästä kehityksen pohjalta tapahtuvaksi eettiseksi kasvatukseksi, jonka tärkeimpinä tavoitteina ovat ympäristöherkkyyden kehittäminen, ympäristötietoisuuden synnyttäminen, tiedonhankinta- ja käsittelytaitojen omaksuminen, ajattelu- ja toimintavalmiuksien hankkiminen ja henkilökohtaisen vastuun ottaminen ympäristöasioissa. Heidän mukaansa ympäristökasvatuksen tulisi alkaa mahdollisimman varhain, ja jatkua yhtenäisesti ala-asteelta koulutuksen ylimmille asteille. Ala-asteen ympäristökasvatukseen he määrittelevät käytännönläheiseksi, toiminnalliseksi ja kokonaisvaltaiseksi, aihekokonaisuuksiltaan luontokokemuksia ja esteettisiä elämyksiä korostavaksi. Juopperi ja Siitonen (1997) korostavat, että kun ympäristökasvatuksen lähtökohtana on todellisia tilanteita, oppilaat todennäköisesti oppivat kantamaan vastuuta omasta ympäristöstään, toimimaan tosielämän tilanteissa, löytämään kokonaisvaltaisen näkökulman, jossa yhdistyy tieto, taito ja tunne sekä huomaamaan, että koulussa opittu tieto on todellisissakin tilanteissa käyttökelpoista.

Termit, jotka liittyvät suhteen rakentamiseen luontoon ja ympäristöön, saattavat aiheuttaa sekaannuksia. Puhutaan luontokasvatuksesta, ympäristökasvatuksesta ja luonto-opastuksesta. Termeille ei kuitenkaan ole yksiselitteistä määritelmää, mutta yleisesti ympäristökasvatus voidaan ymmärtää laajempaan kokonaisuuteen, johon sisältyy alakäsitteenä myös luontokasvatus, niin kuin luonto-opastuskin.

Luontokasvatus on tunnesiteen luomista luontoon, arkista tutustumista luontoon ja luonnonilmiöihin. (Tuomaala 2002) Luonto-opastuksesta puhuttaessa puolestaan tarkoitetaan usein vapaaehtoisjärjestöjen, kuntien ja valtion järjestämää opastusta (Isokääntä 1997). Ympäristökasvatukseen liittyy edellisten lisäksi ylipäänsä kaikki vastuulliseen kulutuskäyttäytymiseen ja kestävään elämäntapaan liittyvä ohjaus.

Kansallisen ympäristökasvatusstrategian työryhmän vuonna 1992 laatiman kansallisen ympäristöstrategian mukaan ympäristökasvatuksen tehtävänä on ”antaa kokonaiskuva ihmisen, yhteiskunnan ja luonnon vuorovaikutuksesta, ihmisen riippuvuudesta elinympäristöstään sekä hänen vastuustaan ympäristönsä muuttajana” (Hiltunen ja Konivuori, 2005). Heikkinen (2003) toteaa ympäristökasvatuksen liittyvän kaikkeen oppimiseen tavoitteena kehittää ihmisten valmiutta luoda ekologisesti ja sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta ja elää siinä. Hänen mukaansa ympäristökasvatusta tekevätkin kaikki ihmisiä opettavat tahot sekä kaikki ne, jotka jakavat tietoa ihmisestä ja ympäristöstä, esimerkiksi luontoon perustuvan matkailun toimijat jne. Jotkut toteuttavat ympäristökasvatusta tietoisesti, toiset tiedostamattaan.

Ympäristökasvatuksen toteuttamiseen on olemassa lukuisia erilaisia toimintamalleja. ”Palmerin puu” (Kuva 1) on yksi eniten viitatuista ympäristökasvatuksen malleista. Sen pääajatus on, että ympäristökasvatuksen tulee tapahtua samanaikaisesti kolmella tasolla: ympäristöstä, ympäristössä ja ympäristön puolesta. Toiminnassa otetaan huomioon oppijan kehitysvaihe, merkittävät elämäkokemukset ja aiemman tiedon taso. Puun oksina kuvattujen elementtien samanaikainen toimiminen toisiinsa nähden tasavertaisina on edellytys ympäristövastuullisuuden kehittymiseen. (Cantell ja Koskinen 2004)

Kuva 1 Palmerin puumalli (Cantell ja Koskinen 2004)

Palmerin puumallia mukaillen esimerkkejä ympäristökasvatuksen toimintamalleista, jotka palvelevat kasvatusta *ympäristössä*, voivat olla esimerkiksi monenlaiset aistiharjoitukset, leikit, sadut ja tarinat, draama ja suggestopedia, taidekasvatus ja estetiikka, ohjattu luontoretkeily, luontokoulutoiminta, Metsämörri-pedagogiikka, maakasvatusohjelmat, seikkailukasvatus tai leirikoulutoiminta. Luontokoulutoiminnan tarkoituksena on tukea, täydentää ja kehittää päivähoidon ja koulujen luonto- ja ympäristöopetusta. Suomessa toimii parikymmentä luontokoulua. Metsämörri-pedagogiikka on Ruotsissa kehitetty lasten luontosuhdetta kehittävä opetusmenetelmä, jota Suomessa edistää Suomen Latu ry. Steve van Matren kehittämä maakasvatus on monipuolinen ympäristökasvatusmenetelmä jossa yhdistetään aistikokemuksia ja luonnonsysteemien tuntemusta. Maakasvatusta tekee Suomessa tunnetuksi Suomen Maakasvatusyhdistys ry. (Nordström 2004)

Oppimista *ympäristöstä* puolestaan palvelevat menetelmät, joissa pyritään itsenäiseen tutkimiseen, ongelmanratkaisuun ja sitä kautta omakohtaiseen oppimiseen. On tärkeää tehdä havaintoja lähiympäristöstä ja muusta maailmasta, hankkia ja dokumentoida tietoja, tehdä ympäristötutkimuksia ja analysoida ympäristöongelmia. (Nordström 2004)

Kun toteutetaan kasvatusta yhteisen *ympäristön puolesta*, tärkeässä roolissa on arvokasvatus sekä kestävä kehityksen mukaiseen elämäntapaan ohjaaminen. Yksi ympäristökasvatuksen tärkeistä peruspilareista on myös osallisuus. Tämä tarkoittaa, että lapsi tai nuori luottaa omiin kykyihinsä ja mahdollisuuksiinsa vaikuttaa ja hänellä on halu toimia ja aitoja vaikuttamisen ja toimimisen mahdollisuuksia. (Nordström 2004)

Van Matren (1998) mukaan kunnollinen ympäristökasvatuksen opetusohjelma on ”huolellisesti rakennettu, kohteeltaan tarkkaan määritelty, tietyt tulokset silmälläpitäen suunniteltu ja harkitussa järjestyksessä etenevä oppimiskokemusten sarja, jonka osat rakentuvat edellisten varaan”. Sellaista pyritään tässäkin työssä rakentamaan.

3 TYÖN KUVAAMINEN

3.1 Työn vaiheiden esittely

Jotta Helvetinjärven kansallispuiston koululaisille suunnatusta luonto-opastusohjelmasta tulisi mahdollisimman hyvin pohjustettu ja mahdollisimman hyvin perusopetuksen opetustyötä tukeva, pidettiin tärkeänä, että työtä laadittaessa kiinnitetään huomiota siihen, mitä perusopetuksen uusimman opetussuunnitelman perusteet antavat ohjeeksi aiheeseen liittyvälle opetukselle. Työtä laadittaessa tutustuttiin myös siihen, miten oppikirjakustantajat ovat opetussuunnitelmassa annettuihin tehtäviin vastanneet, ja miten opastusohjelmasta saataisiin mahdollisimman yhtenevä kirjojen aihepiirien kanssa. Oli myös tärkeää paneutua hieman siihen, millainen kohderyhmän ikäkautta elävä lapsi on oppijana.

Ympäristökasvatusta käsittelevää kirjallisuutta käytettiin työn tukena koko prosessin ajan. Perehdyttiin tunnetuimpiin ympäristökasvatuksen teorioihin ja toimintamalleihin, etsittiin vinkkejä ja ideoita toteutetuista ympäristökasvatusohjelmista, tutustuttiin ympäristökasvatustyön lähtökohtiin ja tavoitteisiin ja sovellettiin hankittua tietoa tämän työn suunnittelussa.

Yksi työn tärkeistä vaiheista oli selvitys lähiseudun opettajien toiveista opastuksen suhteen. Ilman heidän mielipidettään opastuksesta olisi saattanut tulla muusta opetustyöstä irrallinen, ja se olisi saattanut olla vähemmän kiinnostava opetuksen kannalta. Postitse tehty kysely toimi myös tietynlaisena ennakkomarkkinointina opastusohjelmalle ja koko Helvetinjärven kansallispuistolle. Samoja kyselylomakkeen kysymyksiä käyttäen metsähallituksen suunnittelija Elina Pilke laati kyselyn myös muutamille seudulla toimiville matkailuyrittäjille, kysyen heidän koululaisille tarjoamistaan palveluista. Hänen keräämänsä aineisto toi runsaasti lisäarvoa tälle työlle.

Valmis ohjelma on raportin liitteenä. ja sen teoreettinen tausta ja pedagogiset ratkaisut ovat kuvattuna tarkemmin raportin tässä osiossa.

Luonto-opastuksen suunnittelussa on pohdintavaiheita, joiden tuloksia on työlästä perustella teorialiedolla. Niinpä en käsittelekään omien kokemusteni ja aiemmin työssäni tekemien havaintojen perusteella tehtyjä ratkaisuja tässä raportissa

tarkemmin, vaan jätän ne taustavaikuttajiksi suunnittelutyössä tekemiini valintoihin. Olen työskennellyt kesät 2006 ja 2007 Helvetinjärven kansallispuiston luonto-oppaana ja lasten kanssa työskentelystä olen saanut kokemusta työskentelemällä koulunkäyntiavustajana ja opettajan sijaisena sekä toimimalla useina kesinä ohjaajana lasten kesäleirillä. Näin olen kerännyt havaintoja lapsiryhmien kanssa toimimisesta, lasten kokemusmaailmasta, koulumaailmasta sekä Helvetinjärven kansallispuistosta mahdollisuuksineen ja ominaisuuksineen luonto-opastuspalveluiden kannalta. Tiedän, että koululaisryhmillä opettajineen on tietyt resurssit, joiden puitteissa he toimivat. Heillä voi olla ajallisia resursseja, jotka rajoittavat opastusohjelman kestoa, heillä voi olla paljon tai vähän ennakkotietoa aiheesta, lapset voivat olla hyvin eri tasolla lähtökohdiltaan ja joistain kouluista on voitu käydä luontorekillä paljonkin enemmän kuin toisista. Jo niinkin yksinkertainen asia, kuin eväiden syöminen pitää ottaa huomioon tarkasti koululaisten kanssa toimiessa.

3.2 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004

3.2.1 Opetussuunnitelman perusteet

Vuonna 2004 Opetushallitus julkaisi uudet perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, jotka on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jossa oppiminen käsitetään yksilölliseksi ja yhteisölliseksi tietojen ja taitojen rakennusprosessiksi, jonka kautta syntyy kulttuurinen osallisuus. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet toimivat lähtökohtana paikallisten opetussuunnitelmien laatimiselle. Ne määrittelevät tavoitteita ja sisältöjä sekä muita opetukseen liittyviä seikkoja, joita sitten paikallisissa opetussuunnitelmissa täsmennetään. Paikalliset, kunta- ja koulukohtaiset opetussuunnitelmat laaditaan kunnissa ja kouluissa itse, mahdollisesti jopa yhteistyössä vanhempien kanssa. (Houtsonen, 2004)

Opetussuunnitelman tavoitteilla halutaan kasvattaa koululaisista ympäristötietoisia ja kestävään elämäntapaan sitoutuneita kansalaisia. Oppilaiden ympäristöherkkyyttä harjoitetaan monipuolisella aistihavainnoinnilla.

Opetussuunnitelman aihekokonaisuuksia yhdistävät tavoitteet siitä, että oppilas mm. osaa havainnoida ja analysoida nykyajan ilmiöitä ja toimintaympäristöjä ja esittää perusteltuja käsityksiä tavoiteltavasta tulevaisuudesta. (Houtsonen 2004)

Houtsosen (2004) mukaan kokemuksellisen oppimisen on todettu parhaiten edistävän kestävästä elämäntavan omaksumista. Tämä puoltaa ympäristölukutaidon kehittämistä jo pienten lasten kanssa. Vanhempien oppilaiden kanssa aletaan kiinnittää huomiota ympäristön muutoksiin ja eri tekijöiden välisiin vuorovaikutussuhteisiin. Houtsonen pitää tärkeänä sitä, että oppilaat havaitsevat jokaisella olevan mahdollisuuden vaikuttaa ympäristön tilaan. ”Kasvatuksen tavoitteena tulee olla ympäristöä kohtaan vastuullisesti toimiva kansalainen, joka pystyy myös iloitsemaan moni-ilmeisestä luonnon-, kulttuuri-, ja sosiaalisesta ympäristöstä.

Ympäristö-käsite on moniulotteinen ja usein, kuten myös Suomelan ja Tanin (2004) mukaan nykyisissä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa, se käsitetään lähinnä fyysistä ympäristöä, luontoa ja rakennettua ympäristöä koskevaksi, eli yksilön ulkopuolella olevaksi kokonaisuudeksi. Heidän mukaansa ajatus siitä, että sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö tulisivat vahvasti esiin luonnon ja rakennetun ympäristön rinnalla, ei toteudu kunnolla. Tästä johtuen ei siis voisi toteutua kunnolla opetussuunnitelman tavoitteiden mukainen kestävä elämäntapaan tähtäävä opetuskaan. Tutkijoiden mielipiteet opetussuunnitelman perusteissa esitettyjen tavoitteiden onnistumisesta ovat siis vaihtelevia. Ajatukset siitä, millainen ympäristökasvatuksen aseman opetussuunnitelmassa tulisi olla, vaikuttavat kuitenkin yhteneviltä.

Koska tämän työn aihepiirit liittyvät vahvasti metsäluontoon, tarkastellaan seuraavassa kuitenkin enimmäkseen uuden opetussuunnitelman biologian ja maantiedon opetusta koskevia tavoitteita, erityisesti vuosiluokkia 5 – 6 ajatellen. Metsäluonto-teema on vain pieni osa laajoista ympäristökasvatuksellisista tavoitteista, mutta Helvetinjärven kansallispuiston ollessa toimintaympäristönä, metsäluontoa on kuitenkin luontevinta käyttää työn kantavana aiheena.

3.2.2 Biologian ja maantiedon opetus

Biologian opetuksessa kohdeikäluokan keskeisenä aihepiirinä käsitellään elämää ja sen ilmiöitä. Tämän työn kannalta erityisen merkittävää on, että yhtenä opetussuunnitelman tavoitteena on, että oppilas oppii tunnistamaan eliölajeja, ymmärtämään eliöiden ja niiden elinympäristöjen välistä vuorovaikutusta sekä arvostamaan ja vaalimaan luonnon monimuotoisuutta. Tämän lisäksi oppilaan tulisi opetussuunnitelman tavoitteiden mukaan saada myönteisiä elämyksiä ja kokemuksia luonnosta sekä oppia havainnoimaan ympäristöä. Oppilaan tulisi myös oppia tuntemaan itseään ihmisenä ja osana luontoa.

Keskeisenä oppimismenetelmänä opetussuunnitelma kehottaa käyttämään tutkivaa oppimista. Opetus tulee opetussuunnitelman mukaan toteuttaa sekä maastossa että luokahuoneessa. Opetussuunnitelmassa korostetaan, että biologian ja maantiedon opetuksen tulee painottaa vastuullisuutta, luonnon suojelua ja elinympäristöjen vaalimista sekä tukea oppilaan kasvua aktiiviseksi ja kestävään elämäntapaan sitoutuneeksi.

3.2.3 Opetussuunnitelman keskeisiä sisältöjä

Opetussuunnitelmassa nostetaan esille muutamia aihepiirejä tai keskeisiä sisältöjä, jotka hyvinkin tukevat tätä työtä ja joita toisaalta vastavuoroisesti tässä työssä aiotaan tukea.

Eliöt ja elinympäristöt ovat keskeinen aihepiiri vuosiluokilla 5 – 6. Se sisältää lähialueiden keskeisen eliölajiston tuntemisen ja tunnistamisen oppimista ja ohjattua kasvion keruuta, perehtymistä eliöiden elinympäristöihin kuten metsään ja suohon, oppimista eliölajien sopeutumisesta elinympäristöihinsä, tietoa ravintoketjuista ja metsien hyötykäytöstä, kasvien kasvusta, sen kokeellisesta tutkimisesta sekä eläinten ja kasvien lisääntymisestä sekä elintarvikkeiden alkuperästä ja tuottamisesta ja puutarhan antimista. Eliö- ja elinympäristöaihepiiri antaa runsaasti mahdollisia aiheita, joita voidaan tässä työssä käyttää ja jotka soveltuvat paremmin kuin hyvin Helvetinjärven kansallispuiston kaltaiseen oppimisympäristöön.

Luonnon monimuotoisuus -sisällössä opetussuunnitelman perusteissa painotetaan erityisesti luonnon monimuotoisuuden merkitystä sekä jokamiehen oikeuksia ja velvollisuuksia. Luonnon monimuotoisuuden merkityksestä kansallispuisto on oivallinen esimerkki. Lisäksi yhtenä tavoitteena on että oppilas oppii liikkumaan luonnossa ja havainnoimaan ja tutkimaan luontoa maastossa.

Oppikirjakustantajat käsittelevät metsäluontoa monipuolisesti noudattaessaan opetussuunnitelman perusteita. Kustannusosakeyhtiö Tammi käsittelee 1.–4.-luokkalaisten suunnatussa Jäljillä-sarjassa paljon luonnon havainnointia. Esimerkiksi neljännen luokan oppikirjan mukana tulee lähiluonnon tarkkailua, ja eläinkunnan ilmiöihin tutustumista. Näin ollen oppilaiden mennessä viidennelle ja kuudennelle luokalle, on näitä aiheita jo ehditty käsitellä jonkin verran. (Jäljillä 4, 2006) 5.–6.-luokkalaisten oppikirjoissa käsitellään metsäluontoa monipuolisesti. Niissä kerrotaan asiaa metsän eläimistä, kasveista, puista ja muista eliöistä, metsän rakenteesta, metsien käytöstä ja suojelusta, luonnonsuojelusta ja retkeilystä. Virkistyskäytön ja luonnonsuojelun asiat näyttävät kahden kustannusosakeyhtiön oppikirjoissa painottuvan vasta kuudennen luokan loppuun, joten niitä on todennäköisesti tämän työn kohderyhmän kanssa käsitelty opetuksessa vielä melko vähän. (Koulun biologia ja maantieto 5 2005, Koulun biologia ja maantieto 6 2005, Luonnonkirjan biologia ja maantieto 5&6 2004)

3.3 Kouluikäinen oppijana

Kouluiällä tarkoitetaan psykologiassa kehitysjaksoa, joka alkaa seitsemän vuoden iässä ja päättyy murrosiän alkamiseen keskimäärin 12. ikävuoden vaiheilla. Joskus ajanjaksoa kutsutaan myös keskilapsuudeksi ja varhaiskouluiäksi. (Anttila, ym. 2005) Tämän työn kohderyhmä on jo tämän vaiheen loppupuolella.

Koulunkäynnin alku laajentaa lapsen maailmaa, kun tämä alkaa viettää yhä enemmän aikaa kodin ulkopuolella. Uuden ympäristön myötä koululainen saa uusia vaatimuksiakin. Hänen odotetaan oppivan erilaisia tietoja ja taitoja sekä sopeutuvan yhä suurempiin toveriryhmiin. Parhaimmillaan kouluikäinen on oma-aloitteinen toimija ja oppija. (Anttila, ym. 2005)

Fyysisesti kouluikäinen kehittyy hitaammin kuin leikki- tai murrosiässä. Näin kouluikäisellä on aikaa sopeutua kehonsa muutoksiin ja tämän ansiosta hänen kehohallintansa paranee ja motoriset taidot kehittyvät vauhdilla. (Anttila, ym. 2005)

Kouluikäisen uusien kokemusten myötä myös kognitiivinen kehitys on vauhdikasta. Koululaisen sanavarasto kasvaa nopeasti ja looginen päättely tehostuu. Kouluikäiset osaavat vertailla eri asioita toisiinsa ja alkavat myös kiinnittää huomiota muistamisen kannalta oleellisiin asioihin ja tapahtumiin. Kouluikäinen ajattelee kuitenkin vielä omiin kokemuksiinsa ja aistihavaintoihinsa sidottuna. Hän pystyy ymmärtämään vain itselleen konkreettisten asioiden välisiä lainalaisuuksia. (Anttila, ym. 2005) Jos lapsi ei ole itse nähnyt jotain, hänen voi olla vaikeaa hahmottaa sitä. (Isokääntä, 1997)

Lapsen moraalit kehittyvät yhdysvaltalaisen Lawrence Kohlbergin mukaan vaiheittain. Suurin osa kouluikäisistä sijoittuu ensimmäiseen vaiheeseen, esisovinnaisen moraalin tasolle. Tällä tasolla lapsi pitää omaa hyvinvointiaan keskeisenä ja ratkoo moraalisia ongelmia itsekeskeisistä lähtökohdista käsin. Jos teosta seuraa itselle jotain hyvää, se on oikein, ja jos teosta seuraa rangaistus, se on väärin. Toisen vaiheen saavuttaminen on mahdollista, vaikkakin harvinaista, saavuttaa jo lapsuuden ja nuoruuden taitteessa. Tällöin moraaliset ongelmat ratkotaan sosiaalisen hyväksynnän perusteella sekä lojaaliuden toisia ihmisiä, ryhmiä ja auktoriteetteja kohtaan. Tällä sovinnaisen moraalin tasolla pidetään siis hyväksyttävänä asioita, jotka toistenkin mielestä ovat hyväksyttäviä. Osa tämän työn kohderyhmästä on siis jo tässä kehityksen vaiheessa, mikä tuo haastetta sekä opastuksen sisällön laatimiseen että opastustilanteen hallitsemiseen. Kohderyhmän ollessa hajanainen, on kaikille sopivien menetelmien löytäminen haasteellista. (Anttila, ym. 2005)

Lapset vaativat opastukselta jännittävyyttä ja toiminnallisuutta, jotta he kiinnostuisivat opastuksen esille tuomista asioista. Mitä enemmän lapset saavat itse tehdä jotain, sitä paremmin he viihtyvät. Kouluikäiset lapset ovat uteliaita ja tiedonhaluisia, sekä innostuneita testaamaan omia kykyjään. Luonto tarjoaa heille seikkailuja, löytöjä, jännitystä ja elämäniloa. Lapsille tarjottava tieto ei kuitenkaan

saa olla valmiiksi pureskeltua, vaan he tarvitsevat mahdollisuuden oivaltaa ja oppia itse. Lapset rakastavat jännitystä. Siksi heidän kiinnostustaan voi herätellä salamyhkäisyydellä ja salaperäisillä jutuilla. (Isokääntä, 1997)

Ryhmätyöskentely kannustaa koululaista avautumaan ja osallistumaan toimintaan aktiivisesti. Useampi silmäpari myös näkee enemmän ja useampi pää ajattelee paremmin kuin yksi. Hyvin toimivassa ryhmässä jäsenet innostavat, kannustavat ja auttavat toisiaan. Suurta joukkoa on vaikeaa hallita luonnossa. Jo tästäkin syystä lapsiryhmien kanssa on helpompaa työskennellä ulkona jakamalla heidät pienryhmiin. Kun ryhmät ovat sopivan pieniä, kaikille on ryhmässä tilaa, eikä kukaan jää helposti toiminnasta sivuun. Koska ihminen on laumaeläin, ryhmään kuulumisen antaa yhteisyyden tunnetta. (Isokääntä, 1997)

3.4 Selvitys lähikuntien opettajien toiveista

3.4.1 Selvitys opastuksen suunnittelun tueksi

Koska Helvetinjärven kansallispuiston koululaisopastuksen toivotaan olevan mahdollisimman hyvin opastuspalveluja käyttävien kävijöiden tarpeita palveleva, kohderyhmälle räätälöity, tärkeä osa suunnittelutyötäni oli selvittää millaisia tarpeita ja toiveita näillä käyttäjillä opastusta ajatellen on. Tein tätä taustaselvitystä varten kyselyn, jonka kohteeksi valitsin Ruoveden, Kurun, Virtain, Tampereen, Oriveden, Juupajoen ja Vilppulan kouluissa 5. – 6.-luokkalaisia opettavia opettajia. Suunnittelin aluksi tekeväni kyselyn vain Ruoveden, Virtain ja Kurun, eli Helvetinjärven kansallispuiston ympäristökuntien, sekä Tampereen kouluihin, mutta päätin vielä laajentaa kohderyhmää ja otin mukaan myös Oriveden, Juupajoen ja Vilppulan koulut.

Laadin kyselylomakkeen syys- ja lokakuun 2006 aikana. Kysymysten hiomisessa minua auttoi Metsähallituksen suunnittelija Elina Pilke. Sain neuvoja myös Seitsemisen luontokeskuksen hoitaja Tuulikki Hallalta, puistonjohtaja Tuula Peltoselta, sekä työni ohjaaja Petri Keto-Tokoilta. Kyselylomake on työni liitteenä. (Liite 2.)

Ensisijaisena tavoitteenani kyselylomakkeen laadinnassa oli luonnollisesti saada kysymyksistä parhaiten tiedontarpeitani vastaavia, ja työlleni merkityksellisiä. Toisena tavoitteena oli saada lomake näyttämään miellyttävältä, ja vaikuttamaan helpolta täyttää. Lomakkeen laadinnalla ja kysymysten tarkalla suunnittelulla on mahdollista vaikuttaa tutkimuksen onnistumiseen. Vaikeasti täytettävät ja epämiellyttävän näköiset kyselyt kun jäävät helposti vastaajan pöydälle lojumaan tai jäävät kokonaan täyttämättä. (Hirsjärvi ym. 2004)

Käytin lomakkeessa avoimia kysymyksiä ja monivalintakysymyksiä. Pyrin pitämään lomakkeen rakenteen yksinkertaisena. Muutamissa monivalintakysymyksissä valmiiden vastausvaihtoehtojen jälkeen esitin vielä avoimen kysymyksen tarkentamaan kysyttyä asiaa. Suosin avoimia kysymyksiä siksi, että tiesin käsiteltävien vastausten määrän jäävän sen verran pieneksi, ettei avoimien kysymysten analysointi tuntunut liian työläältä vaihtoehdolta niiden tuottamaan tietomäärään nähden. Pidin mahdollisena, että avointen kysymysten vastausten joukossa voisi olla ideoita, joita en itse osaisi ajatella. Sekä avointen että monivalintakysymysten käytöllä on hyvät ja huonot puolensa. Mietinkin kysymyksen muotoilun joka kysymyksen kohdalla erikseen ja valitsin kyseiseen kysymykseen mielestäni sopivimman kysymysmuodon. (Valli 2001)

Hirsjärvi ym. (2004) toteavat että kyselylomakkeen laadinta voidaan ajatella jopa jonkinlaisena taiteen muotona, ja että onnistunut kyselylomake lopputuloksena riippuu monenlaisesta tiedosta ja persoonallisista kokemuksista. Niinpä luotinkin aiempien kokemusteni pohjalta muodostuneihin tietoihini tulevasta vastaajaryhmästä. Olen aikaisemmin tehnyt läheistä yhteistyötä luokanopettajien kanssa, ja jonkin verran osaan heidän käyttäytymisestään arvella puhtaan intuition pohjalta. Luotin myös lomakkeen teossa minua auttaneiden kokemuksiin ja pohjatietoihin, sekä pitkälliseen hiomiseen.

En kuitenkaan täysin luottanut pelkkään omaan arviointikykyyni, vaan käytin apunani yleisiä ohjeita, joita Hirsjärvi ym. (2004) ovat koonneet. Pyrin tekemään lomakkeesta rakenteeltaan selvän ja helposti ymmärrettävän. Yritin tehdä tarkkoja, lyhyitä ja ytimekkäitä kysymyksiä, joissa kysytään vain yhtä asiaa kerralla. Laadin valmiit vastausvaihtoehdot siten, että jokaiselle löytyisi sopiva vaihtoehto vastattavaksi. Lomakkeen hiomisessa suuri aika kului myös kysymysten määrän ja

erityisesti niiden järjestyksen miettimiseen, sekä sanamuotojen ja sanojen käyttöön. Valli (2001) toteaa että kyselyssä tulee miettiä valmiiden vastausten syöttämistä tilasto-ohjelmaan ja muun muassa numeroida valmiit vastausvaihtoehdot. Koin kuitenkin kyselyn ulkoasun selkeytyvän huomattavasti jättämällä numeroinnin pois. Ajattelin niin pienimuotoisen kyselyn aineiston olevan hallittavissa ja käsiteltävissä muutenkin. Panostin enemmän lomakkeen ulkoasuun ja miellyttävyyteen. Pyrin tekemään kyselystä henkilökohtaisemman ja kevyemmän.

Kyselyn suoritin postikyselynä. Sen etuina ovat nopeus ja vaivaton aineiston saanti. Koska vastaajiksi olin määritellyt erityisryhmän, joukon luokanopettajia, ja ajoittanut kyselyn sellaiseen aikaan, jolloin oletin opettajien mielenkiinnon maastoretkeilyaihetta kohtaan olevan vielä korkean, uskalsin odottaa melko hyvää vastausprosenttia vaikka postikyselyn ongelmana onkin usein kato. Maastoharjoitukset kouluissa olivat vielä syksyn myötä ajankohtaisia eivätkä joulukiireet vielä olleet alkaneet, kun lähetin kyselylomakkeet postiin marraskuun lopussa. (Hirsjärvi ym. 2004)

Lähetin isossa kirjekuoressa kyselylomakkeen, johon itsessään oli jo painettu saatekirje, Helvetinjärven kansallispuiston esitteen sekä palautuskuoren vastauksia varten. Mukaan lisäsaatteeksi kirjoitin vielä tarralapun, jossa toivoin kyselyn ohjautuvan koulussa 5. – 6.-luokkalaisia opettavalle opettajalle. Kyselyt postitin koulujen yleisillä osoitteilla, en henkilöille suoraan. Koulujen osoitteet sain kuntien internet-sivuilta. Postikyselystä aiheutuneet kustannukset hoiti Metsähallitus. Sain käyttää heidän kirjekuoriaan, joissa postimaksut olivat valmiiksi maksetut, ja sain tulostaa kysymyslomakkeet Metsähallituksen Seitsemisen toimistolla.

3.4.2 Selvityksen tulokset

Lähetin postikyselyitä yhteensä 70 kappaletta, joista vastattuina palautettiin 36 kappaletta. Vastausprosentiksi muodostui täten 51 %. Yhden koulun lakkauttamista ei ollut päivitetty kyseisen kunnan internetsivuilla, joilta hankin koulujen tiedot, ja näin minun ei ollut edes mahdollista saada vastausta kyseisestä koulusta. Kyseisestä kunnasta kuitenkin kohteliaasti ilmoitettiin asiasta minulle, kun lomakkeet olivat saapuneet kouluihin. Yhdessä koulussa kyselylomakkeesta oli

otettu kopioita ja yhteensä kolme opettajaa samasta koulusta oli vastannut kyselyyn. Koska kyselytutkimukseni ei ole varsinainen tieteellinen tutkimus vaan selvitys, päätin ottaa heidänkin vastauksensa mukaan aineistoon. Kahdesta vastauslomakkeesta kävi ilmi etteivät vastaajat ajatelleet vastatessaan oikeaa kansallispuistoa, vaan käsittelivät vastauksissaan Seitsemisen kansallispuistoa. Nämä kaksi vastausta jouduin hylkäämään aineistosta.

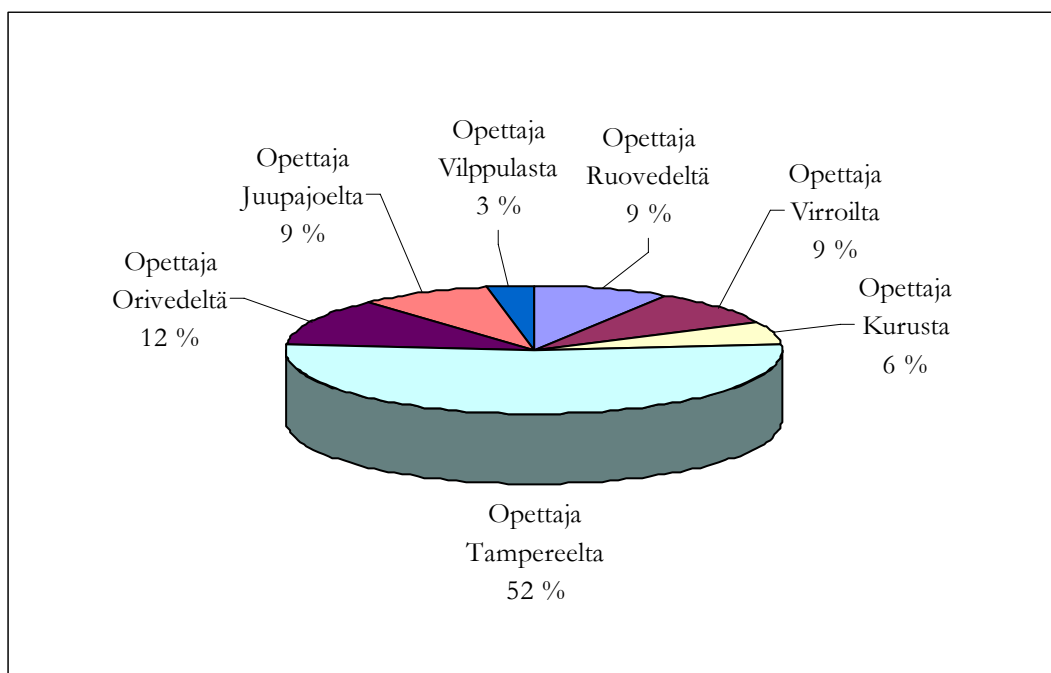
Aineiston analysoinnissa käytin Tixel-ohjelmaa, joka on luotu Excel-
taulukkolaskentaympäristöön. Kuvaajien ja taulukoiden tekemisessä käytin lisäksi Excel-
taulukkolaskentaohjelmaa.

Opettajan paikkakunta

Aloitin kyselyn helpolla lämmittelykysymyksellä (Valli 2001). Kysyin ensimmäisenä paikkakuntaa, jossa vastaaja työskentelee opettajana.

Kyselyn lähetin Ruovedelle kuuteen kouluun, joista vastauksia palautui kolme, Virroille kahdeksaan kouluun, mistä sain takaisin kolme vastausta (yksi koulu oli lakkautettu, ja sinne lähetetty lomake meni hukkaan), Kuruun neljään kouluun, joista sain vastauksia kahdesta koulusta, sekä Tampereelle 37 kouluun, mistä vastauksia tuli 18 kappaletta. Orivedelle kysely lähti yhdeksään kouluun, Juupajoelle kolmeen kouluun. Vastauksia tuli Orivedeltä neljä ja Juupajoelta kaikista kouluista, eli kolme. Vilppulaan lähetin kyselyn kolmeen kouluun, joista vain yhdestä sain vastauksen.

Kaikista kyselyyn vastanneista siis 9 % oli Ruovedeltä, 9 % Virroilta, 6 % Kurusta, 53 % Tampereelta, 12 % Orivedeltä, 9 % Juupajoelta ja 3 % Vilppulasta. (Kuva 2)

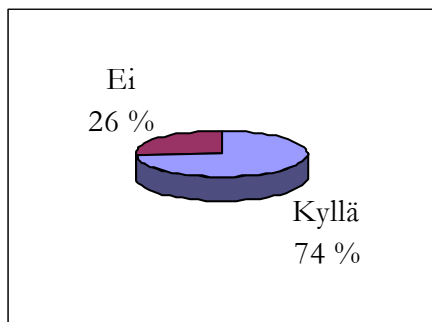

Kuva 2 Vastaajan paikkakunta (n=34)

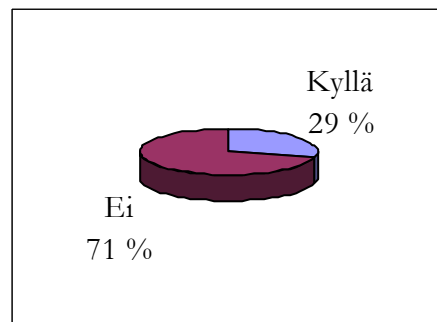
Kysymyksen vastausvaihtoehdoissa oli myös valittavissa vaihtoehto ”muu koululaisryhmien kanssa toimija, mutta se jäi käyttämättä, sillä lopulta kyselyitä lähetettiin vain kouluihin opettajille, vaikka alun perin kaavailtiin saman kyselylomakkeen lähettämistä myös muutamille muillekin tahoille.

Opettajien aikaisemmat vierailut Helvetinjärven kansallispuistossa

Toisena helppona aloittelukysymyksenä kysyin sitä, onko vastaaja aikaisemmin itse vierailut Helvetinjärven kansallispuistossa. Kaikki kyselyyn vastanneet olivat vastanneet tähän kysymykseen. Tällä kysymyksellä toisaalta heräteltiin vastaajaa, toisaalta haluttiin nähdä, millainen on vastaajien oma puiston tuntemus. Suurin osa, yli kaksi kolmannesta vastaajista oli vierailut puistossa, ja näin voidaan ajatella, että tämä suurin osa tietää millaisesta paikasta on kyse Helvetinjärven kansallispuistosta puhuttaessa. Kysymyksessä oli Kyllä ja En -vastausvaihtoehdot. 25 vastaajaa oli käynyt puistossa aikaisemmin, eli 74 % kyselyyn vastanneista. 9 vastaajaa ei ollut vierailut puistossa, eli 26 % vastaajista. (Kuva 3)

Kuva 3 Onko vastaaja vierailut Helvetinjärven kansallispuistossa (n=34)

Kuva 4 Onko vastaaja käyttänyt Helvetinjärven kansallispuistoa koululaisten retkikohteena (n=34)

Kolmantena kysymyksenä vastaajilta kysyttiin ovatko he käyttäneet Helvetinjärven kansallispuistoa koululaisryhmien retkikohteena. Kysymyksessä oli Kyllä ja En - vastausvaihtoehdot. Vastaajista 29 % ilmoitti käyttäneensä ja loput 71 % vastasi, ettei ole käyttänyt puistoa koululaisryhmien kanssa. (Kuva 4) Ei-vastauksen valinneilta kysyttiin myös perusteluita. Kahdeksan vastaajaa ilmoitti syyksi siihen, ettei ole käyttänyt puistoa koululaisryhmien kanssa, kuljetuskustannukset, matkan pituuden tai rahojen vähyden kouluissa. Neljä vastaajaa kertoo vierailleensa Seitsemisen kansallispuistossa tai muualla ja kaksi vastaajaa kertoi, ettei tällainen kohdevaihtoehto ole tullut aiemmin mieleen. Yhdellä vastaajalla oli muu syy. Vastaajat kirjoittivat muun muassa seuraavaa:

”Matka on kallis koululaisryhmälle, kouluille ei ole varattu rahoja kuljetuksiin.”

”Ei ole mahtunut aikatauluun eikä budjettiin (tilausajo); metsäkohteita on myös Tampereella.”

”Olen vierailut muualla”

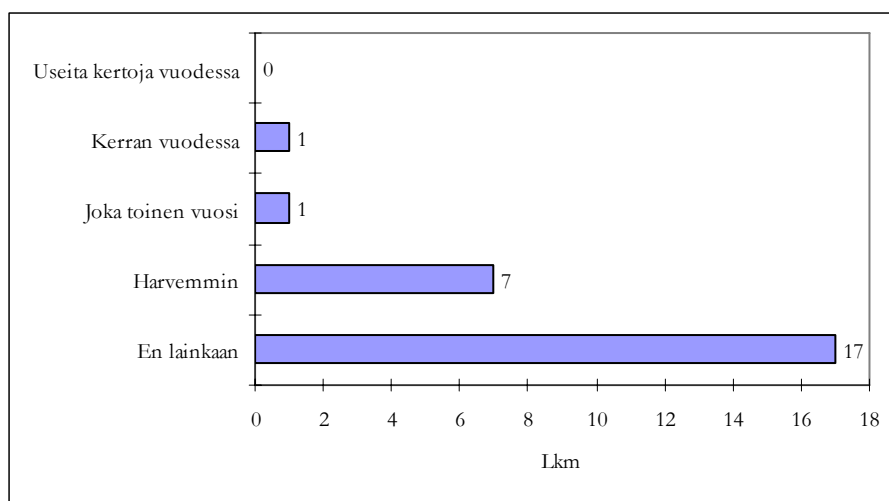
”En ehkä ole huomannut tällaista mahdollisuutta.”

”Oppilaat olivat käyneet jo kerran siellä edellisvuonna. Aion kyllä myöhemmin käyttää ko. retkikohdetta oppilaiden kanssa.”

Seuraavaksi opettajilta kysyttiin kuinka usein he vierailevat oppilasryhmien kanssa Helvetinjärven kansallispuistossa. Vastaukseksi oli mahdollista valita joko useita kertoja vuodessa, kerran vuodessa, joka toinen vuosi, harvemmin tai ei lainkaan. Yksi vastaaja oli vastannut erehdyksessä kohdan ”harvemmin”, vaikka oli

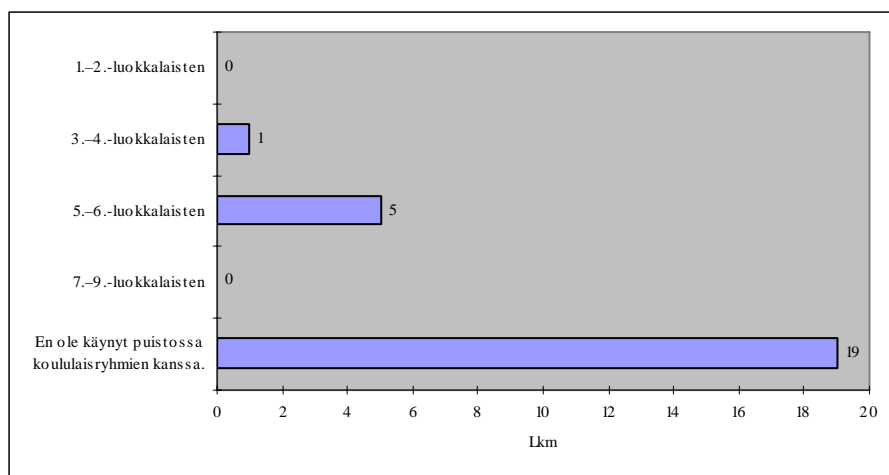
vastannut aiempaan kysymykseen, ettei ole vierailut Helvetinjärven kansallispuistossa. Hylkäsin vastauksen tämän kysymyksen osalta.

Kuvasta 5 näkyy että yksikään vastaaja ei käy puistossa oppilasryhmien kanssa useita kertoja vuodessa. Yksi opettaja Juupajoelta vastaa käyvänsä kerran vuodessa. Yksi opettaja Ruovedeltä vastaa käyvänsä joka toinen vuosi. Loput opettajista käyvät harvemmin (7 vastaajaa) tai eivät ollenkaan (17 vastaajaa). Kuusi opettajaa on jättänyt kysymykseen vastaamatta.

Kuva 5 Kuinka usein vastaaja käy puistossa koululaisryhmien kanssa (n=26)

Tämän jälkeen niiltä opettajilta, jotka olivat vastanneet vierailleensa Helvetinjärven kansallispuistossa koululaisryhmien kanssa, kysyttiin minkä ikäisten koululaisten kanssa he puistossa ovat vierailleet. Vastausvaihtoehdoista pyydettiin valitsemaan se ikäryhmä, jonka kanssa vastaaja vierailee puistossa eniten. Neljä vastaajaa oli valinnut useita vaihtoehtoja. Heidän vastauksensa tähän kysymykseen jouduin hylkäämään. Viisi vastaajaa oli jättänyt vastaamatta kysymykseen. Vastanneista 17 % ilmoittaa vierailevansa puistossa eniten 5. – 6.-luokkalaisten kanssa. Yksi vastaaja, eli 3 % ilmoittaa vierailleensa eniten 3. – 4.-luokkalaisten kanssa. Loput vastaavat etteivät ole käyneet puistossa koululaisryhmien kanssa. (Kuva 6)

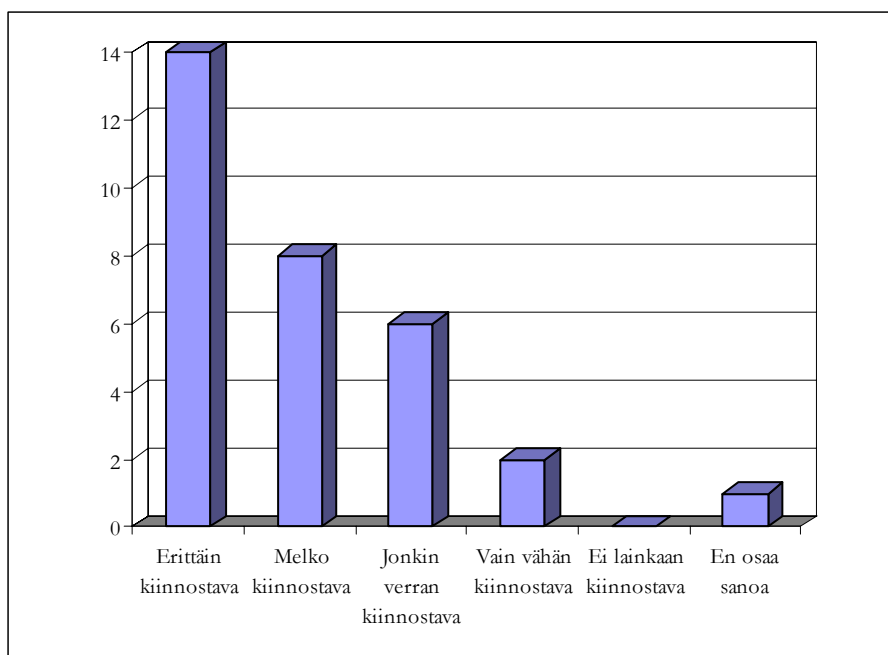
Kuva 6 Minkä ikäisten koululaisten kanssa vastaaja vierailee puistossa eniten (n=25)

Kun vastaajilta vielä kysyttiin kuinka pitkiä, matkat pois lukien, heidän vierailunsa puistossa koululaisryhmien kanssa ovat yleensä olleet, kuusi vastaajaa ilmoitti vierailujensa pituudeksi kahdesta neljään tuntia ja kolme vastaajaa puolestaan yli neljä tuntia. Yön yli kestäviä tai pidempiä, tai toisaalta alle kahden tunnin vierailuja ei vastaa tehneensä yksikään opettaja.

Yksi opettaja on vastannut, ettei käytä puistoa koululaisryhmien retkikohteena. Seuraavissa kysymyksissä hän kuitenkin vastaa, että käy puistossa koululaisryhmien kanssa harvemmin, pääasiassa 5. – 6.-luokkalaisten kanssa, ja kertoo vierailujen sisältäneen patikointia ja pienen ohjelmaosuuden. Hylkäsin tämän vastaajan osalta tämän osion vastaukset, koska ne olivat epä johdonmukaisia. Otin vastaajan loput vastaukset kuitenkin huomioon tuloksissa.

Opettajien kiinnostus Helvetinjärven kansallispuistoa kohtaan

Opettajilta kysyttiin, kuinka kiinnostava kohde Helvetinjärven kansallispuisto heidän mielestään on koululaisryhmiä ajatellen, käytössä olevat (taloudelliset ja ajankäytölliset) resurssit huomioon ottaen. Kuvasta 7 nähdään suurimman osan koko kyselyyn vastanneista, 41 % pitävän puistoa erittäin kiinnostavana kohteena. Vastausta oli perusteltu pääosin kohteen ominaisuuksilla. Joillekin vastaajista etäisyys kohteeseen oli positiivisena koettu seikka, toisille se vaikutti kiinnostavuutta alentavana tekijänä.

Kuva 7 Kuinka kiinnostava kohde Helvetinjärven kansallispuisto vastaajan mielestä on koululaisryhmiä ajatellen, käytössä olevat (taloudelliset ja ajankäytölliset) resurssit huomioon ottaen (n=31)

Seuraavassa esimerkkejä sanallisista vastauksista:

”Monipuolinen, jännittäväkin luontokohde tutustua. Lyhyt matka pientenkin oppilaiden kävellä Kolulle. Maisemat mahtavia kerrassaan!”

”Ainutlaatuinen kohde lähiseudulla”

”Linja-auto koulupäiväksi maksaa 200-300 € -> on siis muitakin mahdollisuuksia ja luontokohteita Pirkanmaalta löytyy joka koulun läheltä.”

”Seitsemisen, Siikaneva tutumpia kohteita. Tietoa esim. Seitsemisen palveluista ollut saatavilla näkyvästi. Helvetinjärven alue jäänyt jotenkin ’pimentoon’.”

”Luontoretket ovat aina elämyksellisiä. Upeat maisemat, patikointia.”

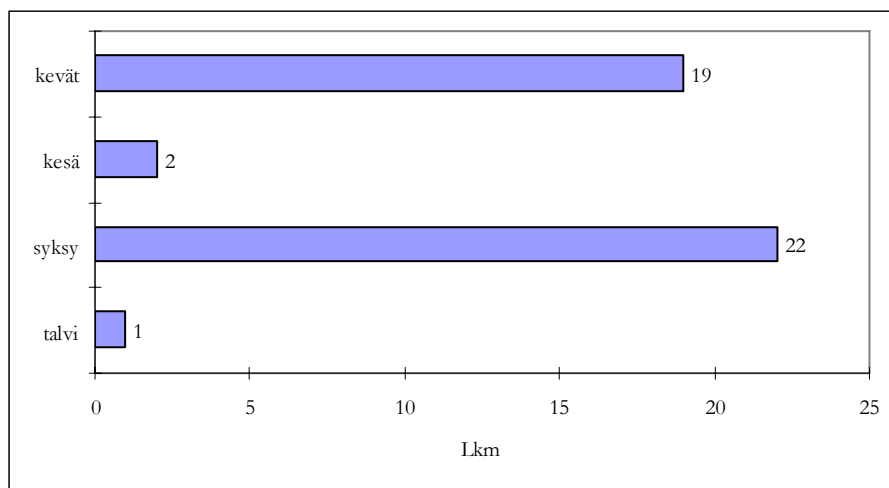
”Luonnossa liikkuminen ja luonnontuntemus ovat tärkeitä OPS:n osa-alueita. Helvetinjärven maasto ja luonto olisivat kouluryhmille sopivan mielenkiintoinen”

”Bussimatkan kustannukset rajoittavat retkeilyä.”

”Nykypäivän resurssit (raha) huomioon ottaen aika kaukainen haave.”

Opettajilta kysyttiin seuraavaksi, mikä heidän mielestään olisi ihanteellisin vuodenaika vieraillla Helvetinjärven kansallispuistossa. Osa vastaajista oli valinnut

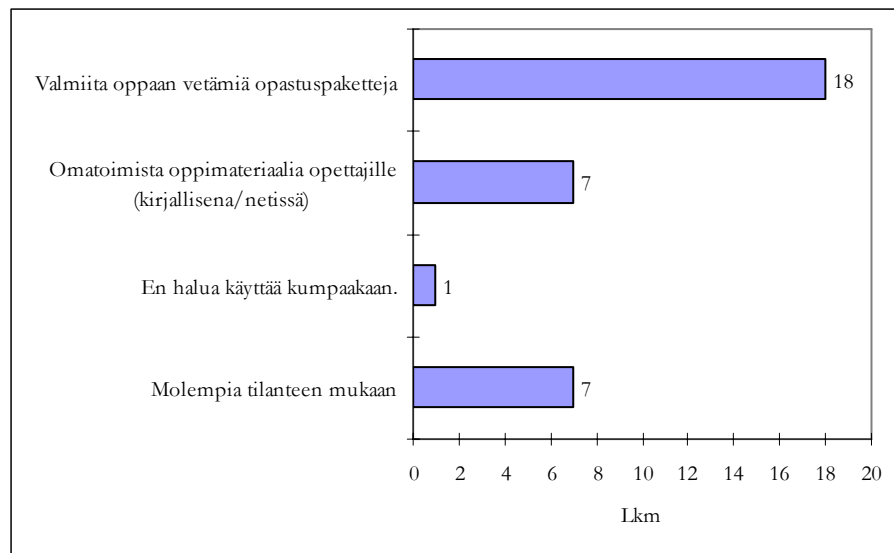
enemmän kuin yhden vastausvaihtoehdon, mutta otin nämäkin vastaukset huomioon. Tuloksista ilmenee, että kevät ja syksy saivat lähes yhtä paljon kannatusta, syksy hiukan enemmän. Kesä sai kahden vastaajan kannatuksen, ja talvenkin valitsi yksi opettaja, jolle sopi mikä tahansa vuodenaajoista. (Kuva 8)

Kuva 8 Ihanteellisin vuodenaika vieraillla puistossa koululaisryhmien kanssa (n=33)

Opettajien toiveet koululaisten opastuspalvelujen suhteen

Kyselyyn vastanneista 52 % käyttäisi puistossa vieraillessaan mieluiten valmiita oppaan vetämiä opastuspaketteja. 21 % käyttäisi mieluiten omatoimista oppimateriaalia opettajille (kirjallisena/netissä) ja 21 % on valinnut molemmat vaihtoehdot. 3 % vastaajista ei halua käyttää kumpaakaan, ja vastaamatta on jättänyt 3 %. (Kuva 9)

Kuva 9 Vastaaja käyttäisi puistossa vieraillessaan mieluiten (n=33)

Perusteluina valmiisiin opastuspaketteihin pidettiin pääosin oppaan oletettua asiantuntemusta ja perehtyneisyyttä. Muutamissa vastauksissa ajateltiin myös valmiin ohjelman helpottavan opettajan työtaakkaa. Omatoimisen materiaalin kannattajista osa ajatteli, että oppaat maksavat liikaa tai opastukset eivät täytä vaatimuksia. Pidettiin myös joustavana, että opettajalla itsellään olisi mahdollisuus muokata retkeä ryhmän ja aikataulujen mukaan valmiin materiaalin pohjalta. Molempiin vaihtoehtoihin rastin laittaneet perustelivat kantaansa edellä mainittujen perustelujen lisäksi sillä, että tilanteesta riippuen välillä voisi sopia toinen tapa ja välillä toinen. Opettaja, joka vastasi, ettei halua käyttää kumpaakaan vaihtoehtoa, ei perustellut kantaansa.

Esimerkkejä opettajien perusteluista:

”On hyvä käyttää asiantuntemusta kun ei ole itse vierailut puistossa.”

”Jos joku on jo suunnitellut ja ajatellut retken toteutusta, miksi en käyttäisi sitä”

”Kyllä ammattilainen tietää aina enemmän. Oppilaille kiintoisaa kuunnella muitakin aikuisia.”

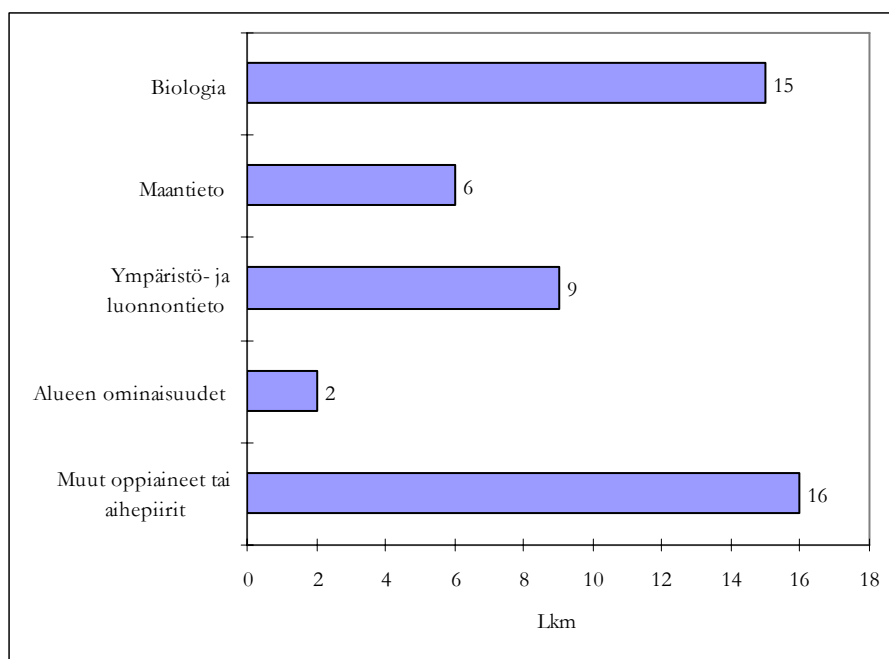
”Valmiit oppaan vetämät ovat nopeita ja lyhyitä”

”Myös opas olisi kiinnostava, mutta maksullisuus (?) olisi todennäköisesti este.”

”Opettaja pystyy soveltamaan materiaalia ryhmänsä mukaan. Joustava eteneminen.”

”Joskus sopisi opastuspaketti, toisella kertaa menisin mielellään omana porukkana, joko materiaalien kanssa tai ilman.”

Millaisista aiheista ja oppiaineista opettajat sitten olisivat kiinnostuneita ohjelmaa tai oppimateriaalia ajatellen? Asetin kysymyksen vapaamuotoiseksi, koska ajatuksena oli yrittää saada kerättyä sellaisiakin ajatuksia, joita ei välttämättä itse olisi tullut huomioineeksi aiemmin. Opettajat olivat toivoneet vastauksissaan eniten biologian ja maantiedon, sekä ympäristö- ja luonnontiedon sisällyttämistä opastukseen. Kaksi vastaajaa oli maininnut toivovansa aiheeksi jotain alueen ominaisuuksiin liittyvää. Monenlaisia muita aihepiirejä ja oppiaineita olikin sitten ehdoteltu lukuisin määrin. Niistä ei kuitenkaan selvästi noussut pinnalle mitään erityisiä toiveita. (Kuva 10)

Kuva 10 Mihin oppiaineisiin tai aihepiireihin liittyen opettajat kaipaivat oppaan palveluja tai oppimateriaalia Helvetinjärven kansallispuistossa (n=28)

Opettajat olivat ehdottaneet esimerkiksi seuraavaa:

”Biologia - maantieto -> Kaikki mahdollinen 1. – 6.-luokan opetussuunnitelmaan kuuluva”

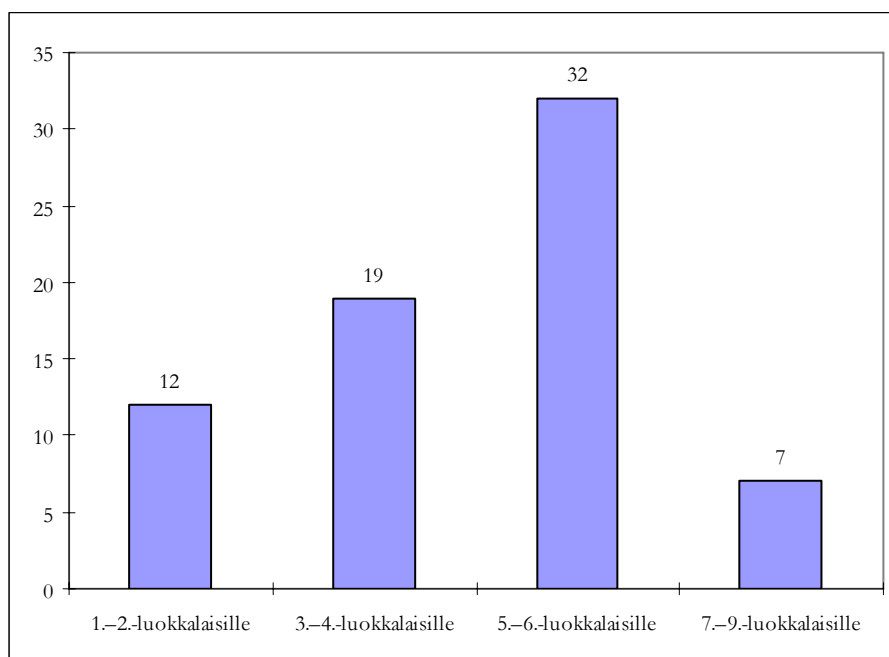
”Biologia - maantieto, historia, matematiikka, äidinkieli, uskonto, eivätkö kaikki sisälly jollain tavalla aiheeseen, jos haluaa?”

”BG metsäluonto, kasvintuntemus, kartta- ja maastontuntemus”

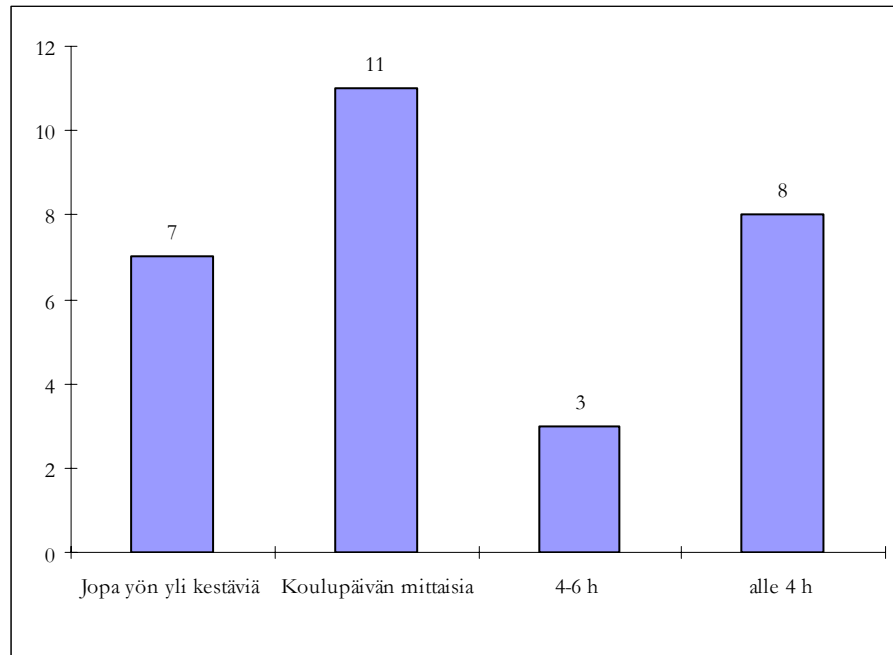
”Luonto, historia, seikkailu, elämys, ongelmanratkaisu, ryhmäytyminen”

”Biologia, kuvataide, (luonnon)historia”

Kun opettajilta kysyttiin, mille ikäryhmille he toivoisivat opastuksen tai oppimateriaalin olevan suunnattu, jokainen vastaaja oli valinnut ryhmän 5. – 6.-luokkalaiset. Lisäksi oli valittu muitakin ikäryhmiä, mutta tämä ryhmä nousi selkeimmin esille. (Kuva 11) Kun avoimella kysymyksellä kysyttiin, kuinka pitkiä vierailuja opettajat tekisivät koululaisryhmien kanssa Helvetinjärven kansallispuistoon, mikäli tarjolla olisi omatoiminen oppimateriaali tai oppaan palveluja, 11 vastaajaa arvioi vierailujen mahdolliseksi pituudeksi koko koulupäivän, eli noin kuusi tuntia tai vähän yli. Kahdeksan vastaajaa puolestaan vierailisi puistossa alle neljän tunnin ajan. Kolme vastaajaa arvioi voivansa vierailla puistossa neljästä kuuteen tunnin ajan, ja jopa seitsemän vastaajaa voisi tehdä puistoon vierailuja, jotka sisältäisivät yöpymisen puistossa. Vastauksiin pyydettiin laskemaan mukaan myös eväiden syönti ja muihin retkitoimiin kuluva aika. Kysymys oli muodoltaan avoin, mutta vastaukset pystyttiin hyvin luokittelemaan kuvasta 12 näkyviin luokkiin.

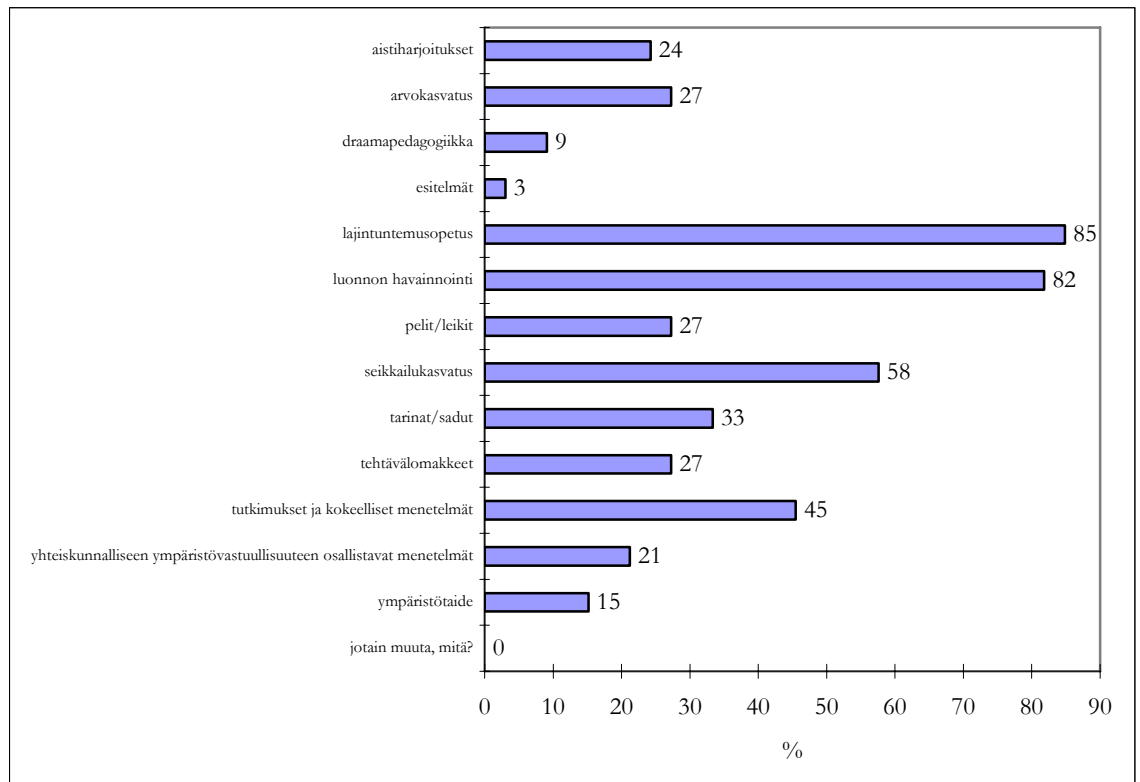

Kuva 11 Mille ikäryhmille vastaaja toivoisi opastuksen/oppimateriaalin olevan suunnattu (n=32)

Kuva 12 Kuinka pitkiä vierailuja vastaaja tekisi Helvetinjärven kansallispuistoon, mikäli tarjolla olisi omatoiminen oppimateriaali tai oppaan palveluja (n=29)

Yksi selvityksen tärkeimpinä pitämistäni kohdista oli kysymys, jossa selvitettiin millaisia menetelmiä opettajat toivoisivat koululaisryhmille suunnatun opastuksen tai oppimateriaalin sisältävän. Tarkoitus oli, että vastaaja valitsisi kolme mieluisinta vaihtoehtoa, mutta oletettavasti kysymyksenasettelu oli epäselvä tai vastaajat liian innostuneita vastaamaan, koska suurin osa vastaajista oli valinnut useamman kuin kolme vaihtoehtoa. Katsoin järkeväksi ottaa kaikki vastaukset tarkasteltavaksi. Kuten kuvasta (Kuva 13) huomataan, lajintuntemusopetus ja luonnon havainnointi nousivat suosiossa yli muiden. Seikkailukasvatus ja tutkimukset ja kokeelliset menetelmät saivat seuraavaksi eniten kannatusta. Paljon ääniä saivat myös tarinat ja sadut, arvokasvatus, pelit ja leikit, tehtävälomakkeet, aistiharjoitukset ja yhteiskunnalliseen ympäristövastuullisuuteen osallistavat menetelmät. Esitelmät menetelmänä sai vähiten kannatusta, vain kolme opettajaa valitsi sen. Draamapedagogiikkaa kaipasi vain yhdeksän opettajaa. Kukaan vastaajista ei ehdottanut mitään muuta vaihtoehtoa annettujen vaihtoehtojen lisäksi.

Kuva 13 Millaisia menetelmiä opettajat toivoisivat koululaisryhmille suunnatun opastuksen/oppimateriaalin sisältävän (n=33)

Opettajien toiveita kansallispuiston palvelujen suhteen yleensä

Opettajilta kysyttiin myös mielipidettä Helvetinjärven kansallispuiston palveluista yleensä, ajatellen koululaisryhmien tarpeita. Avoimella kysymyksellä kysyttiin ensin, mitä Helvetinjärven kansallispuiston tulisi tarjota, tai miten toimintaa Helvetinjärven kansallispuistossa tulisi kehittää, jotta se pystyisi parhaiten vastaamaan koululaisryhmien tarpeisiin. Vastaukset olivat melko kirjavia, mutta moni oli toivonut juuri kyselyn käsittelemiä opastuspalveluja sekä opettajille suunnattua mainontaa ja ohjeistusta siihen, miten puistoon pääsee helpoiten ja mitä puistossa on tarjolla koululaisille. Vastauksista esimerkkejä seuraavassa:

”Ei välttämättä mitään erikoista. Ainakin toivon, että kansallispuisto säilyy mahdollisimman luonnonmukaisena, ”aitona”.”

”Ks. ed. rastitukset, muutkin hyviä. Kaikki (lähes) kelpaa, luotan ammattitaitoonne ja ymmärrätte lapsen maailmaa.”

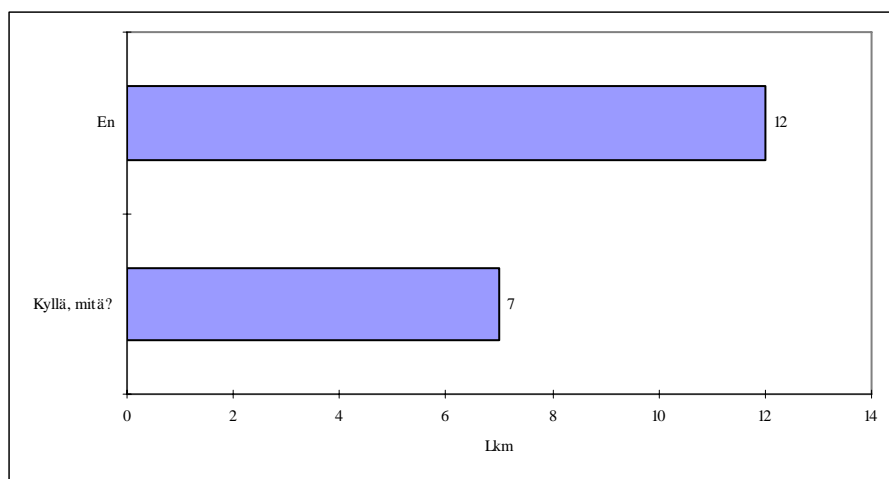
”Aluksi olisi ainakin tehtävä lähteminen kouluilta helpoksi. Esim. miten luokka pääsee mahd. pienillä kustannuksilla luontoon ja myös valmiit reittiopastukset helpottavat, varsinkin opettajia, jotka eivät ole liikkuneet luonnossa paljon.”

”Yöpymismahdollisuus leirikoululaisille”

”Katettuja eväänsyöntipaikkoja, valmiita retkipaketteja”

”Vaikea kysymys. Jotain tietenkin pitää olla, ettei jää pelkäksi patikoinniksi.”

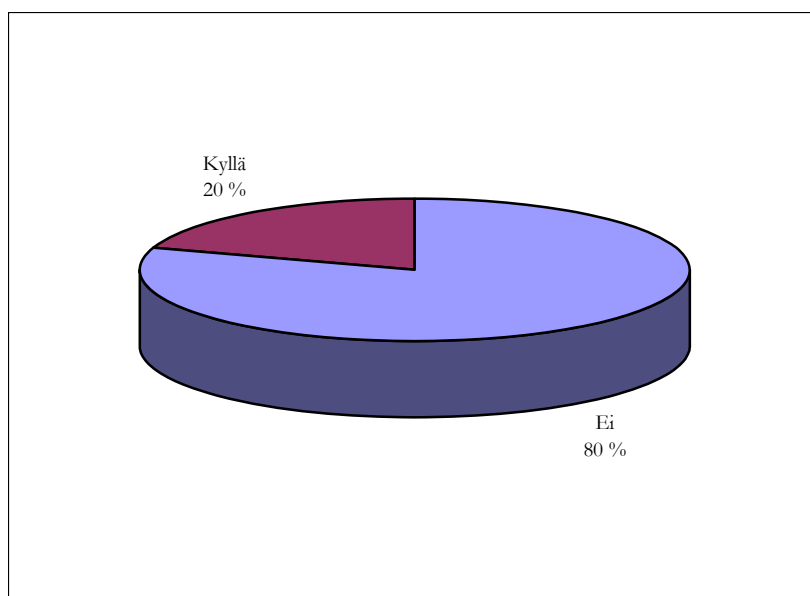
Opettajilta kysyttiin myös, kaipaisivatko he Helvetinjärven kansallispuistoon lisää palveluja. Vastausten jakautuminen näkyy kuvasta 14. Kyllä-vastauksen valinneilta kysyttiin vielä lisätarkennusta, mutta nämä avoimet vastaukset jäivät varsin lyhytsanaisiksi ja tarjosivat melko vähän lisäarvoa kyselylle. Varaustupaa koululaisten yöpymistä varten toivottiin, samoin ympäristöön liittyviä esittely/opastauluja ja tilattavaa ruokaa järvelle sekä juomavettä Haukanhiedan kaivoon.

Kuva 14 Kaipaisiko vastaaja Helvetinjärven kansallispuistoon lisää palveluja (n=19)

Opettajien mielipide ohjelman maksullisuudesta

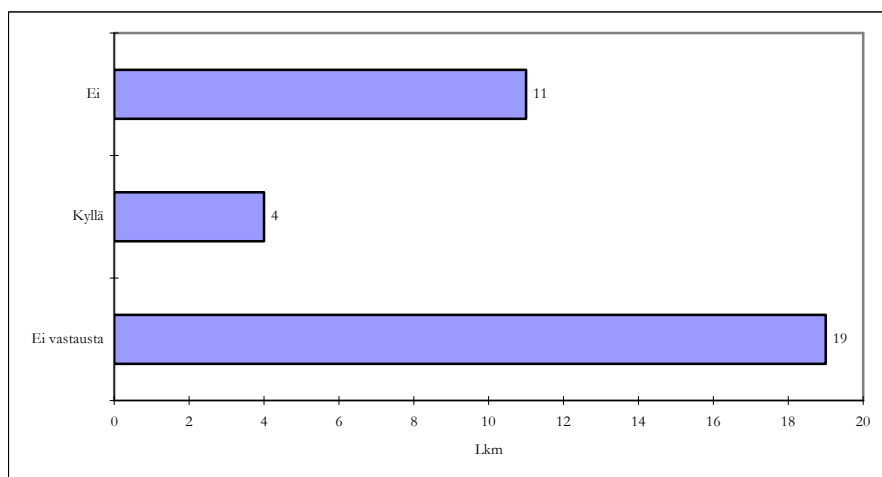
Ohjelman maksullisuudesta kysyttiin, olisiko vastaajan mielestä kahden euron oppilaskohtainen maksu este koulun osallistumiselle opastettuun ohjelmaan. 20 % oli sitä mieltä, että maksullisuus estäisi kyseisen koulun oppilaita osallistumaan retkelle. Suurin osa, 80 % vastasi, ettei maksu olisi este. (Kuva 15)

Kuva 15 Olisiko ohjelman maksullisuus, 2 €/oppilas, este koulun osallistumiselle opastettuun ohjelmaan (n=30)

Muita mahdollisia vierailukohteita samalla retkellä

Viimeisenä varsinaisena kysymyksenä vastaajilta kysyttiin, sisällyttäisivätkö he samaan opintoretkeen, luokkaretkeen tai leirikouluun vierailuja myös muissa kohteissa kuin Helvetinjärven kansallispuistossa. Vastaajia pyydettiin myös luettelemaan mahdollisia kohteita. Vain neljä vastaajaa oli valinnut Kyllä-vastauksen, 11 oli vastannut, ettei vierailisi muissa kohteissa, ja loput, 19 vastaajaa olivat jättäneet kysymykseen vastaamatta. (Kuva 16)

Kuva 16 Sisällyttäisikö vastaaja samaan opintoretkeen, luokkaretkeen tai leirikouluun vierailuja myös muissa kohteissa, kuin Helvetinjärven kansallispuistossa (n=34)

Opettajien vapaat kommentit, ideat ja ajatukset

Lopuksi vastaajille annettiin vielä mahdollisuus vapaamuotoisesti kirjoittaa mieleen tulleita ajatuksia ja ideoita. Vastaukset olivat kirjavia eikä niitä voinut luokitella. Tässä kuitenkin esimerkkejä:

”Kiitos kysymyksistä, teillä on ilmeisesti kehitteillä jotain kiinnostavaa!”

”Liian valmiiksi ”kolutut”, liian paljon ihmisiä samaan aikaan samoilla poluilla, liian ahtaat opastokeskukset -> eivät houkuttele ”luontoon”. Koskemattomuus, hiljaisuus houkuttelevat enemmän! Itse olen eräihminen, joten: lapsiryhmien vieminen erill. luontokohteisiin helppoa. Mutta suurimm. osalle opettajista mielenkiintoa voi herättää lähestymällä sähköpostilla, ”mainoksilla” kouluihin, opettajille tark. teema-tutustumisretkillä/info-tilaisuuksilla paikanpäällä, koulutustilaisuuksissa jne.”

”Sopiva päivämattakohde Tampereen näkökulmasta”

”Matkaahan täältä Tampereelta on melko paljon”

”Majoituspalvelut? Yhden yön leirikoulu ja siihen palvelut. Ruoka + opastus päivä + ilta-ajalle. Ruokaa ka vois tehdä itsekin valmiiksi suunnitellusta ”paketista” ja aineista.”

”Kaikki maksulliset tapahtumat ovat nykyään vaikeita järjestää kouluilla, koska opetuksen (sis. retket) tulisi olla maksuttomia.”

”Siitä vaan kehittämään ja tekemään k.o. aluetta tunnetuksi.”

3.4.3 Johtopäätöksiä selvityksen tuloksista laadittavaa opastusta ajatellen

Kyselytutkimuksen heikkouksina ovat aineiston pinnallisuus ja tutkimuksen teoreettinen vaatimattomuus. Tässä tilanteessa kuitenkin kyseessä oli vain selvitys, ei tieteellinen tutkimus. Näin ollen kyselyllä ei odotettukaan saavutettavan kovin syväluotaavaa aineistoa.

Kyselytutkimuksessa on mahdotonta saada tietää, miten vakavasti vastaajat ovat suhtautuneet tutkimukseen. Tässä tapauksessa osasta vastauksia nousi esille hyvinkin laaja kiinnostus aihetta kohtaan ja yllättävän suuri paneutuminen. Osa lomakkeista oli kuitenkin selvästi huolettomammin vastattuja, ja kuten edellä jo kävi ilmi, muutama vastaajista jopa ajatteli vastatessaan täysin väärää kansallispuistoa. Kyselyn tekijän kannalta tämä on aina harmillista, mutta tuskin mahdollista välttää. Tähän liittyy kyselytutkimusten seuraava mahdollinen ongelma; vastaajien tietoisuudesta kyselyn aiheisiin liittyen ja heidän perehtyneisyydestään kysymyksiä koskeviin asioihin on hankalaa olla selvillä. Tässä tapauksessa vastaajat olivat luokanopettajia, joista vain osa oli käynyt paikan päällä Helvetinjärven kansallispuistossa. Todennäköisesti myös vain harvalla heistä on kokemusta tai koulutusta ympäristökasvatukseen liittyen, vaikka he kasvatustalouden ammattilaisia ovatkin. Nämä ovat siis tekijät, jotka eniten vaikuttivat joidenkin kysymysten vastauksiin.

Kysymysten ja vastausvaihtoehtojen laadinta oli aikaa vievä prosessi ja jo ensimmäisten vastausten saavuttua saattoi huomata, että hiomista olisi ollut lisääkin. Lomaketta ei ennätetty kunnolla testata yhdelläkään opettajalla ennen kyselyn suorittamista, mikä olisi saattanut olla tarpeen. Luotettiin siihen, että kun lomakkeen tekoon oli niin moni asiantunteva henkilö vaikuttamassa, sen täytyi olla riittävän hyvä. Muutamassa kysymyksessä olisi kuitenkin ollut parantamisen varaa. Opettajat olivat ymmärtäneet joitain asioita väärin ja muutama tärkeä tieto, jota olisi ehkä ollut tarpeellista kysyä, jäi uupumaan. (Hirsjärvi ym. 2004)

Tutkimuksen tulosten mukaan opettajat ovat kiinnostuneita Helvetinjärven kansallispuistosta koululuokkien retkeilykohteena. Tuloksista nousi esille opettajien kiinnostus tuoda puistoon juuri 5.–6.-luokkalaisia, joita jo valmiiksi oli opastuksen kohderyhmäksi kaavailtu. Vierailulle parhaina vuodenaikoina pidettiin kevättä ja syksyä. Opastuksille tulee siis olemaan kysyntää eniten näinä kausina. Tästä päätellen opastusresurssit kannattaa suunnata siten, että opastuksia pystytään tällöin järjestämään. Kuitenkin, koska kouluilla on mahdollisuuksia ja jonkin verran kiinnostusta vierailta kansallispuistossa talvikaudellakin, on parasta, jos opastusta ei laadita vuodenaikaan sitovaksi, vaan siitä tehdään ympäri vuoden käytettävissä oleva.

Vierailujen pituudelle oli monenlaisia arvioita. Suurin osa vastaajista arvioi vierailun vievän yhden koulupäivän, melkein yhtä monet kuitenkin voisivat olla jopa yön yli ja lähes saman verran opettajia viettäisi puistossa vain alle neljä tuntia. Tähän aika-arvioon opettajat ovat ottaneet mukaan jo eväiden syöntiin ja muihin retkitoimiin kuluvan ajan, eli jos halutaan laatia opastus, joka palvelee kaikkia vaihtoehtoja, tulisi opastuksen olla kestoaltaan parin tunnin luokkaa, jotta nämä vähiten aikaa puistossa viettävätkin ehtisivät siihen osallistua. Opastusta laadittaessa tulee myös huomioida koululaisryhmän matkaan koululta puistoon kuluva aika. Tämänkin tulee sisältyä yhden koulupäivän mittaiseen retkeen.

Opettajat olivat selkeästi kiinnostuneempia valmiista oppaan vetäjästä opastuspaketista kuin omatoimisesta oppimateriaalista opettajille. Muutamat oppimateriaali-vaihtoehdon valinneet olivat perustelleet valintaansa sillä, että olettavat oppaiden olevan liian kalliita. Nämäkin opettajat siis todennäköisesti kallistuisivat opastetun ohjelman puoleen, mikäli hinta olisi heidän mielestään sopiva. Oikea kysymysasettelu olisi luultavasti vaikuttanut vastauksen tulokseen. Jos ohjelman hinnan vaikutusta käsittelevä kysymys olisi ollut ennen tätä, olisivat ehkä vielä useammat opettajat valinneet opasvetoisen ohjelman.

Opastuksen toivotut aihepiirit pyörivät selvästi biologian ja maantiedon ympärillä. Vastauksista pystyttiin kuitenkin tulkitsemaan myös, että käytännössä kaikki opetussuunnitelmaan kuuluva ja kaikki kansallispuistoon liittyvä kelpaisi opettajille aiheeksi. Tämä antaa opastuksen suunnitteluun melko vapaat kädet. Lopullisen aihepiirivalinnan tulee tapahtua Metsähallituksen määrittämien periaatteiden rajojen puitteissa, mutta on tärkeää tietää, etteivät ne ole opettajien toiveiden kanssa ristiriidassa.

Selvitykseen laadituista kysymyksistä kaikkein kiinnostavin oli kysymys siitä, millaisia menetelmiä opettajat toivoisivat opastuksen/oppimateriaalin sisältävän. Selkeästi eniten opettajat kaipasivat lajintuntemusopetusta ja luonnon havainnointia. Tätä toivetta ei siis voida sivuuttaa opastusta suunniteltaessa. Jopa yli 80 % vastaajista kaipasi näitä molempia. Myös seikkailukasvatus ja tutkimukset ja kokeelliset menetelmät saivat paljon kannatusta. Tarinoita ja satuja, pelejä ja leikkejä, arvokasvatusta sekä tehtävälomakkeita toivoi kaikkia kolmannes vastaajista. Lajintuntemusopetuksen ja luonnon havainnoinnin ylivoimaisuus

toiveiden kärjessä on selitettävissä sillä, että niitä on luontevinta toteuttaa maastossa. Luonnon havainnointia varten maastoretkeilyt yleensä toteutetaan ja poiketaan normaalista luokkaopetuksesta. Myös lajintuntemusopetus on realistisinta oikeassa ympäristössä. Seikkailukasvatus on todennäköisesti vastaajien mielikuvissa kiinnostavaa, normaalista luokkatilanteesta poikkeavaa, oppilaille jännittävää. Tällä ehkä voidaan selittää kiinnostus siihen. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2004) kehottaa käyttämään tutkivaa oppimista opetusmenetelmänä. Tämä on saattanut vaikuttaa siihen, että tutkimukset ja kokeelliset menetelmät -vaihtoehto on kerännyt opettajilta kannatusta. Voidaan myös epäillä, että luokanopettajista vain harva on ympäristökasvatuksen asiantuntija ja kysymysvaihtoehdoissa käytetyistä termeistä osa on ollut opettajalle vieraita. Siksi esimerkiksi draamapedagogiikka vaihtoehtona on saattanut saada vain vähäisen kannatuksen. Opettajat ovat saattaneet mieltää sen enemmän teatteritaiteeseen liittyväksi. Ympäristötaide ja yhteiskunnalliseen ympäristövastuullisuuteen osallistavat menetelmät ovat myös saattaneet herättää opettajissa vääränlaisia mielikuvia. Tästä syystä opastusta ei voida täysin rakentaa tämän kysymyksen tulosten perusteella. Kaikkein toivotuimmat menetelmät kannattaa kuitenkin ehdottomasti ottaa huomioon.

Ohjelman maksullisuus ei tulosten mukaan ole este opastuksen kysynnälle. Useista palautuneista lomakkeista kävi kuitenkin eri yhteyksissä ilmi, että tällä hetkellä kouluissa on tiukkoja sääntöjä rahan käytöstä eikä monissa kouluissa ole mahdollisuutta osallistua maksulliseen opastukseen näistä määräyksistä johtuen. Myös linja-automatkaa pidettiin useissa vastauksissa kansallispuistoretken esteenä. Se tulisi vastaajien mukaan joillekin kouluille liian kalliiksi. Silti, koska 80 % vastaajista ei pidä kahden euron oletettua oppilaskohtaista maksua esteenä, voidaan olettaa, että opastuksia tilattaisiin maksusta huolimatta.

Avoimien, puiston palveluja koskevien kysymysten vastauksista kävi ilmi, että suurin toive koululaisryhmien kanssa retkeilyä koskien olisi saada puistoon opastustoimintaa ja saada siitä myös markkinointia ja ohjeistusta suoraan kouluihin. Tulos tukee ehdottomasti tämän työn tarkoitusta ja johtaa myös siihen, että valmistuvaa opastusta tullaan markkinoimaan kouluihin selkeästi.

Kyselyssä kysyttiin myös, vierailisivatko opettajat oppilaiden kanssa samalla retkellä myös muissa kohteissa kuin pelkästään Helvetinjärven kansallispuistossa. Ajatuksena oli, että mikäli opettajat olisivat selvästi luetelleet joitain tiettyjä kohteita vastauksissaan, olisi ollut mahdollista pyrkiä jatkossa syventämään yhteistyötä tällaisten tahojen kanssa koululaisille suunnattuja matkailupalveluita koskien. Esimerkkinä tällaisesta mahdollisesta yhteistyötahosta voisi toimia vaikkapa Kalela, Akseli Gallén-Kallelan erämaa-ateljee Ruovedellä. Valitettavasti kysymys jäi heikosti vastatuksi, eikä sen tuloksista saanut juuri mitään irti. Ilmeisesti vastaajat eivät olleet jaksaneet paneutua aiheeseen.

Kyselyn tulosten perusteella voidaan yhteenvetona todeta, että lähiseudun koulujen opettajilta löytyy kiinnostusta Helvetinjärven kansallispuistoa kohtaan koululaisten retkikohteena ja heiltä löytyy kiinnostusta myös monenlaiseen alueella tarjottavaan valmiiseen opastukseen. Kysely tuotti positiivisia tuloksia ja oli onnistunut.

3.5 Selvitys lähikuntien matkailuyrittäjien toiveista

3.5.1 Selvityksen taustat

(Metsähallitus 2006)

Metsähallituksen suunnittelija Elina Pilke suoritti puhelimitse kyselyn Helvetinjärven kansallispuistossa mahdollisesti toimiville sellaisille matkailuyrittäjille ja toimijoille, joiden oletettiin tarjoavan matkailupalveluja koululaisille. Pilke tavoitti yhteensä viisi yrittäjää, jotka vastasivat esitettyihin kysymyksiin. Selvitykseen vastanneita olivat Matkailutila Haapamäen Timo Haapamäki Virroilta, Erkki Penttilä Piellokas Oy:stä Lempäälästä, leirikoulusuunnittelija Ossi Merisalo Lomakeskus Pukkilasta (Parasta lapsille ry:n lomakeskus) Visuvedeltä, Ruoveden kunnan nuorisotoimen edustaja koskien Tuuhosen leirikeskusta Ruovedellä sekä Nuorisokeskus Marttisen Sanna Järvensivu Virroilta.

Selvityksen tarkoitus oli paitsi kerätä taustatietoa työlleni, saada myös perusteita opastuspalveluiden kehittämiseksi Helvetinjärven kansallispuistossa. Helvetinjärven kansallispuistossa tiedetään vierailevan paljon lapsi- nuoriso- ja

koululaisryhmiä, mutta heidän Metsähallitukselta kaipaamistaan palveluista tiedetään vielä hyvin vähän.

3.5.2 Selvityksen tuloksia

(Metsähallitus 2006)

Kaikki selvitykseen haastatellut tahot käyttävät Helvetinjärven kansallispuistoa koululaisryhmien kohteena. Ainoastaan Tuuhosen leirikeskuksen vieraista ei ole tietoa, koska Ruoveden kunnan nuorisotoimi vain välittää kyseistä paikkaa, ei varsinaisesti itse järjestä siellä toimintaa kunnan omia kesäleirejä lukuun ottamatta. Leirikeskus on kuitenkin varsinkin kesäisin vilkkaassa käytössä, ja koska se sijaitsee melko lähellä kansallispuistoa, on hyvin mahdollista, että sieltä vierailaan puistossa. Tuuhosen leirikeskusta koskien ei kuitenkaan voitu saada vastauksia muihinkaan esitettyihin kysymyksiin, joten se voidaan jättää selvityksessä vaille enempää huomiota.

Haastatellut tahot ilmoittivat vierailevansa Helvetinjärven kansallispuistossa leirikoulu- tai muiden oppilasryhmien kanssa useita kertoja vuodessa. Matkailutila Haapamäeltä puistossa käy arviolta 5 – 10 koululaisryhmää vuosittain, Piellokas Oy:ltä 2 – 3. Lomakeskus Pukkilasta oli vuonna 2006 vierailut puistossa 25 leirikouluryhmää ja lisäksi siellä on järjestetty lastenleirejä, joista jokunen ryhmä on vierailut Helvetinjärven kansallispuistossa. Nuorisokeskus Marttista puistossa on vierailut vuonna 2006 seitsemän ryhmää. Haastatelluista kaikki ilmoittivat vierailevansa puistossa eniten 5. – 6.-luokkalaisten kanssa. Heidän vierailunsa kestävät pääsääntöisesti 2 – 4 tuntia tai yli neljä tuntia. Harvoissa tapauksissa koululaisryhmien vierailut Helvetinjärven kansallispuistossa ovat kestäneet yli yön. Kaikkien vastanneiden mielestä ihanteellisimmat ajat vieraila kansallispuistossa koululaisten kanssa ovat kevät ja syksy.

Haastatellut sisällyttivät koululaisryhmien kanssa vierailuun Helvetinjärven kansallispuistossa hyvinkin erilaista toimintaa. Oleellista työni kannalta on kuitenkin, että neljästä vastanneesta (Tuuhosen leirikeskuksen jätän edelleen huomioimatta) kaksi ei ole asettanut vierailuilleen minkäänlaisia oppimistavoitteita ja kaksi on määritellyt jonkinlaiset opetuksellisetkin tavoitteet järjestämälleen

toiminnalle puistossa. Lomakeskus Pukkilan vieraille käydään läpi jokamiehen oikeuksia, kansallispuisto ja luonnonpuisto -käsitteitä ja kansallispuiston sääntöjä, erätaitoja ja tietoja ympäröivästä luonnosta, sienistä, marjoista, jne. Nuorisokeskus Marttisella on selkeimmin asetetut opetukselliset tavoitteet. Heidän vierailuillaan tavoitteena on jokamiehen oikeuksien oppiminen, luonnossa liikkumisen taitoihin perehtyminen, luonnon kunnioittaminen, ympäristövastuullisuus ja yhdessä toimimisen opettelu. Jos siis halutaan markkinoida Metsähallituksen koululaisryhmille suuntaamaa opastustarjontaa paitsi suoraan kouluille, myös leirikoulupalveluja tuottaville yrityksille, kannattaa huomiota kiinnittää näihin aihepiireihin.

Matkailutila Haapamäki ei tarjoa kansallispuistossa tehtäville retkille sisältöpalveluja, vaan heidän asiakkaidensa retkeily puistossa on omatoimista. Piellokas Oy on tarjonnut koululaisille retkeilyä yleensä, ruuanlaittoa trangioilla ja kalliolaskeutumista. Lomakeskus Pukkilan vieraat retkeilevät Helvetinkolulle kävellen ja meloen. Nuorisokeskus Marttisesta tulevat koululaiset patikoivat puistossa, laittavat ruokaa trangioilla, juovat nokipannukahveja ja paistelevat makkaroita. Samalla heille kerrotaan jokamiehenoikeuksista, esitellään kasveja yms., riippuen Marttisen oppaan omasta osaamisesta.

Haastatelluilta oli kysytty, että mikäli Metsähallitukselta tarjottaisiin oppimateriaaleja tai opastuspaketteja, käyttäisivätkö vastaajat mieluiten valmiita puiston oppaan vetämiä opastuspaketteja vai omatoimista oppimateriaalia opettajille (kirjallisena/netissä), vai eivätkö he kenties haluaisi käyttää kumpaakaan edellä mainituista. Kaikki neljä haastateltua olivat kiinnostuneimpia valmiista omatoimisesta oppimateriaalista. Perusteena tälle oli luonnollisesti se, että yritykset ja tahot tarjoavat itsekin opastusta. Piellokas Oy:n Erkki Penttilän mukaan ”Miksi käyttää opasta, kun on itse opas”. Kuitenkin lomakeskus Pukkilan Ossi Merisalo toteaa, että valmista oppimateriaalia voitaisiin hyödyntää retkeä edeltävään työskentelyyn, ja Sanna Järvensivu Nuorisokeskus Marttisesta ajattelee, että valmis materiaali voisi tukea omien oppaiden työtä. Hän pohtii myös, että puiston maksullisten opastusten käyttäminen voisi olla kustannuskysymys, ja että puiston opas ei välttämättä olisi aina käytettävissä silloin kun Nuorisokeskuksen ryhmät puistossa vierailevat. Oppimateriaalin aiheiksi haastatellut toivoisivat mm. luontopuolen tietoutta, paikallishistoriaa paikkaan sidottuna, kansallispuistojen ja

luonnonpuistojen tarkoitusta, eroja ja sääntöjä sekä Helvetinjärven kasveja ja eläimiä.

Kaikki vastaajat toivoisivat oppimateriaalin tai opastuspalvelujen olevan suunnattu mieluiten perusopetuksen 5. – 6.-luokkalaisille. Opastuspalvelun oletettua hintaa, 2 €ryhmä, ei pidetty merkittävänä esteenä opastettuun ohjelmaan osallistumiselle, paitsi Nuorisokeskus Marttisessa, mikäli Marttisen oma ohjaaja on mukana retkellä.

Haastatelluilta kysyttiin millaisia menetelmiä he toivoisivat koululaisryhmille suunnatun oppimateriaalin tai ohjelman sisältävän. Vastauksissa toivottiin aistiharjoituksia (2 vastaajaa), arvokasvatusta (2 vastaajaa), draamapedagogiikkaa (1 vastaaja), lajintuntemusopetusta (2 vastaajaa), luonnon havainnointia (1 vastaaja) ja tarinoita/satuja (1 vastaaja).

3.5.3 Päätelmiä selvityksen tuloksista

Ennen selvitystä oli olemassa vain oletus, että leirikoulupalveluita sekä muita koululaisille suunnattuja matkailupalveluita järjestävät yritykset ja tahot käyttävät Helvetinjärven kansallispuistoa vierailukohteena. Nyt saatiin varmistus, että ainakin neljän haastatellun toimesta puistossa käy koululaisia usein. Emme luonnollisesti tiedä, kuinka paljon koululaiset käyvät muiden yrittäjien opastamina tai omatoimisesti puistossa, mutta joka tapauksessa käynnejä on.

Metsähallituksen tarjoamalle opastetulle ohjelmalle ei haastateltujen parissa olisi kysyntää, mutta valmiille materiaalille olisi kyllä. Tämä on luonnollista, ottaen huomioon yrittäjien oman toimenkuvan.

Koska merkityksellisiä haastateltavia selvityksessä oli vain neljä, en anna selvityksessä saaduille tuloksille kovinkaan suurta painoarvoa itse ohjelmani laadinnassa. On kuitenkin hyödyllistä tietää, millaista tarjontaa opastuspalveluista Helvetinjärven kansallispuiston alueella on koululaisille, jotta Metsähallituksen opastuspalvelut täydentäisivät kokonaisuutta parhaiten. Mikään haastatelluista tahoista ei tarjoa selkeästi opetuksellista ohjelmaa, joka olisi perusopetuksen

opetussuunnitelmaa tukevaa, eikä kahdella yrittäjistä ollut edes opetuksellisia tavoitteita. Yrittäjien palvelut ovat elämyksellisiä, jopa seikkailullisia, mutta sekaan näyttäisi mahtuvan vielä monenlaista ympäristökasvatuksellista ohjelmaa. Oletettavasti yrittäjien tarjoamasta seikkailullisuudesta puuttuvat selkeät kasvatukselliset tavoitteet. Kaupallisesti kannattavaan elämyksellisyyteen panostava seikkailullisuus on hyvin erityyppistä kuin varsinainen ympäristökasvatuksessa käytettävä seikkailupedagogiikka. Silti, koska seikkailua on jo tarjolla, ja koska Metsähallituksen opastusresurssit eivät välttämättä riitä seikkailukasvatuksen tarjoamiseen, sisällytetään tähän ohjelmaan mieluummin muunlaisia aineksia.

3.6 Luonto-opastusohjelman rakentuminen

3.6.1 Valitut lähtökohdat opastusohjelmalle

*Minä katselin kauan maisemaa
ja kynsäisin päätäni; tuumin: ahaa,
no onpas taulu kun kehyksen saa!*

- Lauri Viita -

”Edellämme on kulkenut monia, jotka ovat katselleet ympärilleen ja osanneet kuvata näkemäänsä ja kokemaansa. Voimmekin ottaa avuksemme laulut ja runot herättäessämme retkeilijöissä uinuvia tunteita luontoa kohtaan.” (Karvinen ja Mustonen 1997) Koska Helvetinjärven kansallispuistoa värittää historia lukuisten taideteosten inspiraation lähteenä, ja koska ilmaisu on vahva oppimisen väline, mielenkiinnon herättäjä ja tuntemusten kokooja, päätettiin ohjelman rungoksi ottaa taiteilijoiden vierailut Helvetinjärven alueella ja heidän ”saappasiinsa astuminen”, heidän rooliinsa eläytyminen. Tämä toimii kehyksenä ohjelman varsinaiselle teemalle, metsäluonnolle. Päädyin valintaan, koska näin ohjelmassa tulee esille Helvetinjärven kansallispuistoon liittyvän erityispiirre, joka sitoo ohjelman juuri Helvetinjärven kansallispuistoon. Taiteilijoiden matkaan paneutuminen tuo myös tehokkaasti esille keinoja, joilla yksittäinen ihminen pystyy vaikuttamaan muiden ihmisten ajatuksiin luonnosta ja sen tärkeydestä. Taiteilijathan ovat aikoinaan avanneet ihmisten silmiä näkemään, että luonnossa on paljon kauneutta ja paljon

suojelemisen arvoisia asioita. Näin opastusohjelma ei jää pelkästään havainnoimiseksi ja tutkimiseksi, vaan mukaan saadaan myös tunne siitä, että jokaisella on mahdollisuus vaikuttaa. Tämä on yksi ympäristökasvatuksen tärkeä osa-alue, johon myös Metsähallitus haluaa omien tavoitteidensa mukaan panostaa. (Metsähallitus 2007) Valinnasta neuvoteltiin Elina Pilkkeen kanssa, ja hän tuki päätöstäni.

Steve Van Matren (1998) mukaan oppilaat on hyvä houkutellessa mukaan innostumaan taianomaisilla kokemuksilla, jollain mikä lupaa löytöjä ja seikkailuja. Niinpä opastuksessa käytetäänkin tämän tapaista tehokeinoa, kun johdatetaan koululaisia tutustumaan taiteilijoiden näkökulmaan luonnosta. Tällainen lähestymistapa on aiempien kokemusteni mukaan toiminut hyvin kaikenikäisten lasten kanssa toimittaessa. Van Matre haluaa myös välttää opastusohjelmissaan luokittelevaa ja kuulustelevaa lähestymistapaa ja pyrkiä sen sijaan sisällyttämään harjoituksiinsa jakamista ja toimintaa. Näin tehdään tässäkin opastuksessa ja luokittelut ja kuulustelut jätetään koululaisten luokkaopetukseen. Nordströmin (2004) mukaan luontoretkeillä ympäristö ja oppijat ovat pääosassa, ja liikaa puhumista ja kyselyä tulisi välttää. Luontoretkeilyn ideana on antaa ympäristön toimia opettajana.

Joseph Cornell on yksi maailman korkeimmin arvostetuista luontokasvattajista. Hänen menetelmänsä, Flow Learning, on saanut suurta suosiota ympäri maailman, ja on Suomessakin varsin käytetty ja arvostettu tapa herättää kiinnostusta ja arvostusta luontoa kohtaan. Flow learning koostuu neljästä elementistä, joista ensimmäisessä herätellään kiinnostusta (Awaken enthusiasm), toisessa kohdennetaan huomiota ja pohjustetaan (Focus attention), kolmannessa annetaan suora kokemus/elämys (Direct experience) ja viimeisessä jaetaan kokemuksia (Share inspiration). Tässä laadittavassa ohjelmassa käytetään Flow Learningia ohjelman rakenteen perustana, sekä mm. vihreää draamaa sen apukeinona. Flow Learning vaikuttaa erittäin toimivalta tavalla johdattaa opastettavat koululaiset tutustumaan luontoon. Joseph Cornell on kirjoissaan esitellyt lukuisia esimerkkejä tavoistaan käyttää Flow learningia ja mielestäni hän on menetelmää luodessaan onnistunut tavoittamaan hyvän keinon kasvattaa opastettavia vaiheittain kohti toivottua päämäärää. Aiempi kokemukseni lasten kanssa työskentelystä on osoittanut, että juuri tällaiset otteet ovat parhaita vangitsemaan lapsen

mielenkiinnon tutustuttavaan aiheeseen ja pitävät lapsen kiinnostuneena läpi koko retken.

Vihreä draama on yläkäsite draaman keinoin toteutettavalle ympäristökasvatukselle. Draaman työtapoina käytetään esimerkiksi roolityöskentelyä ja improvisaatiota. Tämä antaa mahdollisuuden osallistumisen kokemiselle ja vuorovaikutukselle osallistujan ja ympäröivän maailman välillä sekä antaa tilaa jokaisen omalle pohdinnalle ja kuuntelemiselle. Vihreä draama on tehokas keino ympäristöasioiden ja arvojen sisäistämiseksi ja konkretisoinnille kokemuksellisen oppimisen kautta. Draamassa kaikki osallistuvat, ja vihreän draaman tarkoitus on olla herättävä kokemus ja vuorovaikutteinen ryhmäprosessi. (Hiltunen ja Konivuori 2005)

Vihreän draaman oppiminen perustuu ajatukseen elinikäisestä oppimisesta. Lapsen oma aiempi kokemusmaailma ja olemassa oleva tietopohja sekä kyky ajatella, ymmärtää asioita ja niiden yhteyksiä, on menetelmän pohjana. Vihreä draama on tavoitteellista toimintaa ja tähtää ihmisen toiminnan muutokseen. (Hiltunen ja Konivuori 2005) Tässä ohjelmassa tukeudutaan siellä täällä draamakasvatuksen aineksiin edellä esittelemiäni positiivisten puoliensa vuoksi. Varsinainen draamaohjelma ei valmis lopputulos kuitenkaan ole.

3.6.2 Opastusohjelma ja sen testaaminen käytännössä

Suurissa saappaissa -ohjelma on kokonaisuudessaan työn liitteenä (Liite 3). Seuraavassa esitellään ohjelman vaiheiden taustoja ja perusteita.

Ohjelmasta valmistui keväällä 2007 versio, joka oli riittävän valmis testattavaksi kohdeyleisöllä. Ohjelman testaus oli oleellinen osa prosessia, sillä vasta kokeilun kautta on mahdollista päästä toimivaan lopputulokseen. Huhtikuussa 2007 Ruoveden ja Kurun kouluihin lähetettiin sähköpostitse valmistuvasta ohjelmasta esite. (Liite 4.) Tavoitteena oli saada keväälle, ennen koulujen lukuvuoden päättymistä ohjelmalle testiryhmä, joka saisi kokeilla ohjelmaa, ja jolta saadun palautteen ja ensikokemuksen perusteella ohjelmaa voitaisiin edelleen kehittää. Puhelimitse tiedustelemalla testiryhmäksi saatiin Helvetinjärven kansallispuistoa

lähinnä sijaitsevasta Mustajärven kyläkoulusta 15 oppilaan ryhmä. Syksyllä 2007 ohjelma vietiin läpi toisen koululaisryhmän kanssa. Molemmista läpivienneistä oli hyötyä ohjelman kehittämisen kannalta. Molemmissa tapauksissa itse kohdeyleisö, lapset, olivat tyytyväisiä ohjelmaan ja retkipäiväänsä Helvetinjärven kansallispuistossa. Tämä oli tärkeä seikka tietää, sillä jos lapset eivät viihdy, ei ohjelman tarkoitus positiivisten luontoelämysten herättäjänä toteudu. Ensimmäisessä testauksessa saatiin rakentavaa palautetta myös koululuokkaa opettavalta opettajalta.

Valmis ohjelma on muotoutunut kehitystyön ja näiden kahden edellä mainitun läpiviennin antamien kokemusten perusteella. En esittele tarkasti opastuksen aiempia kokeiluversiona, koska se ei lopputuloksen kannalta ole olennaista, vaan käyn läpi seuraavassa valmiin ohjelman piirteitä ja perusteluja. Ohjelmaa ei lopultakaan voi sanoa täysin valmiiksi, vaan muutoksia tehdään, ja tulee tehdä sitä mukaa kun aina uusia kokemuksia sen toimivuudesta saadaan uusien opastuskertojen myötä.

Ohjelman aluksi toivotetaan koululaisryhmä tervetulleeksi puistoon lyhyellä johdannolla. Johdannossa kerrotaan muutamia perusasioita kansallispuistosta, ei kuitenkaan paljon, sillä se ei ole lapsille mitenkään merkityksellistä tietoa. Alussa lähinnä hieman viritellään tunnelmaa, ja kerrotaan mistä ohjelmassa on kyse taiteilijoihin ja tehtäviin. Tämän jälkeen siirrytään suoraan räväkkään toimintaan, leikkiin, Flow learning -menetelmän ensimmäisen vaiheen mukaisesti. Flow learningissa ensimmäinen vaihe rakentuu sen pohjalle, että dynaaminen aloitus, innostava leikki, saa lapset innostumaan, kiinnostumaan ja huomioimaan oppaan. Se helpottaa ryhmän pitämistä kurissa ja luo ryhmädynamiikkaa ja tässä tapauksessa myös purkaa ylimääräistä linja-automatkalla kerättyä energiaa. Lapset valmistautuvat myöhempiä, herkempiä harjoituksia varten. (Cornell 1989)

Ensimmäisillä kokeilukerroilla ohjelman tässä osiossa kokeiltiin leikkiä joka ei kuitenkaan päätynyt ohjelman lopulliseen versioon. Niille koululaisille jotka lähestyvät jo murrosikää, vaikutti tämä leikki vähän turhan lapselliselta, eivätkä kaikki lyhyen pohjustuksen jälkeen vielä rohjenneet heittäytyä leikkiin mukaan. Päädyin korvaamaan leikin vähemmän heittäytymistä vaativalla tehtävällä. Tehtävässä koululaisten pitää vähän ajatella ja he saavat hiukan liikettä. Heidän tulee etsiä maastosta kilpaa oppaan luettelemia asioita, esimerkiksi jonkun eläimen

jättämää jälkeä. Tässä herättelyn lisäksi johdatellaan koululaisia havainnoimaan asioita luonnossa ympärillään, ja huomaamaan, että monilla metsän yksityiskohdilla on merkitystä toisilleen ja meille ihmisille.

Ryhmän edettyä edelliseltä paikalta jonkin matkaa, pysähdytään seuraavaa harjoitusta varten. Tässä toteutetaan Cornellin (1989) Flow learningin pohjustusvaihetta, jossa panostetaan lasten vastaanottavaisuuteen. Osiossa toteutetaan luonnon havainnointia käyttäen aisteja monipuolisesti. Harjoitus on elämyksellinen ja antaa lapsille uusia keinoja huomioida ympärillä tapahtuvia asioita. Siinä kanavoidaan innostusta, jota edellisessä vaiheessa kohotettiin, kehitetään havainnointikykyä, rauhoitetaan mieltä ja kaiken kautta kehitetään vastaanottavaisuutta entistä herkemmillä luontokokemuksille.

Aluksi pohjustetaan harjoitusta lyhyesti käyttämällä hyvin yksipuolisesti näköaistia. Tehdään sormista kehyksiä ja etsitään luonnosta kehystettäviä kuvia. Tehtävän avulla opitaan näkemään luonnossa sekä isoja kokonaisuuksia että pieniä yksityiskohtia. Tämän jälkeen lapsille kerrotaan, että seuraavaksi kokeillaan mitä muilla aisteilla on havaittavissa. Menetelmänä käytetään Cornellin (1979) Blind walk -leikkiä, jossa toimitaan pareittain siten, että toisen silmät on sidottu ja pari ohjaa häntä eteenpäin. Sokkoharjoituksella ruokitaan lasten mielikuvitusta ja aistien käyttöä parhaalla mahdollisella tavalla. Yleensä turvaudumme aisteista eniten näköaistiin, ja kun se poistetaan käytöstä, astumme kokemaan ympäröivän maailman aivan uudella, jännittävällä tavalla. (Cornell 1979)

Myös draamakasvatuksessa käytetään tämän ja edellisen osion kaltaisia keinoja tilaan ja teemaan virittäytymisessä ja aiheen käsittelyssä. (Hiltunen ja Konivuori 2005) Kehystarinan, taiteilijoiden eräretkiin seudulla, tämä osio sidotaan kuvailemalla ryhmälle, kuinka taiteilijat ovat saattaneet retkillään leiriytyä pimeään metsään tai peräti liikkua pimeän aikana metsän ääniä kuunnellen, näkemättä lainkaan ympärilleen. Tähän tilanteeseen yritetään tehtävässä eläytyä.

Jo ensimmäisillä läpivientikerroilla tämä osio on ollut tässä muodossaan, enkä ole kokeilujen jälkeen kokenut tarpeelliseksi juurikaan muuttaa osion kulkua. Koululaiset ovat pitäneet tehtävästä ja innostuneet sekä alun kehystämistehtävästä että sokkokokeilusta. Ainoastaan osallistujille kerrottavaa ohjeistusta tarkensin

hieman toimivammaksi. Tässä tehtävässä tulee esille myös yhdessä tekeminen ja toisten huomioon ottaminen. Ohjaajan kun pitää pystyä ohjaamaan sokkoa turvallisesti, ja sokon taas pitää heittäytyä luottamaan ohjaajaansa. Ensimmäisellä testikerralla ryhmän opettaja piti tässä tehtävässä ainoana huonona asiana sitä, että murrosikä lähestyville lapsille on usein kiusallista koskea toisiaan, ja pitää toisistaan kiinni. Tästä mielestäni selvittää sillä, että alussa muistetaan ohjeistaa, että ohjaus tapahtuu olkapäistä kiinni pitämällä, ei kädestä tai vyötäröltä. Toisen ryhmän kanssa asiassa ei ollut ongelmia.

Ohjelman puolivälissä annetaan lapsille tietoa elämyksen ja oman kokemuksen kautta (direct experience), perustuen siihen, että ihminen oppii parhaiten henkilökohtaisen elämyksen kautta, löytämällä itse vastauksia ja havainnoimalla asioita itse. Flow learningissa kolmannessa vaiheessa on tarkoitus herättää lapsissa ihmetyä, empatiaa ja rakkautta, herättää heissä suoran kokemuksen kautta sitoutumista ekologisiin ihanteisiin. (Cornell 1989) Tässä osiossa paneudutaan ohjelman varsinaiseen asiisisältöön, siihen mikä merkitys metsällä on ja mikä merkitys sillä on ollut. Menetelmänä asioiden läpi käymiseen käytetään draamapedagogiikkaankin liittyvää eläytymistä. Tässä osiossa tärkeää on myös itse oppiminen ja pohtiminen. Lapset saavat kukin oman hahmon, johon eläytyvät. He pääsevät miettimään, mihin heidän hahmonsa tarvitsee metsää, mihin ihminen tarvitsee näitä hahmoja, ja miten niin monet asiat metsässä liittyvät toisiinsa. Tässä osassa oppaalta vaaditaan sen verran tietämystä, että hän osaa itse johdatella lapsia oikeisiin päätelmiin hahmoistaan. Opastuksen puoliväli on mielestäni hyvä vaihe käsitellä vähän tietopainotteisempia asioita. Alkupuolella on saatu havainnoida ja tutustua, nyt lapset jaksavat keskittyä hetken asioiden miettimiseen.

Tämän osion kehittyminen tämänhetkiseen muotoonsa on vienyt kaikista osioista eniten aikaa. Molemmilla kokeilukerroilla se on ollut hieman erilainen, mutta kummallakin kerralla onnistunut. Lapset ovat keskittyneet hyvin, vaikka ovat olleet sateisen sään takia märkiä ja kylmissäänkin. Vaikeaa on ollut saada osiosta kokonaisuus, jossa asiat saadaan selkeästi käytyä läpi lyhyehkössä ajassa. Olen halunnut tehdä osiosta mielikuvina tehtävän tutustumisretken metsäluontoon ja sen merkityksiin. Tavoitteenani on myös saada koululaiset itse pohtimaan joitain metsään kokonaisuutena liittyviä kysymyksiä. Erityisesti haluan, että kysymykset

jäävät elämään osallistujien mieleen ohjelman jälkeenkin, ja he jatkavat vastausten etsimistä myös vastaisuudessa.

Opastuksen viimeisenä osiona on Flow learning -menetelmän tukemana osio, jossa jaetaan kokemuksia ja vahvistetaan henkilökohtaisia kokemuksia (Cornell 1989). Osiossa yhdistetään ympäristötaidetta, luonnon havainnointia ja retkellä saatujen kokemusten kertaamista. Osiossa muihin menetelmiin yhdistetään luontokoloksi kutsuttu menetelmä, jossa lapset lähetetään yksin hieman etäälle toisistaan sekä oppaasta ja opettajasta, omalle tarkkailupaikalle rauhoittumaan, katselemaan ympärilleen, keskittymään havaintoihinsa ja ajatuksiinsa. Tässä lapset saavat elämyksiä aidosti luonnosta, eivät ainoastaan toistensa seurasta. (Karvinen ja Mustonen 1997). Myös vihreän draaman ohjelmien rakenteessa käytetään lopetusta, joka sisältää esimerkiksi kirjoittamista, runoja tai keskittymis- ja aistiharjoituksia (Hiltunen ja Konivuori 2005). Nordströmin (2004) mukaan luonnossa tapahtuvalla taidekasvatuksella pyritään luonnon huomaamiseen ja esteettiseen kokemukseen. Ympäristökasvatuksessa taide toimii herkkyyden herättelijänä ja välineenä luontosuhteen tutkimisessa.

Lapsille annetaan mukaansa pala paperia ja kynä, tai piirustushiili, ja heitä kehoitetaan ”olemaan ruuneperejä”, eläytymään siihen, kuinka taiteilijat ovat tulkinneet luontoa ja käyttäneet luontoa inspiraation lähteenä ja kirjoittamaan runo tai piirtämään kuva siitä, mitä he ovat ohjelman aikana nähneet ja mitä he havaitsevat ympärillään sillä hetkellä, tai miltä heistä juuri sillä hetkellä tuntuu. Lapsia ohjeistetaan myös miettimään, miten he omalla teoksellaan voivat viestittää muille ihmisille saman mitä suuret taiteilijat; että luonnossa on paljon arvokasta nähtävää ja suojeltavaa.

Lapsille annetaan tietty aika, jonka jälkeen heidät kutsutaan takaisin oppaan luokse. Opastuksen päätteeksi käydään yhdessä läpi kaikkien runot, jolloin lapset saavat jakaa toistensa ja oppaan kanssa runomuotoon puettut kokemuksensa. Opas saa samalla runoista rivien välistä lukemalla myös palautteen ohjelmasta ja sen onnistumisesta. Koululaisia pyydetään myös kuvailemaan päivän retkeä yhdellä sanalla, jolloin opas saa kuulla, mitä heille on päällimmäisenä jäänyt retkestä mieleen tai millainen tunnelma heille on retkeltä jäänyt.

Kahden opastuksen läpiviennin jälkeen voidaan pitää tätä osiota ohjelmasta erityisen onnistuneena. Lapset ovat olleet hyvin keskittyneitä aiheeseen, ja konkreettiset tulokset, joita opas on saanut jokaiselta osallistujalta, ovat olleet mainioita. Seuraavassa esimerkkejä koululaisten tuotoksista tässä osiossa:

*”Puut kasvaa ja kasvaa
ja linnut laulaa ja muut eläimet temmeltää
puut kaatuu ja kaatuu
ja tuuli tuivertaa ja metsä raikaa”*

*”Sieni kasvaa lyllertää,
myyrä sen alla myllertää,
on myyrällä koti täällä
ja kaunista joka säällä.”*

*”Siin’ on metsä,
jossa kasvaa uljas puu,
vaan on ihminen sitä vahingoittanut,
kukas muu,
Se on pihkantunut, mut’
silti täynnä eloa, kauneutta.
On tuuli taivuttanut sen latvoja,
vaan silti se niin
mahtavana seisoo,
seisoo vielä vuosikausia.”*

Koululaisten kirjoittamista runoista näkyi mielenkiinto aihetta kohtaan, luonnosta nauttimisen taito, välittäminen ja retken herättämät ajatukset sekä se, että retki on ollut mieluinen.

4 POHDINTA TYÖPROSESSISTA JA SEN MERKITYKSISTÄ

*”On täällä kaunis metsä
ei matkakaan kauan kestä
ja täällä linnut visertää kauniisti.
Täällä on märkää
mutta ei se mitään haittaa.
Kävellessämme pientä polkua pitkin
ollaan keretty löytämään kaikenlaista mukavaa.
Sammakon, kääpiä ja kaikenlaista.”*

Koululaisen runo Suurissa saappaissa -retkellä

Suurissa saappaissa -ohjelman laatiminen tutkintotyönä on ollut prosessina laaja ja haastava. Työ on poikennut melko paljon Tampereen ammattikorkeakoulussa viime vuosina laadituista tutkintotöistä niin aihepiiriltään kuin menetelmiltäänkin. Ympäristökasvatukseen liittyviä tutkintotöitä on tehty vähän ja suunnittelutyöt ovat jokseenkin harvinaisia, varsinkin kun suunnitteluprosessiin liitetään teoriataustaan perehtymisen lisäksi kyselytutkimus.

Käytetyt menetelmät ovat sopineet tähän työhön hyvin. Ensiarvoisen tärkeää työn tekijälle on ollut aiheen taustoihin perehtyminen, ympäristökasvatusta käsittelevään kirjallisuuteen tutustuminen ja uusien tuulien haasteleminen, perusopetuksen uusimpiin opetussuunnitelman perusteisiin tutustuminen, sekä ylipäänsä tutustuminen siihen, millainen opastettava kohdeikäryhmän koululainen oikein onkaan. Näihin asioihin paneutuminen on ollut kasvuprosessi. Kasvua on tapahtunut paitsi ammatillisesti, myös kaikin puolin muuten henkisesti.

Kyselytutkimus oli erinomainen osa työtä. Sillä saatiin paitsi vahvistettua jo olemassa olevia ennako-olettamuksia opettajien tarpeista ohjelman suhteen, myös markkinoitua ohjelmaa ja Helvetinjärven kansallispuistoa vierailukohteena, sekä ympäristökasvatustyötä yleensä. Kyselytutkimuksella saatiin riittävän laaja aineisto ja melko paljon taustatietoa ohjelmaa varten. Laadittua kyselylomaketta voidaan jatkossa käyttää muutamien parantelujen jälkeen muidenkin Metsähallituksessa laadittavien ohjelmien suunnittelutyön tukena myös muualla Suomessa. Kyselyllä saatiin myös kerättyä taustatietoja muita Helvetinjärven kansallispuistoon liittyviä prosesseja varten. Saatua informaatiota voidaan käyttää siis muutenkin hyödyksi kuin vain tämän kyseisen ohjelman suunnitteluun. Lisäksi tässä työssä tehtyjä havaintoja ja ratkaisuja käytetään jatkossa hyödyksi suunniteltaessa saman

kohderyhmän, 5.–6.-luokkalaisten opastusviestintää ainakin Seitsemisen ja Nuuksion kansallispuistoissa.

Helvetinjärven kansallispuistossa uusi opastusohjelma on urauurtava siinä mielessä, että Suurissa saappaissa -ohjelma on siellä ensimmäinen esimerkki koululaisille suunnatuista opastusohjelmista. Tämän jälkeen voidaan toivoa, että opastustarjonta kehittyy entisestään, ja Suurissa saappaissa -ohjelman rinnalle kehittyy myös muita koululaisille suunnattuja palveluita, joiden suunnittelua helpottaa tätä ohjelmaa varten tehty taustatyö, ja joita varten tämä työ kenties antaa inspiraatiota ja potkua. Näen siis tämän työn suurimman merkityksen siinä, että se on iso osa Helvetinjärven kansallispuiston opastuspalveluiden kehittämistä, osa sitä runkoa, josta muodostuu kävijöitä ja ympäristökasvatustyötä hyvin palveleva kokonaisuus.

Suurissa saappaissa -ohjelma on muotoutunut näihin uomiinsa pitkällisen pohdinnan ja testausten perusteella. Kuitenkin uskon ja toivon, että kehitys ei jää tähän, vaan että ohjelman tullessa käyttöön, se muotoutuu koko ajan tehtyjen havaintojen ja tilannekohtaisten tarpeiden mukaan. Mielenkiintoista jatkossa olisi lähteä kehittämään Helvetinjärven kansallispuistoon lisää ohjelmia koululaisille ja syventää yhteistyötä matkailuyrittäjien kanssa koululaisille suunnatussa toiminnassa. Tämän työn perusteella on myös selvinnyt, että tulevaisuudessa olisi tarvetta kehittää yhteistyötä koulujen opettajien kanssa lisäämällä tiedotusta Metsähallituksen koululaisille suunnatuista palveluista esimerkiksi lyhyiden koulutustilaisuuksien muodossa. Kehityshän ei saa pysähtyä. Helvetinjärven kansallispuistolla lähiympäristöineen ja sidosryhmineen riittää potentiaalia.

LÄHDELUETTELO

Painetut lähteet

Anttila – Eronen – Kallio – Kanninen – Kauppinen – Paavilainen – Salo, *Persoona 2 – Kehityopsykologia*. Edita Publishing Oy. Helsinki 2005.

Cantell, Hannele – Koskinen Sanna, *Ympäristökasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä*. Teoksessa: Cantell, Hannele (toim.), *Ympäristökasvatuksen käsikirja*. PS-kustannus. Jyväskylä 2004. s. 60–78.

Cornell, Joseph, *Sharing Nature with Children. The Classic Parents' and Teachers' Nature Awareness Guidebook*. Dawn Publications. Nevada City 1979.

Cornell, Joseph, *Sharing the Joy of Nature. Nature activities for all ages*. Dawn Publications. Nevada City 1989.

Hanski, Ilkka, *Kutistuva maailma. Elinympäristöjen häviämisen populaatioekologiset seuraukset*. Gaudeamus Kirja / Oy Yliopistokustannus University Press Finland. Helsinki 2007.

Heikkinen, Eeva, *Luonto-opastus; Metsähallituksen osuus ympäristökasvatuksesta*. Julkaisussa Lovén, Lasse (toim.), *Ympäristökasvatus - Environmental Education*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 887. Metsäntutkimuslaitos, Joensuun tutkimuskeskus. Saarijärvi 2003. s. 181–190.

Hiltunen, Jaana – Konivuori, Heli, *Vihreä draama*. Kustantajat Sarmala Oy / Rakennusalan kustantajat RAK (Multikustannus Oy). Jyväskylä 2005.

Hirsjärvi, S. – Remes, P. – Sajavaara, P., *Tutki ja kirjoita*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki 2004.

Houtsonen, Lea, *Aihekokonaisuudet kannustavat kehittämään opetusta*. Julkaisussa Niinikangas, Liisa (toim.) *Kotipihasta maailmalle: Ympäristökasvatuksen karttakirja*. BTJ Kirjastopalvelu Oy. Helsinki 2004. s. 14–27

Isokääntä, Outi (toim.), *Luonto-oppaan opas*. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja sarja B no 35. Metsähallitus. Vantaa 1997.

Jeronen, Eila – Kaikkonen, Marjatta, *Ympäristökasvatuksen kokonaisvaltaisten opetussuunnitelmien kehittäminen koulutuksen eri muodoissa ja asteilla*.

Julkaisussa: Jeronen, Eila – Kaikkonen, Marjatta (toim.), *Miksi, mitä ja miten? Ympäristökasvatuksen suunnittelu ja toteutuminen eri kouluasteilla*. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita 72/1997: Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta, Oulu. s. 45–50.

Juopperi, Markku ja Siitonen, Juha. *Ympäristövastuullisuuteen kokemisen ja toiminnallisuuden kautta*. Julkaisussa: Jeronen, Eila – Kaikkonen, Marjatta (toim.), *Miksi, mitä ja miten? Ympäristökasvatuksen suunnittelu ja toteutuminen eri kouluasteilla*. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita 72/1997: Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta, Oulu. s.7–13.

Jäljillä 4 Ympäristö- ja luonnontieto, Opettajan opas. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki 2006.

Karvinen, P. – Mustonen, M-L. (toim.), *Luonnossa kotonaan. Luonto-opastuksen käsikirja*. Kustantajat Sarmala Oy / Rakennusalan kustantajat RAK (Multikustannus Oy). Helsinki 1997.

Koulun biologia ja maantieto 5. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki 2005.

Koulun biologia ja maantieto 6. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki 2005.

Luonnonkirjan biologia ja maantieto 5&6. Werner Söderström osakeyhtiö. Helsinki 2004.

Nykänen, R. – Kinnunen, J., *Taivaan merkit. Pienten lasten ympäristökasvatus*. Mannerheimin lastensuojeluliitto. 1992.

Nordström, Hanna, *Ympäristökasvatuksen toimintamalleja*. Teoksessa: Cantell, Hannele (toim.), *Ympäristökasvatuksen käsikirja*. PS-kustannus. Jyväskylä 2004. s. 116–142.

Peltomaa, Kristiina, *Elämää Helvetinjärven kansallispuiston kulmilla*. Metsähallitus. Luonnonsuojelu.

Salmela, Sinikka (toim.), *Luonto tieteen ja taiteen innoittajana*. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 735*. Metla. Rovaniemen tutkimusasema 1999.

Salonen, Hannele – Lappalainen Iris (toim.), *Suomen luonnonsuojelualueet*. Metsähallitus. Vantaa 2004.

Sparre, Louis, *Muisto Helvetinjärveltä*. Nuori Suomi I. Päivälehden Joulualbumi. Päivälehden toimitus. Helsinki 1891.

Suomela, Liisa – Tani, Sirpa, *Ympäristön kolme ulottuvuutta*. Teoksessa: Cantell, Hannele (toim.), *Ympäristökasvatuksen käsikirja*. PS-kustannus. Jyväskylä 2004. s. 45–57.

Taidemaalareita Ruovedellä. Ruoveden muistojulkaisusarja II. Ruoveden Sanomalehti Oy. Kangasala 1955.

Tuomaala, Tuija, *Luonto tutuksi*. Kustantajat Sarmala Oy / Rakennusalan kustantajat RAK (Multikustannus Oy). Helsinki 2002.

Valli, R., *Kyselylomaketutkimus*. Teoksessa: Aaltola, J. – Valli, R. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I*. PS-Kustannus. Jyväskylä 2001. s. 100–112.

Van Matre, Steve, *Maakasvatus ... uusi alku* (Suom. Raija Luhanto). Kustantajat Sarmala Oy / Rakennusalan kustantajat RAK (Multikustannus Oy). Jyväskylä 1998.

Vähätalo, L. – Ruotsalainen, M., *Metsästä elämyksiä. Opas metsämatkailupalvelun tuottamiseen*. Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio. Helsinki 1996.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus. Helsinki 2004.

Sähköiset lähteet

Luontoon.fi. [www-sivu]. [viitattu 10.12.2007] Saatavissa: www.luontoon.fi

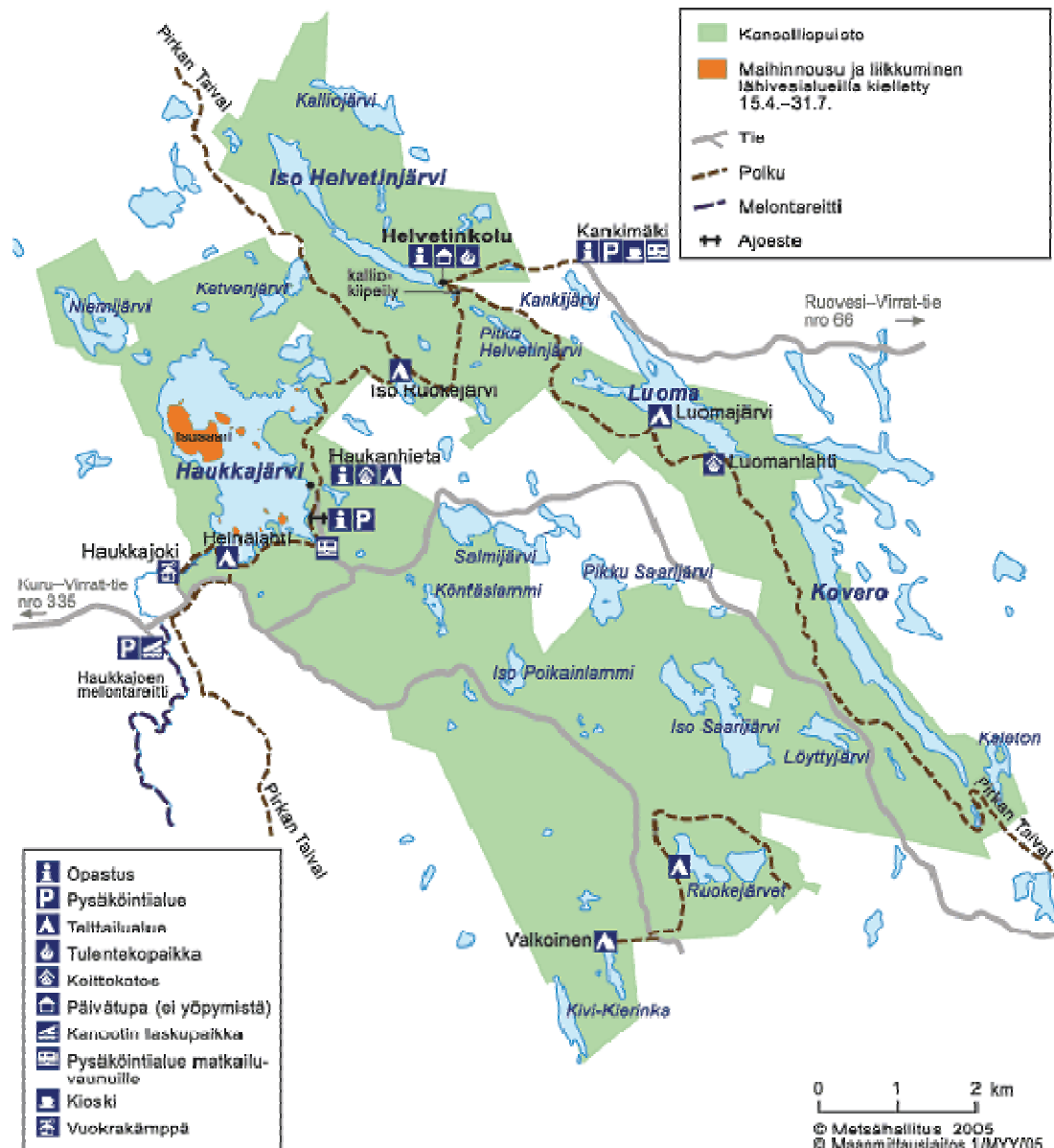
Metsähallitus. [www-sivu]. [viitattu 10.12.2007] Saatavissa: www.metsa.fi

Metsähallitus 2000, *Metsähallituksen luonnonsuojelun luonto-opastuksen periaatteet*. Metsähallitus, luonnonsuojelu. [Word-dokumentti].

Metsähallitus 2006, *Kysely lähiseudun matkailuyrittäjille*. Metsähallitus, luonnonsuojelu. [Word-dokumentti].

Metsähallitus 2007, *Opastusviestinnän periaatteet, luonnos*. Metsähallitus, luonnonsuojelu. [Word-dokumentti].

HELVETINJÄRVEN KANSALLISPUISTON KARTTA

(Luontoon.fi. [www-sivu]. [viitattu 22.5.2007]
Saatavissa: <http://www.luontoon.fi/page.asp?Section=106>)

Hei,

Hyvä opettaja,

Vierailenko koululuokkien kanssa kansallispuistoissa? Vietkö opetuksen mielelläsi ulos, suoraan opettavien aiheiden ääreen? Tarvitsevatko luokkaretket ja leirikoulut enemmän opetussuunnitelman mukaista ohjelmaa? Kaipaatko koulun ulkopuolelta tulevaa asiantuntevaa ympäristökasvatusta tukemaan opetusta ja opetussuunnitelman tavoitteita?

Metsähallituksen luontopalvelut suunnittelee Ruovedellä sijaitsevan Helvetinjärven kansallispuiston luonto-opastusta ja tekee talven aikana puistoon uuden ohjelman tai opintomateriaalin, joka on suunnattu perusopetuksen 5.–6.-luokkalaisille. Tarkoituksena on, että ohjelma tai materiaali tukee perusopetuksen uusimman opetussuunnitelman tavoitteita, sekä Metsähallituksen omia ympäristökasvatuksen periaatteita. Ohjelma suunnitellaan siten, että opettajat voivat luontevasti ottaa sen osaksi Helvetinjärven kansallispuistoon tai lähialueelle suuntautuvaa opintoretkeä, luokkaretkeä tai leirikoulua.

Jotta saisimme ohjelmasta/materiaalista parhaiten koulu yhteistyötä palvelevan, ja oppilaille hyödyllisimmän, haluamme kuulla ohjelman tulevilta käyttäjiltä, teiltä opettajilta, mielipiteitä, ajatuksia ja ideoita.

Olethan avuksi ja vastaat tämän saatekirjeen mukana tulleeseen kyselyyn! Kyselyn ja varsinaisen ohjelman/materiaalin suunnittelun toteuttaa opinnäytetyönään Tampereen ammattikorkeakoulun neljännen vuoden metsätalouden opiskelija, Helvetinjärven kansallispuistossa luonto-oppaana kesän 2006 toiminut Teija Saarikoski.

Lisätietoja voit kysellä Teija Saarikoskelta, teija.saarikoski@fe.tpu.fi, puh. 0205 64 5277 tai Elina Pilkkeeltä, elina.pilke@metsa.fi, puh. 0205 64 5279. Tietoa Helvetinjärven kansallispuistosta löydät Metsähallituksen Luontoon.fi -verkkopalvelusta osoitteesta www.luontoon.fi/helvetinjarvi.

Toivomme sinun palauttavan vastauksesi mahdollisimman pian, viimeistään 24.11.2006 mennessä. Voit käyttää oheista palautuskuorta, jossa postimaksu on maksettu valmiiksi.

Kiitos jo etukäteen!

Teija Saarikoski
opinnäytetyön tekijä
Metsähallitus,
Etelä-Suomen luontopalvelut /
Tampereen ammattikorkeakoulu

Elina Pilke
suunnittelija (ympäristökasvatus)
Metsähallitus, Etelä-Suomen luontopalvelut

METSÄHALLITUS

Vastaathan kysymyksiin huolellisesti, joko laittamalla rastin vastauksista sopivaan, tai vastaamalla avoimiin kysymyksiin omin sanoin. Kyselyn lopussa oleville tyhjille riveille voit vapaasti kirjoittaa muita aiheeseen liittyviä ajatuksia, ideoita, mielipiteitä tai palautetta.

Olen

- opettaja Ruovedeltä
- opettaja Virroilta
- opettaja Kurusta
- opettaja Tampereelta
- opettaja muulta paikkakunnalta.
Mistä? _____
- muu koululaisryhmien kanssa toimija.

Oletko vierailut Helvetinjärven kansallispuistossa?

- Kyllä
- En

Oletko käyttänyt Helvetinjärven kansallispuistoa koululaisryhmien retkikohteena?

- Kyllä
- En, syy _____

Kuinka usein vieraillet oppilasryhmien kanssa Helvetinjärven kansallispuistossa?

- Useita kertoja vuodessa
- Kerran vuodessa
- Joka toinen vuosi
- Harvemmin
- En lainkaan

Jos olet vierailut Helvetinjärven kansallispuistossa, minkä ikäisten koululaisten kanssa?

Valitse vaihtoehdoista se ikäryhmä, jonka kanssa vieraillet puistossa eniten.

- 1.-2.-luokkalaisten
- 3.-4.-luokkalaisten
- 5.-6.-luokkalaisten
- 7.-9.-luokkalaisten
- En ole käynyt puistossa koululaisryhmien kanssa.

Kuinka pitkiä, matkat pois lukien, ovat vierailunne puistossa koululaisryhmien kanssa yleensä olleet?

- Alle 2 tuntia
- 2-4 tuntia
- Yli 4 tuntia
- Yli yön
- Kaksi yötä tai enemmän, montako? _____

Millaista toimintaa (esim. patikointia, melontaa, tms.) vierailunne puistossa on yleensä sisältynyt ja missä osissa kansallispuistoa olette vierailleet koululaisryhmien kanssa?

Kuinka kiinnostava kohde Helvetinjärven kansallispuisto mielestäsi on koululaisryhmiä ajatellen, käytössä olevat (taloudelliset ja ajankäytölliset) resurssinne huomioon ottaen?

☐ Erittäin kiinnostava	☐ Vain vähän kiinnostava
☐ Melko kiinnostava	☐ Ei lainkaan kiinnostava
☐ Jonkin verran kiinnostava	☐ En osaa sanoa

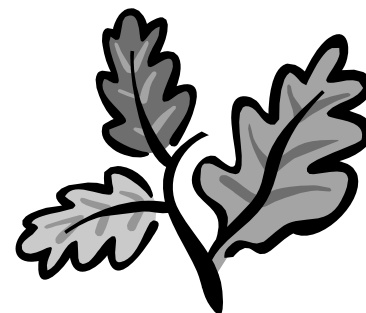
Perustelut vastaukselle

Ihanteellisin vuodenaika vieraillla Helvetinjärven kansallispuistossa koululaisryhmien kanssa olisi

- kevät
- kesä
- syksy
- talvi.

Käyttäisin puistossa vieraillessani mieluiten

- valmiita oppaan vetämiä opastuspaketteja.
- omatoimista oppimateriaalia opettajille (kirjallisena/netissä).
- En halua käyttää kumpaakaan.

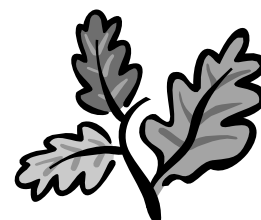
Perustelut vastaukselle

Mihin oppiaineisiin ja aihepiireihin liittyen kaipaisit oppaan palveluja tai oppimateriaalia Helvetinjärven kansallispuistossa?

Mille ikäryhmille toivoisitte opastuksen/oppimateriaalin olevan suunnattu?

☐ 1.-2.-luokkalaisille	☐ 5.-6.-luokkalaisille
☐ 3.-4.-luokkalaisille	☐ 7.-9.-luokkalaisille

Kuinka pitkiä vierailuja tekisitte koululaisryhmien kanssa Helvetinjärven kansallispuistoon, mikäli tarjolla olisi omatoiminen oppimateriaali tai oppaan palveluja? (Laske mukaan myös eväiden syönnin ja muihin retkitoimiin kuluva aika.)

Millaisia menetelmiä toivoisit koululaisryhmille suunnatun opastuksen/oppimateriaalin sisältävän? Valitse listasta kolme mieluisinta vaihtoehtoa. Voit myös mieluusti ehdottaa itse lisää vaihtoehtoja.

☐ aistiharjoitukset	☐ seikkailukasvatus
☐ arvokasvatus	☐ tarinat/sadut
☐ draamapedagogiikka	☐ tehtävälomakkeet
☐ esitelmät	☐ tutkimukset ja kokeelliset menetelmät
☐ lajintuntemusopetus	☐ yhteiskunnalliseen ympäristövastuullisuuteen osallistavat menetelmät
☐ luonnon tarkkailu	☐ ympäristötaide
☐ pelit/leikit	
- jotain muuta, mitä? _____
- _____

Mitä Helvetinjärven kansallispuiston tulisi tarjota, tai miten toimintaa Helvetinjärven kansallispuistossa tulisi kehittää, jotta se pystyisi parhaiten vastaamaan koululaisryhmien tarpeisiin?

Kaipaisitko Helvetinjärven kansallispuistoon lisää palveluja?

- En
- Kyllä, mitä? _____
- _____

Olisiko ohjelman maksullisuus, 2 €/oppilas, este koulusi osallistumiselle opastettuun ohjelmaan?

- Ei
- Kyllä

Sisällyttäisitkö samaan opintoretkeen, luokkaretkeen tai leirikouluun vierailuja myös muissa kohteissa kuin Helvetinjärven kansallispuistossa? Jos kyllä, luettele mahdollisia kohteita.

Vapaat kommentit, ideat ja ajatukset

Kiitos vastauksista!

Teija Saarikoski
Metsähallitus/Etelä-Suomen luontopalvelut

SUURISSA SAAPPAISSA -ohjelma

Ajankohta: Sulan maan aika

Kohderyhmä: 5.–6.-luokkalaiset

Teema: Havainnoidaan, mitä metsäluonnolla on tarjota retkeilijälle, ja mitä suuret taiteilijat ovat aikanaan samoja seutuja samoillessaan nähneet ja kokeneet.

Tavoite: Lapset oppivat, että metsällä on tärkeä merkitys elämän ylläpitäjänä. Lapset näkevät luonnon taiteen innoittajana ja mielikuvituksen lähteenä.

Kesto: 2 tuntia ja lisäksi omatoiminen evästely ja omatoiminen matka takaisin autolle. Kävelymatka Kankimäen parkkipaikalta Helvetinkolulle noin 2,5 km.

Osallistujamäärä ja oppaat:

Yksi koululuokka (enintään 25 oppilasta). Oppaana toimii Helvetinjärven kansallispuiston luonto-opas.

Tarvikkeet:

Oppaalla mukana pilli, huiveja sokkotehtävään, Metsän merkitys -kortit, kyniä ja piirustushiiliä sekä papereita runotehtävään, kynttilä ja tulitikut, pussi runojen sekoitusta varten.

Ohjelmarunko:

Opas esittelee itsensä ja puiston, kertoo lapsille tärkeimmät säännöt, ja tämän jälkeen lähdetään patikoimaan. Patikkamatkan aikana pysähdellään tekemään metsäluontoon liittyviä tehtäviä. Matkaa taitetaan suurten taiteilijoiden, Gallén-Kallelan, Runebergin yms. jalanjäljissä, tutustuen metsäluonnon lisäksi siihen, miten Helvetinjärven luonto on tehnyt taiteilijoihin vaikutuksen.

Ennakovalmistelut:

Pakkaa reppuun tarvikkeet. Varmista, että kaikkia tarvikkeita on ryhmälle riittävästi. Tarvikkeita säilytetään Seitsemisen luontokeskuksessa. Opastus ei vaadi ennakovalmisteluja maastossa, ja oppaan pukeutumiseen riittävät tavalliset maastokelpoiset vaatteet.

Esittely ja innostuksen herättäminen

Opas esittelee itsensä:

*Päivää kaikille! Tervetuloa Helvetinjärven kansallispuistoon!
Minä olen ... ja olen tämän puiston opas.*

Helvetinjärven kansallispuisto on paikka jossa suojellaan luontoa. Metsiä ei hakata, ja alueesta yritetään saada mahdollisimman monenlaisille kasveille ja eläimille koti, jossa ne saavat viihtyä ja olla rauhassa.

Ennen vanhaan täällä on eletty vähän erilaista elämää. Täällä on ollut talo siellä, toinen täällä. Karja on laiduntanut metsissä, on metsästetty, marjastettu ja kalastettu. Kalastamiseen liittyykin tarina, jonka mukaan tämän paikan nimen kerrotaan syntyneen. Kaksi paikallista isäntää on ollut kalastamassa Iso-Helvetinjärvellä, mitä kohti mekin tästä lähdemme kohta patikoimaan. Sipilän talon isäntä on ollut vähän rötöstelyyn ja varasteluun taipuvaista sorttia, ja Ruoke-nimisen talon isännällä puolestaan on sanottu olevan noitavoimia. Sipilän isäntä on kerran ollut epärehellisissä puuhissa järvellä, ja varastanut Ruokkeen isännän merrasta hauen, mistä kiivastuneena Ruokkeen isäntä on noitunut, että "Tästä helvetin järvestä ei tule kalaa niin kauan kuin minun kynteni ovat pehmeät!". Tarinan mukaan kalaa ei ole järvestä tullut vuosikymmeniin tapauksen jälkeen, ja niinpä järveä on alettu kutsua Helvetinjärveksi.

Helvetinjärven kansallispuistolla on tosi pitkä historia takanaan retkeilykohteena. Jo 1800-luvulla täällä on käynyt tekemässä pitkiä eräretkiä varsin kuuluisiakin henkilöitä. Tiedättekö kuka mahtaa olla yksi Suomen kuuluisimmista runoilijoista? (kysy lapsilta) Johan Ludvig Runeberg. No entäs, tuleeko kenellekään mieleen yhtään suomalaista erittäin kuuluisaa taidemaalaria? Akseli Gallén-Kallela on sellainen, samoin Hugo Simberg. Tietääkö kukaan, kuka on kirjoittanut Kalevalan, ja monta muuta suomalaiseen kansanperinteeseen liittyvää runoteosta? Eino Leino. Näitä kaikkia, ja useita muitakin sen ajan taiteilijoita yhdistää se, että kaikki he ovat vierailleet juuri näillä samoilla seuduilla, mihin mekin lähdemme patikoimaan. He ovat nähneet jylyä metsiä ja upeita suomalaisia maisemia. Niistä he sitten ovat saaneet ajatuksia taideteoksiinsa tai kirjoituksiinsa.

Meidän on tarkoitus lähteä patikoimaan kohti Helvetinkolua, jo miljoonia vuosia sitten syntynyttä rotkoa. Matkan varrella katsellaan, mitä nämä suuret taiteilijat ovat eräretkillään nähneet, ja mikä tekee metsän tunnelmasta niin erityisen.

Lähdetään matkaan! Kävellään vähän matkaa, ja sitten ravistellaan vähän matkan tuomaa kankeutta jaloista, ja otetaan erä reipasta kilpailua ennen varsinaista patikkamatkaa.

Kävellään metsään sukeltavan polun alkupäähän, missä on tilava paikka pysähtyä kisaamaan. Opas luettelee yksi kerrallaan listan asioita, joita lapset etsivät yksilötyönä. Kunkin asian löytäjä ilmoittaa löydöstään esimerkiksi "Täällä" -huudolla, ja heti löydön jälkeen kokoontutaan katsomaan mitä on löytynyt. Muistuta, että kasveja ei saa vahingoittaa, eli eläviä kasveja ei saa poimia, tai puista katkoa oksia.

Kuka löytää ensimmäisenä -leikki, etsittäviä asioita:

Kuusen käpy

Männyn neulanen

Punainen kivi

Jonkun eläimen jättämä jälki

Jotain, joka on elämälle aivan välttämätöntä

Jotain, mitä ihminen on tuonut metsään

Puu, joka ei enää elä, ja on jopa saattanut olla täällä jo, kun Akseli Gallén-Kallela ja muut taiteilijat ovat täällä kulkeneet.

Puu, joka on ollut täällä vasta saman aikaa kuin tekin olette eläneet, tai ei niinkään kauaa.

Puu, joka on jo nähnyt paljon, mutta jolla on vielä vuosikymmeniä aikaa kasvaa.

Jotain, mitä ihminen ei tarvitse mihinkään.

(Vihellä pilliin ja viito porukka koolle luoksesi. Leikkiin voidaan käyttää noin 10 minuuttia.)

Hyvä, nyt taidetaan olla tarpeeksi virkeitä ja vetreitä jatkamaan matkaa!

Tehän kaikki kuulitte tämän pillin vihellyksen?

Se on tästä alkaen merkki siitä, että aina kun kuulette pillin äänen, kokoonnutte nopeasti luokseni ja pistätte kuunteluaistin täysille. Se on tärkeä sääntö. Kun kaikki tietävät sen, ei kukaan pääse eksymään porukasta.

Toinen erittäin tärkeä sääntö on, että opasta, eli minua, ei ole lupaa matkanteon aikana ohittaa. Vain opas tietää, mihin ollaan menossa, ja vain opas tietää mitä tuleman pitää, siksi hän on se joka saa johtaa joukkoa.

Viimeisenä asiana haluaisin muistuttaa, että täällä puistossa ajatellaan, että puisto on eläinten ja kasvien koti, jossa kaikki saavat viihtyä ja olla rauhassa. Mitäpä luulette, mitä se teille merkitsee?

Aivan, eli ei pidetä turhaa meteliä, annetaan kasvien ja eläinten olla rauhassa, ja pidetään heidän kotinsa siistinä, roskattomana ja ehjänä.

Mutta nyt reput selkään, ja lähdetään matkaan!

Sokkotehtävä

(Vihellä pilliin) *Pysähdytäänpä hieman katselemaan. Kun taidemaalari Akseli Gallén-Kallela kierteli täällä eräretkillään, hän kulkiessaan vangitsi mielessään näkymiä kehyksiin. Hän otti myös valokuvia, vaikka siihen aikaan ei ihan taskukokoisia kameroita joka pojalla ollutkaan. Otetaan me nyt kehykset käyttöön, ja katsotaan mistä saataisiin vangittua hienoja kuvia.*

Nostakaapa etusormi ja peukalo näin (näytä sormilla) ja laittakaa toisen käden etusormi ja peukalo niille kavereiksi niin, että yksi sormi tekee aina yhden reunan kehykseen. Hyvä. Viekö vielä kehys käsivarrenmitan päähän itsestänne, ja alkakaa etsiä upeinta mahdollista kuvaa kehysten sisään.

Joko kaikilla alkaa olla taulu valmiina?

(Kysele muutamilta mitä heidän taulussaan on)

Tehdäänpä vielä toinen taulu. Nyt otetaan käyttöön vain yhden käden etusormi ja peukalo. (Tee sormista ympyrä ja näytä) Niillä kehystetäänkin ihan läheltä katsoen pieni kuva, pieni miniatyyrimetsämaisema. Tulkaapa katsomaan mitä minun kuvassani tässä on! ("Kehyksissä" vaikkapa karhunsammalta, joka muistuttaa metsää pienoiskoossa) Kuvitelkaapa mielessänne, miltä tämä näyttäisi muurahaisen silmin katsottuna. Nyt menkää tekemään oma taulunne!

Onko valmista? (Pyydä jokaista esittelemään taulu vierustoverille)

(Vihellä pilliin tarvittaessa) Tulkaapa taas kuulolle! Montako aistia ihmisellä on? Luetelkaapa ne. Aivan! Nyt ollaan käytetty näköaistia jo aika paljon, niin kuin ihmiset metsässä kulkiessaan normaalistikin käyttävät, mutta mitenkähän mahtaa olla muiden aistien laita?

Kun taiteilijat ovat tehneet metsiin eräretkiä, he ovat yöpyneet lähiseudun taloissa, samoin poikenneet niistä pyytämään evästä mukaansa. Uskoisin kuitenkin, että joskus he ovat yöpyneet täällä metsässä, tai jopa liikkuneet täällä öiseen aikaan. Kesäöinäkin on hetkiä, jolloin on pimeää, tai ainakin hyvin hämärää. Kun ihmisen näköaisti on poissa pelistä, muut aistit herkistyvät. Ihminen kuulee terävämmin, haistaa paremmin, ja tuntoaisti on entistä tärkeämpi. Nyt saatte kokeilla, millaista olisi kulkea metsässä pilkkopimeällä, ja mitä kaikkea meiltä jääkään huomaamatta kun luotamme täällä niin paljon näköaistiin.

Pyydä lapsia muodostamaan parit. (Huom., tärkeää että on tasaparit, ei kolmen ryhmiä tai muuten epätasaisia porukoita)

Jaa jokaiselle parille huivi silmien sitomiseksi.

Tehtävässä toinen parista on ensin sokkona, parinsa ohjailtavana. Ohjaaja pitää sokosta kiinni tukevalla otteella hartioista. Opas voi näyttää oikean tyylin vaikka häntä lähimmän oppilaan kanssa. Sokko menee sinne, minne pari häntä vie. Puhua ei saa, kuin aivan tarpeellisimpia asioita, kuten varoituksia kivistä tai juurakoista, tai huomautuksia mielenkiintoisista asioista, joihin sokon kannattaa kiinnittää huomiota. Sokon tehtävänä on keskittyä tunnustelemaan, kuuntelemaan ja haistelemaan. Häntä ohjaavan parin tehtävänä on johdattaa sokkoa turvallisesti eteenpäin, pysähdellen välillä tunnustelemaan asioita. Jos satutaan olemaan sopivasti lähellä suota, on siellä hajuaistille aivan omanlaisensa maailma. Se on siis hyvä pysähdyspaikka, ja myös tunnustelupaikka. Kuuntelemiseenkin yritetään keskittyä. Ohjaava osapuoli saa valita reitin, mutta kovin kauas oppaasta ei saa etäännyä. Tärkeää on, että ohjaava pari huolehtii molempien turvallisuudesta, siitä ettei kompuroida, kastella vaatteita tai kenkiä, tai satuteta mitenkään muuten. Etenemistähti on rauhallinen. Pyritään kuitenkin siihen, että koko ajan edetään polulla eteenpäin Helvetinkolun suuntaan. Opas voi värittää tehtävää esimerkiksi kertomalla, kuinka öiseen aikaan pöllöt voivat huhuilla, suo tuoksua nenässä, sammalet tuntua kosteilta jne. Sopivan ajan kuluttua vaihdetaan pillin vihellyksestä osia. Ryhmän mukana kulkevat aikuiset (opettajat/avustajat) toimivat oppaan apuna varmistamassa että kaikki sujuu turvallisesti.

Pillin vihellyksestä kokoonnutaan taas yhteen oppaan luo.

Nyt te olette opetelleet havainnoimaan luontoa ympärillänne monella tapaa.

Tästä eteenpäin älkää unohtako miten metsässä käytetään kaikkia aisteja. Voidaan vielä käydä läpi mitä metsässä voi havaita milläkin aistilla.

Tärkeää on kuitenkin se, että muistaa myös keskittyä käyttämään näitä aisteja. Jos unohtaa kuunnella, haistella, tunnustella, maistella ja katsella ympärilleen, jää aika iso osa luonnosta havaitsematta.

Matka jatkuu.

Metsän merkitys

Pysähdytään polun puolivälin tietämille sopivaan paikkaan ja kootaan ryhmä kuulolle. Jos on kuivaa, voidaan vaikka istua rinkiin oppaan eteen.

Oppaalla on pussissa Metsän merkitys -kortit (korttien pohjat ohjelmakuvauksen lopussa). *Metsä on noin äkkiä katsottuna vain puita ja kasveja, mutta on monia, joille metsä on erittäin tärkeä asia, ja joille metsällä on paljon merkitystä. Jokainen saa nostaa tältä itselleen kortin, josta selviää, kenen rooliin hänen tehtävänsä on seuraavaksi eläytyä. Jokainen saa nyt nostaa kortin, myös opas ja muut aikuiset osallistuvat tähän ottamalla kortin. Nyt sinulla on kädessäsi kortti, jonka kertomaksi hahmoksi eläydyt. Saat hetken aikaa miettiä hiljaa itseksesi, mikä merkitys metsällä voisi olla sinun hahmollesi. Miksi metsä on tärkeä juuri sinun hahmollesi? Mihin sinä tarvitset metsää? Entä mihin metsä tarvitsee sinua?* Opas voi kertoa omasta hahmostaan ennen miettimishetkeä esimerkin vuoksi. Oppaan täytyy varmistaa, että kaikki tietävät mitä heidän hahmonsa ovat. Joukossa voi olla lapsille vieraita hahmoja.

Kun on hetki mietitty, aloitetaan kierros vaikkapa opettajasta, ja hänestä eteenpäin jokainen saa kertoa omasta hahmostaan ja metsän merkityksestä tälle hahmolle. Opas lisää asioita, joita lapset eivät ole osanneet ottaa huomioon, ja kertoo lisää hahmosta, mikäli lisättävää on. Jokainen pitää vielä korttinsa.

Seuraavaksi jokainen saa eläytyä korttinsa hahmoon, ja etsiä maastosta paikan, jossa viihtyy, ja olla hetken korttinsa hahmona. Esimerkiksi mustikka menee kasvamaan muiden mustikoiden lähelle, metsuri menee leikisti kaatamaan puita, jne. Vähän aikaa kuvitellaan, ja sitten hahmot lähtevät kiertämään ja esittäytymään toisilleen. Korteissa on ihmishahmoja ja muita hahmoja. Ihmishahmot menevät riviin, ja muut hahmot kukin vuorollaan käyvät kättelemässä jokaisen ihmishahmon, esittäytymässä, ja kertomassa, miksi on tärkeä tälle ihmishahmolle. Esimerkiksi ”Päivää, minä olen mustikka, ja olen tärkeä sinulle, koska saat minusta herkullista ravintoa”.

Lopuksi, jos on aikaa jäljellä runsaasti, voidaan käydä läpi yhdessä, miten kaikkien hahmot viihtyvät Helvetinjärven kansallispuistossa.

Taiteilijoiden saappaissa

Jatketaan matkaa lähelle retken yhteisen osuuden päätöspaikkaa. Pysähdytään viimeiselle pysähdykselle paikkaan, jossa ryhmälle on tilaa

levittyä hajalleen pillin kantaman etäisyydelle. Ei kuitenkaan mennä ihan Helvetinkolulle asti vielä.

Nyt olemme nähneet ja havainneet paljon kaikenlaista. Paljon on yhtäläisyyksiä siihen, mitä Runeberg, Gallén-Kallela ja muut suuret taiteilijat ovat eräretkiensä aikana nähneet. He ovat pukeneet näkemänsä ja kokemansa taiteeksi. Jotkut ovat maalanneet kuvia, jotkut säveltäneet musiikkia, ja jotkut kirjoittaneet runoja tai muita tekstejä.

Luonnosta innoituksensa hakemalla taiteilijat ovat tehneet palveluksen myös sen ajan tavallisille ihmisille. He ovat saaneet ihmiset huomaamaan, että luonnossa on paljon kaunista ja arvokasta, sellaista, mitä ihmiset eivät ole ennen ympärillään huomanneet. He ovat siis omalla tavallaan tehneet ison palveluksen luonnon ja luonnonsuojelun hyväksi.

Mitä minä haluaisin nyt, olisi, että te astuisitte taiteilijoiden saappaisiin. Joskus tuntuu, että nykyajan ihmisetkin kaipaavat vähän herättelyä, että he huomaisivat, mitä kaikkea arvokasta täällä metsäluonnossa onkaan. Haluaisin, että jokainen teistä pukisi runoksi sen, mitä on tämän retken aikana nähnyt ja kokenut, ja mitä ympärillään havaitsee.

Jokainen lähtee nyt ihan yksin itselleen mieluisaan paikkaan. Paikan pitää olla sellainen, että pillin ääni kantaa sinne, mutta kuitenkin sellainen, että olette siellä yksin. Hiljaisuus on ehdoton edellytys jutun onnistumiselle. Annetaan siis jokaiselle oma rauha olla taiteilija ja nauttia elämyksestä.

Istukaa alas, katselkaa, kuunnelkaa, haistelkaa, tunnustelkaa. Muistelkaa asioita, joita ollaan tämän patikkamatkan aikana tehty. Katselkaa isoja juttuja, maisemia, puita, ja pieniä juttuja, mitä läheltänne löytyy. Kaikesta siitä kirjoittakaa paperille runo, ihan oman mielenne mukainen runo. Se voi olla herkkä tai humoristinen tai vaikka surumielinen, ihan millaisen itse haluatte tehdä. Jos joku haluaa mieluummin piirtää, voi ottaa kynän sijasta mukaansa piirustushiilen, ja piirtää sillä kuvan samasta aiheesta.

Koska harvoin mikään hyvä syntyy kiireellä, eikä metsän elämyksistä voi edes nauttia kiireellä, vietetään omassa runokolossa aikaa riittävästi. Jos runo valmistuu nopeammin, loppuajan voi kuluttaa ajatteluun ja ihmettelyyn. Kokoonnutaan tähän paikkaan, kun pilli viheltää. Siihen asti pysykää siis paikoillanne. Ottakaa riittävästi etäisyyttä toisistanne, mutta älkää kuitenkaan eksykö!

Jaa kaikille paperi ja kynä/hiili.

Runojen kirjoittamiseen käytetään aikaa 10 minuuttia, jonka jälkeen vihelletään pilliin riittävän monta kertaa, jotta kaikki kuulevat. Opas kerää runot sekä kynät ja hiilet.

Ryhmän jättäminen

Opas johdattaa ryhmän Helvetinkolun näköalatasanteelle, missä ryhmä vielä pysyy koossa. Sytytetään kynttilä, ja ensimmäinen, joka saa kynttilän pideltäväkseen, nostaa ennen kynttilän saamista pussista ensimmäisen

runon, antaa sen oppaalle, ottaa kynttilän ja sanoo oppaan pyynnöstä yhden sanan, joka mielestään kuvaa parhaiten koettua retkeä. Kynttilä jää hänelle, opas lukee hänen nostamansa runon, ja vuoro siirtyy seuraavalle, joka hänkin taas nostaa runolapun, ottaa kynttilän, sanoo sanan, ja odottaa, kunnes runo on luettu. Näin jatketaan, kunnes kaikkien runot on luettu.

Tehän olette olleet aivan suurten taiteilijoiden veroisia kirjoittajia ja piirtäjiä! Taiteilijoiden suuret saappaat eivät näemmä ole olleet lainkaan liian suuret teille! Minä säilytän nämä runot muistona teistä ja tästä retkestä.

Nyt on aika minun jättää teidät ihastelemaan maisemia ja syömään eväitä opettajan johdolla. Te olette saapuneet Helvetinkolulle, yhteen puiston upeimmista paikoista. Kalliojyrkänteiden alla lainehtii Iso-Helvetinjärvi ja tuo iso kalliohalkeama on se varsinainen Helvetinkoluksi kutsuttu nähtävyys. Pitkät rappuset johtavat alas pienelle tuvalle, jossa voitte käydä levähtämässä. Minä en tule enää teidän kanssanne alas, vaan voitte mennä sinne oman opettajanne kanssa jatkamaan retkeä.

*Heippa kaikille!
Nauttikaa maisemista, ja kivoja luontoretkeä teille jatkossakin!*

Opas jättää ryhmän tässä, ja voi lähteä kävelemään takaisin kohti Kankimäkeä. Ryhmä tutustuu Helvetinkolun alueeseen omatoimisesti, ja palaa/siirtyy omassa aikataulussaan opettajan johdolla autolle. Ryhmästä riippuen auto voi odottaa heitä Kankimäessä tai ryhmän matka voi jatkua Haukanhiedalle asti.

Muunneltavuus:

Opastus voidaan tarvittaessa toteuttaa missä vain. Suositeltavaa on kuitenkin valita paikka, jossa on vain vähän muita retkeilijöitä liikkeellä. Joitain tehtävistä voidaan myös muunnella tai vaihtaa, kuitenkin siten, että uusi tehtävä sopii kyseiseen vaiheeseen.

Teoreettinen tausta:

Saarikoski, Teija. 2007. Luonto-opastus Helvetinjärven kansallispuistossa kohderyhmänä perusopetuksen 5.–6.-luokkalaiset. Tutkintotyö. Tampereen ammattikorkeakoulu, metsätalouden koulutusohjelma. 62 sivua + 15 liitesivua.

Metsän merkitys -kortit:

Kortteja on vähintään kuusi joka ryhmässä, mukana on siis varakortteja. Korteissa on mukana lyhyt tekstikuvaus lajista. Tässä tekstipohjat kortteihin.

Pikkusieppo

Olen lintu, joka elää vanhoissa kuusi- ja sekametsissä.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Metso

Olen metsäkanalintu, joka viihtyy sekametsissä.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Käpytikka

Suosin sekametsiä, teen pesäkoloni vanhoihin lehtipuihin.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Kanahaukka

Olen petolintu, joka suosii vanhoja havumetsiä.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Kuusitiainen

Olen metsissä elelevä kolopesijä.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Peippo

Olen siemensyöjälintu, kesällä ruokin poikaseni hyönteisillä ja toukilla.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Raidantuoksukääpä

Olen kääpä. Lajini on isäntäpuustaan hyvin tarkka loinen.
Isäntäpuulajikseni kelpaa vain raita.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Torvijäkälä

Viihdyn kantojen päällä, puiden tyvillä, maassa olevilla kuolleilla puilla.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Naava

Kun minut näkee kasvamassa puun oksalla, tietää, että ilma on puhdasta ja saasteetonta.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Herkkusieni

Elän yhteistyössä puiden kanssa.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Sarvijäärä

Suomessa on 88 sarvijäärälajia. Jäärätoukat lahottavat kantoja ja maahan kaatuneita puita.
Monet sarvijäärät ovat erikoistuneet vain yhteen puulajiin tai vain vanhoihin puihin.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Vaakanävertäjä

Olen vanhassa männikössä pystyyn kuolevan männyn valloittaja, hyvin pieni ötökkä.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Muurahainen

Olen yksi metsiemme merkittävimmistä eläimistä.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Akseli Gallén-Kallela

Olen kuuluisa taidemaalari, ja olen tehnyt eräretkiä Helvetinjärven maisemiin 1800-luvulla.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Johan Ludvig Runeberg

Olen kuuluisa runoilija, ja olen tehnyt eräretkiä Helvetinjärven maisemiin 1800-luvulla.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Minä itse

Miksi metsä on tärkeä minulle?

Entisajan**tervanpolttaja**

Valmistamani terva oli Suomen tärkeimpiä vientituotteita ennen vanhaan.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Metsuri

Olen puiden kaatamisen ammattilainen.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Entisajan torppari

Minulla on viljeltävänäni pieni ala maata, jossa minulla ja perheelläni on pieni asumus.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Marjastaja

Kerään niin mustikat, puolukat kuin vadelmatkin.
Miksi metsä on tärkeä minulle?

Liito-orava

Olen puusta toiseen liitävä, erityisesti vanhoissa sekametsissä viihtyvä pikkunisäkäs. Miksi metsä on tärkeä minulle?

Metsäjänis

Olen kesäisin apiloita ja heiniä, talvisin puiden runkoja ja latvuksia ravinnokseen käyttävä nisäkäs. Miksi metsä on tärkeä minulle?

Karhu

Minä olen metsän kuningas, suurpeto, ja jälkinäni metsässä näkyy hajotettuja muurahaispesiä, raavittuja puita, suuria ulostekasoja ja valtavia tassunjälkiä. Miksi metsä on tärkeä minulle?

Hirvi

Olen Suomen painavin eläin, ja syön kesäaikaan jopa 50 kg ravintoa päivässä. Miksi metsä on tärkeä minulle?

Kettu

Olen punertavaturkkinen peto, joka ei ravintonsa kanssa nirsoile. Miksi metsä on tärkeä minulle?

Mäyrä

Olen kaikkiruokainen metsän hämärän ajan kulkija. Miksi metsä on tärkeä minulle?

Mustikka

Olen varpukasvi, joka viihtyy metsän varjossa. Miksi metsä on tärkeä minulle?

Kuusi

Olen hitaasti kasvava havupuu, joka viihtyy varjossakin. Miksi metsä on tärkeä minulle?

Haapa

Olen lehtipuu. Millään muulla puulla ei ole niin monia eri sieni-, sammal-, kääpä-, yms. lajeja, jotka ovat siitä riippuvaisia, kuin minulla. Miksi metsä on tärkeä minulle?

Sinivuokko

Olen keväinen kukkija, kasvan melko rehevissä metsissä. Miksi metsä on tärkeä minulle?

Käenkaali

Toiselta nimeltäni olen ketunleipä. Olen rehevien ja varjoisten metsien kasvi. Miksi metsä on tärkeä minulle?

Pihlaja

Olen lintujen suosikkipuu. Miksi metsä on tärkeä minulle?

Suurissa saappaissa

Ryhdy ruuneperiksi! Suomalaiset taiteilijat ovat lumoutuneet kautta aikain luonnon koreudesta. Kulje samoissa maisemissa kuin suuret taiteilijat: Akseli Gallén-Kallela, Johan Ludvig Runeberg ja Louis Sparre! Helvetinjärvi houkutteli taiteilijoita seudulle samoilemaan vuosikymmeniä, jopa yli vuosisata sitten.

Noin kahden kilometrin patikkamatkalla tutustutaan kansallispuiston luonto-oppaan johdolla Helvetinjärven kansallispuiston metsäluontoon ja sen merkityksiin aikojen saatossa.

Ryhmän koko: Yksi koululuokka (enintään 25 oppilasta).

Kohderyhmä: Perusopetuksen 5. – 6.-luokat

Opastuksen tavoite: Lapset oppivat, että metsällä on tärkeä merkitys elämän ylläpitäjänä. Lapset näkevät luonnon taiteen innoittajana ja mielikuvituksen lähteenä.

Kesto: 2 h + evästelyyn ja paluumatkaan kuluva aika

Hinta: 2 €/oppilas

Opastukseen sisältyy: Aistiharjoituksiin, luonnon havainnointiin ja muihin ympäristökasvatuksen menetelmiin pohjautuva retki Helvetinjärven kansallispuistossa. Oppaana kansallispuiston luonto-opas.

Lisäpalveluna: Helvetinjärven kansallispuiston läheisyydessä varattavissa Haukkajoen vuokrakämpä. Lisätiedot Seitsemisen luontokeskuksesta. Tietoa Helvetinjärven kansallispuiston palveluista koululaisille myös osoitteessa www.luontoon.fi/helvetinjarvi.

Tarvittavat varusteet: Säänmukainen ulkovaatetus, omat eväät repussa.

Helvetinjärven kansallispuisto

Luonto-opas (tavoitettavissa kesäaikaan, 1.6.2007 alkaen): puh. 0205 64 5277

www.luontoon.fi/helvetinjarvi

Seitsemisen luontokeskus

Seitsemisentie 110, 34530 Länsi-Aure

puh. 0205 64 5270, fax. 0205 64 5279

seitseminen@metsa.fi, www.luontoon.fi

